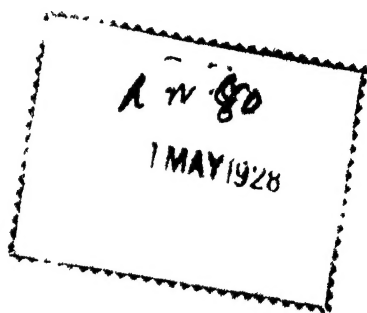

શ્રી કૃષ્ણલીલામૃત

ચિત્ર માળા

II
1928

લેખક,
રંગનાથ રાંછનાથ ધારેખાન
બી. એ.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૩૮૬૮ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ કૃષ્ણલીલામૃત

વિષય ૮- : ૧

શ્રી કૃષ્ણલીલામૃત

બિન્દુમાળા

લેખક

રંગનાથ શંભુનાથ ધારેખાન બી. એ.

રાયપુર—અમદાવાદ.

૭૭૭૭૭૭૭૭૭૭૭૭૭૭

પ્રકાશક:

હરિભાઈ દલપતરામ પટેલ

ચાહપુર—અમદાવાદ.

સોલ એજન્ટ:

હરગોવનદાસ હરજીવનદાસ બુકસેલર

૩૦૩૫, પાનદાર નાકા—અમદાવાદ.

કિંમત રૂ. ૦—૧૦—૦

આવૃત્તિ ૧ લી.

પ્રત ૫૦૦

ઇ. સ. ૧૯૨૭

શકાબ્દ ૧૯૮૩

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૩૮૬૮

સર્વ હક્ક સ્વાધીન

મુદ્રક : હરિભાઈ દસપતરામ પટેલ

“ અન્થોદય પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ ”

શાહપુર-અમદાવાદ.

અર્પણપત્રિકા

પૂજ્ય સાધુવર્ય શ્રીગૌરાંગદાસજી ગુરૂ શ્રી માધવદાસજી !

આ લઘુ પદાવલિના જન્મનું મૂળ કારણ આપશ્રી છે. એતો આપ પશુ માન્ય કરશો. માલસરમાં શ્રી ગુરૂદેવના દરબારમાં આપનો સમાગમ થયો. પૂર્વના સંસ્કારને લઇને અન્યોન્ય આકર્ષણ થયું. નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ જેવી વસ્તુ એ દરબારમાંજ મેં અનુભવી. મને જીત્તાસુ સમજીને આપે હરેક પ્રકારે ઉત્તેજન આપીને સંતસમાગમનું આસ્વાદન કરાવ્યું. સંતસાધુનું હૃદય હમેશ કૃપાળુ, દયાળુ હોઇને અદ્વૈતુક નિઃસ્વાર્થ પ્રેમ, સાધુ સંતોમાંજ હોય છે એમ માલસરના વાતાવરણમાં સમજાયું.

આપે મને વ્રજમાં લઇ જઇ ગૌડીયા સંતોનો સમાગમ કરાવી પ્રેમભક્તિ શી વસ્તુ છે એનું જ્ઞાન કરાવ્યું. આપ તો સતત અષ્ટ-કાલી યુગલલીલામાં મગ્ન રહો છો. ગુજરાતમાં એ રસનું આસ્વાદન આપ જેટલું કઠિન એ ક્યું હોય એમ હું માનતો નથી અને તેથી આપનેજ આ લઘુ પદાવલિ અર્પણ કરવાને પ્રેરાઉં છું.

ઉપર પ્રમાણે આ 'શ્રીકૃષ્ણલીલામૃત બિંદુમાળા' ના આદિત હેતુ આપશ્રી હોવાથી આ માળા આપને અર્પણ કરું છું તે યોગ્ય સમયે યોગ્ય સ્થાને પધરાવશો.

સેવક.

રંગનાથના પ્રણામ સ્વીકારશો.

ખાસ સૂચના.

એક ગૌડીય મહાત્માની ખાસ સૂચના નીચે
મુજબ છે.

“ શ્રદ્ધાળુ વૈષ્ણવે આ લીલાનાં પદા વાંચતાં પહેલાં
પોતાના દૃઢ્યને વિશુદ્ધ બનાવવા શ્રીહરિનામ મહામંત્રના
એક કરોડ જપ કરવા. જેથી આ લીલાના આનંદનો
આસ્વાદન કંઈક અંશે થશે ! ”

પ્રસ્તાવના

પ્રસ્તાવના વાંચ્યા પછીજ પદો વાંચવા ખાસ વિનંતિ છે.

હું કવિ નથી, તેમ ભક્ત પણ નથી છતાં ઠાઠ શક્તિની પ્રેરણાથીજ આ પદાવલિની ઉત્પત્તિ થઇ છે. Fools rush in where angels fear to tread. અસ્તુ.

આ લઘુ ભજનાવલિનો જન્મ ‘શ્રીરંગમાળા’ પછીથી થયો છે. રંગમાળામાં મુખ્યત્વે કરીને દારકાધીશ શ્રીકૃષ્ણનો રંગ છે, અને આ લઘુ પુસ્તકમાં વ્રજનાજ શ્રીકૃષ્ણનો રંગ છે. મથુરાના શ્રીકૃષ્ણનો સમાવેશ દારકાધીશમાં થઇ જાય છે. આ પ્રમાણે શ્રી કૃષ્ણના ત્રણ રંગમાંથી વ્રજ અને દારકાના રંગ મુખ્ય ગણાય. કમ જોતાં વ્રજ પછી દારકાનો રંગ છે, પરંતુ માયાની મજા જુઓ કે દારકાનો રંગ જોયા પછી પણ વ્રજના રંગનું જ્ઞાન આપોઆપ થાય છે, એટલે કે આ દેખીતો વિપરીત કમજ જાણે વાસ્તવિક લાગે છે. દારકાના રંગમાં ગૃહસંસાર જેવી તથા રાજનીતિની ફૂટ વ્યવસ્થા છે. અધો સંબંધ અને વ્યવહાર સ્વાર્થમય જેવો છે. નંદ-યશોદાનો પ્રેમ જૂદો અને વસુદેવ-દેવકીનો જૂદો. વસુદેવ-દેવકીએ રાજવૈભવ ભૂષિત ક્ષત્રિયરૂપે જોયા, અને શરૂથીજ તેજમાં અંજલિ ગયાં. સોળ હજાર રાણીઓની પણ તે જ સ્થિતિ! નંદયશોદાએ બાળકજ દેખ્યા છે.

જ્યાં કેવળ વૈભવ અને પ્રભુત્વ ત્યાં શુદ્ધ નિખાલસ પ્રેમને સ્થાન ક્યાંથી મળે? કમકે તેમાં સંસારી સ્વાર્થનો ભાવ વિશેષ રહે છે. રાણીઓને સાસુ, સસરા, વડસસરા, વડસાસુ, જેઠ, જેઠાણી, નણદ-ભોળાઇ, પુત્ર-પુત્રીઓ, સગાં-સંબંધી એ પ્રમાણે અનેક પ્રકારે પ્રેમ ઊંજ-ભિજ થઇ વહેંચાઇ જઇને જાણે વ્યવહારનું રૂપ પકડ્યું હતું, અને વ્રજના શ્રીકૃષ્ણના સંયોગે તદ્દન જૂદા છે. ત્યાં પોતે એક

નિર્દોષ બાળક સ્વરૂપે હતા; વૃત્તિ પણ વૈશ્યની; અસ્ત્ર-શસ્ત્ર કાંઈ નહિ; મનુષ્ય જેવા હાથ પણ બેજ, વસ્ત્ર-આભૂષણ વનવાસી જેવાં જંગલી ગામડી; નંદ-યશોદાને એકજ પુત્ર હોવાથી તેમનો અથાગ પ્રેમ; આ પ્રમાણે ચોતરફ પ્રેમનોજ ભાવ હતો. ગોપવૃત્તિ હોવાથી પશુ-પક્ષીનો પ્રેમ, વનવિહારને લાગે જડ-ચર, પ્રાણીમાત્રનો પ્રેમ, એ પ્રમાણે ચોતરફ હવાજ પ્રેમમય હતી. સ્વાર્થનું સ્વપ્ન પણ નહિ ! એક બાળક બધાનુંજ રમકડું ! માઆપનું, સગાં-સંબંધીનું, ગોપ-ગોપીઓનું, ગોપ બાળકાનું, ગાય-વાછાનું એમ બધાનુંજ પ્રીતિપાત્ર રમકડું હતું !

દ્વારકામાં પૂર્ણ ઐશ્વર્યના ઠાકંથી રહ્યા અને વ્રજમાં ઐશ્વર્ય પૂર્ણ હોવા છતાં ઐશ્વર્યના બળનું કિંવા આડંબરનું નામ-નિશાન ન મળે ! ઐશ્વર્ય હોય ત્યાં સુધી પ્રેમની આશાજ કેવી ? પ્રસંગોપાત ઐશ્વર્ય પ્રકટ થયું છે; પરંતુ તે માત્ર લીલાની રસપુષ્ટિ કરવાને માટેજ. વ્રજની લીલામાં ઐશ્વર્ય જાણ્યા છતાં નિષ્કાંમ-પૂર્ણકામ હોવાથી ભૂલીને, પ્રાકૃત આનંદના પડદા પાછળ અપ્રાકૃત આનંદનો ભાવ રહેલો છે. દ્વારકામાં મા-આપ, સખા-સંબંધી, રાણીઓ વિગેરે દૂરથી દર્શન કરે અને વ્રજનાં સંબંધીઓ ખેળામાં લે. ગોપીઓમાંથી મોટી હોય તે રમાડે, અને સરખી વયનીને પોતે રમાડે ! સખાઓ સાથે રમે; એક-એકને ખભે ચઢે ! એ પ્રમાણે બધાંને પ્રત્યક્ષ અંગ સંસર્ગનો સંબંધ હતો. શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન છે એવી બધાંને ખબર હતી; પરંતુ લીલાનંદની વૃદ્ધિ માટે યોગમાયાએ બધાનાં જ્ઞાન ભૂલાવ્યાં હતાં. ખાસ ખૂશીની વાત તો એ છે કે, શ્રીકૃષ્ણ પોતે પણ તે જ નિયમને તાબે ! ઐશ્વર્યનો ખ્યાલ કાંઈને પણ રહે તો લીલાજ ક્યાંથી થાય ? બંને પક્ષને નિજના સુખ માટે નહિ પણ મામાને માટે પ્રયાસ હતો. આ બંધી દિવ્યવાતો નિર્વિકાર મનથી ગ્રહણ થઈ શકાતી હોય તે જ અધિકારીને આ લીલાનાં પદો વાંચવા અધિકાર છે.

દાસ્યભાવ પ્રથમના આચાર્યોએ સારી પેઠે જાણ્યો છે; પરંતુ એકંદર પાંચે “સંબંધ”-ભાવ તો શ્રી ગૌરાંગ મહાપ્રભુએજ પ્રવર્તાવ્યા, અને ગુજરાત માગવામાં વાતસલ્ય તથાકંઈક અંશે શ્રી મધુર વલ્લભાચાર્યે પ્રવર્તાવ્યા. બંનેમાં પાછળથી પ્રાકૃત ભાવનો વિકાર થવાથી પરિણામ પ્રત્યક્ષ દેખાય છે, માટેજ વિનંતિ કે સાચાં જીતાસુ તથા મુમુક્ષુ અધિકારી ભાષા બેનોનેજ આ અધિકાર છે. જ્ઞાન, ભક્તિ, મુક્તિ, પ્રેમ, પ્રેમસેવા વિગેરે વિવિધ માર્ગો વાસ્તવમાં તત્ત્વદૃષ્ટિથી એક છતાં અજ્ઞાન, સ્વાર્થ, અથવા દુરાગ્રહથી તેમાં કેટલોક વિકાર થઈ જવાથી અંદર અંદર તુચ્છકાર, તિરસ્કાર અને દેષ આર્યબંધુઓમાં હાલમાં કેટલો થઈ ગયો છે તે કહેવાની જરૂરજ નથી. આવાંજ કારણથી આર્યધર્મનું આર્યબંધુઓનું, વ્યક્તિનું તથા સમજિતું, સામાજિક, આર્થિક, ધાર્મિક, શારીરિક એમ હરેક પ્રકારે અધઃપતન થયું છે ને થતું જાય છે; માટે નિર્ગુણ નિરાકાર બ્રહ્મ, સર્ગુણ નિરાકાર બ્રહ્મ, નિર્ગુણ સાકાર બ્રહ્મ, સર્ગુણ સાકાર બ્રહ્મ, પુરૂષ પ્રકૃતિ, બ્રહ્મ, માયા, બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશ, સ્માર્ત, વૈષ્ણવ, આદિનાં તત્ત્વ તથા લીલા, કર્મ, જ્ઞાન, ભક્તિ, પ્રેમ, મોક્ષ, ઇશ્વર તત્ત્વ તથા લીલા: એ સર્વેનું રહસ્ય સમજી તેમાં તથા સંપ્રદાયો માત્રમાં બહારથી દેખાતો બેદ છતાં વાસ્તવમાં આંતરિક અભેદ દૃષ્ટિવાળાં જીતાસુ તથા મુમુક્ષુ અધિકારી ભાષા બેનોને વિનંતિ કે પ્રેમપૂર્વક આ લઘુ ભજનાવસિ પ્રેમરૂપી અમૃતના બિંદુ રૂપે પ્રેમપૂર્વક પ્રેમ પસંદગીમાં સ્વીકારી પ્રાકૃત ભાવ દૂર કરી, દોષ લાગે ત્યાં ફગુજર કરી સાર માત્ર ગ્રહણ કરવા કૃપા કરશે. આ સંબંધમાં જેટલું કહેવાય તેટલું ઓછું છે. અસ્તુ.

આ ધોરણે દ્વારકાની લીલા જાણ્યા પછી વ્રજની લીલાની કિંમત અંગ્રાઈ. તેમાં પચ વળી વૃન્દાવન અને રાધાકુંડમાં જીજ્ઞાસુદત રહેવાની તક મળવાથી વ્રજના શ્રીકૃષ્ણનો રંગ કાંઈક વિશેષ સમજાયો, અને તેને લીધે આ કાવ્યોનો જન્મ થયો. ભગવાનના

સંબંધમાં એક મુખ્ય મુદ્દો ધ્યાનમાં રાખવાનો છે. એક તત્ત્વ અને બીજી લીલા. તત્ત્વમાં તો આખી સૃષ્ટિની પ્રજાઓના ઇશ્વર નામરૂપે જૂદા ભાસતાં છતાં એકજ છે. સત્ ચિત્ અને આનંદ સ્વરૂપે બ્રહ્મા. વિષ્ણુ, શંકર, શક્તિ, ગણપતિ, સૂર્ય, રામ, કૃષ્ણ, નૃસિંહ, ' જોડ ' ખુદા એમ ગમે તે નામના ઇશ્વર પણ એકજ બ્રહ્મ સ્વરૂપે સમજવાના છે. ઇશ્વર એકજ છે, છતાં માત્ર ઉપાસના માટે તેમનાં નામ-રૂપ અનેક થયાં છે. સ્થળ, સમય, સંજોગો અને લોકોની અભિરૂચિ અનુસાર જૂદાં જૂદાં છે, પણ વાસ્તવમાં તત્ત્વદ્રષ્ટિથી ઠણ્ટી તરીકે એકજ છે. લીલામાં પ્રકાર, ઉપાસક બેદે તદ્દન જૂદો છે. આર્યપ્રજ્ઞ સિવાય લીલાનું બીજું પ્રજ્ઞાઓને સ્વપ્ન પણ નથી. ઇશ્વર પૃથ્વી ઉપર પ્રસંગોપાત્ અચાનક ગમે તે રૂપે, અથવા જન્મ લઇને આવે અને આપણી સાથે હજો, મજો, રહે, હસે, રમે, સૂવે, રડે એ વાત આર્ય સિવાય બીજું પ્રજ્ઞના મગજમાં પેસી પણ ન શકે. આર્યમાં પણ જેમને પાશ્ચાત્ય કિંવા તેવા સંસ્કાર લાગ્યા છે, તેમના મગજમાં પણ વાત ઇસરી મુશ્કેલ છે. આશ્ચર્ય એ છે કે, ઇશ્વર સર્વ શક્તિમાન છે એમ તો તમામ પ્રજા કબૂલ કરે છે, તો પછી તેને આટલી જુગ સ્વતંત્રતા તથા સત્તા આપવાને કેમ વાંધો લેવાય ? આટલી જુગ સત્તા માટે આટલો બધો સંકોચ ? ! બધું કરી શકે પણ પૃથ્વીપર ન આવી શકે ? આવું કવો-રન્ટાઇન અથવા દેશવટો શા અપરાધ માટે ? શું પૃથ્વીપર આવવાનો તેમનો અધિકારજ નહિ ? જો આટલી છૂટ ઇશ્વર માટે રાખવામાં આવે તો પછી ' લીલા ' માટે પ્રશ્નજ ન રહે.

લીલાનો ખ્યાલ કરવો હોય તો પ્રથમ તો આ મહાન ગ્યુગ ભગ્ય બ્રહ્માંડની લીલા દ્રષ્ટિગોચર છેજ. જે કાંઈ દૃશ્ય છે તે તમામ લીલાજ છે; પરંતુ જેમ નિરાકાર નિર્ગુણ ઇશ્વર સાધારણ મનુષ્યને ગમ્ય નથી, તેમ આ સ્થૂળ લીલામાં સાધકને એકાગ્રતાનો અનુભવ કરવો મુશ્કેલ છે. લાખો કરોડો બ્રહ્માંડોનો ખ્યાલ કરવામાં મગજ

પણ ચક્રર ખાઇ જાય અને વખતે ચસકી પણ જાય; કેમકે મનુ-
ષ્યની દૃષ્ટિમર્યાદા સંકુચિત છે. આ ધોરણે લીલા પણ મર્યાદિત
થઈ મન તથા હૃદયને ગમ્ય થાય તો એકાગ્રતાના આનંદ સાથે
દિવ્ય આનંદ પ્રાપ્ત થઈ શકે. બ્રહ્મ, માયાના આશ્રયથી સાકાર સગુણ
રૂપે થઈ લીલા કરે તો બ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણ કેમ ન કરી શકે ?

ભગવાનની લીલા એક પ્રકારની હોઈ શકેજ નહિ ! જેને જેવો
ભાવ તેવી લીલાનો તેને અનુભવ થાય. કર્મી, યોગી, જ્ઞાની, અને
ભક્ત પોતપોતાની રૂચિઅનુસાર લીલાઓ જુએ છે. વાસ્તવમાંતા
ભક્તની માનસિક સૃષ્ટિમાં ભગવાન પ્રવેશ કરે છે.

આ ભજનાવલિમાં વ્રજના કિશોર શ્રીકૃષ્ણનોજ ભાવ છે, અને
તેમની લીલાનાં પદ જે કંઈ છે તેનો પાયો બંગાળી લીપિમાં
'ગોવિંદ લીલામૃત' નામનો સંસ્કૃત ગ્રંથ છે. તેમાં એક દિવસની
લીલાનો અનુભવ વર્ણવેલો છે તે પ્રમાણે આ લીલા પણ એકજ
દિવસના નમુના રૂપે છે; પરંતુ જેમ પ્રભુ સ્વતંત્ર છે તેમ તેમનું
લીલા પશુ સ્વતંત્ર છે એ સિદ્ધાંતને લઈને, લીલામાં કેવળ તેનેજ વળગી
રહેવાનું નથી. અમે પણ સ્વતંત્રતાનો લાભ લીધો છે. વ્રજની લીલાના
પાંચ ભાવ છે. શાંત, દાસ્ય, સખ્ય, વાત્સલ્ય અને મધુર. પ્રથમના બે
ભાવ-રસ-ના ભોગી ગૌડસંપ્રદાયમાં જવલ્લેજ હોય છે. બીજા બે ભા-
વમાં લાંબી ભાંજધડ નથી; પરંતુ છેવટનો મધુર રસ જેમ પૂર્ણ છે
તેમ મુસ્કેલીમાં પણ પૂર્ણ છે, કેમકે ભાષામાં શૃંગાર રસનો આશ્રય
લેવો પડે છે. આ મધુર-ઉજ્જવલ-રસ, આસ્વાદનની વસ્તુ છે. ભાષાનો
વિષય નથી, ભાષામાં જવાથી કેવળ વિડંબનજ સમજવું (જુઓ પર-
ચુરણ પદ ૩ પાનું ૧૧૬). સાષક જે એકલા બાહ્ય રંગમાંજ મુગ્ધવાઈ
ગયો તો હાથથી ગયો, પરંતુ જીવ સ્થિર રાખશે તો અંતરંગ સમજી
શકશે. બાહ્ય રંગમાં મુગ્ધવાઈ ગએલાના દૃષ્ટાંતમાં ગુજરાત માળવાના
વાત્સલ્ય અને કાંઈક મધુર રસના વલ્લભી સંપ્રદાયના ભોગીઓમાંથી

કવચિત્ જોવામાં આવે તો આંખ ઉધડી જશે. ગૌડેશ્વર અને નિંબાર્ક સંપ્રદાયમાં મધુર રસ મુખ્ય છે અને તેના પશુ આંતરિક વિકારમાંથી વામમાર્ગ ઉપર જઈને ફેટલા પેટાપંથો નીકળ્યા છે તેમ આંતરિક વિકાર પણ ફેટલો થયો છે. એ જોવાથી બસ થશે. માત્ર તદ્વાવત એટલો કે આત્મા અસંગ પડેલા પથો મૂળ ગૌડીઆ સંપ્રદાયથી બહિષ્કાર થઈ ગયા છે. મધુર રસના આસ્વાદનની લાલચ, ખાંડાની ધાર જેવી છે, અગ્નિ વચ્ચે માંખણનો પિંડો રાખેલો છે તે લેવા જેવું છે. આ વિકટ માર્ગમાં ભૂલા પડવાથી આ સંપ્રદાયોના વિકાર પ્રત્યક્ષ છે. ખુદ ગૌરાંગ મહાપ્રભુ એક રામાનંદરાયનેજ પાત્ર કહે છે. પોતાને માટે પણ શંકા લે છે. (જુઓ પરચુરણ પદ ૪ પાનુ '૧૧૭'). આ કારણથી ખાસ સૂચના કરવાની કે અપ્રાકૃત આનંદ લેવા માટે પ્રથમ ત્યાગ, વૈરાગ્ય, નીતિ, જપ, તપ, વિગેરેથી આંતરિક તથા બાહ્ય શુદ્ધિ કરીને પોતાનું પ્રાકૃત સ્વરૂપ ભૂલવાની જરૂર છે. રસ અલંકાર વિગેરે શૃંગાર રસના ઝરાની પેલીપાર શિવજીવના પ્રેમનું દિગ્દર્શન થઈ શકે તેમ છે અને એ ઝરામાંજ સાધક દુખ્યો તો પછી ગયો ! તેટલા માટે કંદર્પ, મદન, રતિકીડા, આલિંગન, ચુંચન આદિ શબ્દો તથા તે સંબંધનું વર્ણન આવે ત્યારે શિવજીવનો કેવળ દિવ્ય પ્રેમ સમજવાનો છે. ઉન્નત થએલો જીવ ઇશ્વર સિવાય રહી શકેજ નહિ તે માટેની આ બંધી સામગ્રી છે. ઇશ્વર સાથે તદાકાર થઈ અહં બ્રહ્માસ્મિનો નિત્યાનંદનો અનુભવ લેવા માટે જીવની તનતોડ મહેનત છે, ને તે પ્રભુની કૃપાથીજ પાર પડી શકે. સાધક વધી વધીને પણ ગોપીના 'ભાવ' સુધી જઈ શકે નહિ ત્યાં પછી રાધાજીના 'મહાભાવ' ની તો આશાજ ક્યાંથી ? રાધાજી પ્રેમભક્તિની ઉંચામાં ઉંચી કાટિ છે. બ્રહ્મજ્ઞાનીની નિર્વિકલ્પ સમાધિ, અને આ પ્રેમીઓની સવિકલ્પ સમાધિ, એમ દેહેવા હરકત નથી બ્રહ્મજ્ઞાનીને તત્ત્વમાં ઉંચામાં ઉંચી કાટિ જેમ બ્રહ્મ છે, તેમ મધુર

રસભોગી ભક્ત માટે રાધાજનોપ્રેમ છે. પદ્મસાનનો જેમ સંન્યાસીને અધિકાર છે તેમ આ લીલાનો પણ સંન્યાસીનોજ અધિકાર છે. મૂળ પુરૂષ શ્રી ગૌરાંગપ્રભુ પણ સંન્યાસી જ હતા. વળી ખુદ કહે છે કે “રાસલીલા માટે મારો પોતાનો પણ અધિકાર શું છે ?” (રાસલીલાના અધિકાર સંબંધે જીઓ પરચુરણ પદ ૨ પાનું ૧૧૫). દ્રષ્ટિ સમક્ષ આદર્શો છે. રાધાજ તે શ્રીકૃષ્ણની આસ્વાદિની શક્તિ; શ્રીકૃષ્ણ તે શક્તિમાન. શક્તિ અને શક્તિમાન શબ્દમાં જૂઠાં પરંતુ વાસ્તવમાં એકજ છે; એજ અદ્વૈત !

અંગાળાના ભક્તોએ તો શૃંગાર બહુજ ખુલ્લો નિહરપણે ગાયો છે. પણ ગુજરાત તે અંગાળા નહિ ! નરસિંહ મહેતાના “સુરત સંગ્રામ” ઉપરથી ખ્યાત્ર આવી શકશે. જયદેવ, વિદ્યાપતિ, ચંડી-દાસ, સૂરદાસ, દયારામઆદિ ભક્તોએ પણ કમાત્ર કરી છે, પરંતુ શુકદેવજીએ જે સંકાયથી વર્ણુયો છે તે જ ધોરણ, દેશકાળને લઈને અમે સ્વીકાર્યું છે, તો પણ પાત્રતાનો વિચાર આવે છે ત્યારે ભય પેદા થાય છે. પ્રભુની અસંખ્ય લીલાઓમાંની આ રાધાકૃષ્ણની વ્રજલીલા એ એક અદ્ભૂત પ્રેમની અપૂર્વ લીલા છે, અને તે પ્રાકૃત જાવમાં લેવાથી જે અનર્થ થયા છે તેમાંથી બચવા માટે અંગાલી મહાત્માઓ કરતાં વ્યાસ ભગવાનના ધોરણેજ તત્ત્વ અને લીલા મિશ્રિત રાખ્યાં છે કે જેથી ભયનું કારણ કમી રહે. અંગાળ તે અંગાળ ને ગુજરાત તે ગુજરાત ! આ સર્વ વાત સર્વેને વિદિત જ છે. ઇશ્વરની ઇચ્છા પ્રબળ છે, માટે પુનરૂક્તિનો દેષ વોહોરીને પણ વિનંતિ કરવાની કે પ્રાકૃતભાવ બીલકુલ ભૂટી જઈ માનસિક સંન્યાસની દીક્ષા મળે ત્યારે ખરું પોતાનું સ્વરૂપ વિચારી, મન શુદ્ધ કરીનેજ પછી લીલાનો ભાગ વાંચવામાં આવે તો ઠીક. હજારોમાંથી કાષ્ટકજ લીલા માટે અધિકારી હોય છે. આ પ્રેમમાર્ગ માટેની નીસરણીમાં અનુક્રમે વર્ણાશ્રમધર્મપાલન, સત્કર્મ, નિષ્કામકર્મ, કૃષ્ણાર્પણકર્મ, કર્મ ત્યાગ,

શરણાગતિ, જ્ઞાન, ભક્તિ અને છેવટ પ્રેમ છે. શુભરાત્રી ભાષામાં આ શૈક્ષીનાં કાવ્યો દેખાતાં નથી એમ કહેવાય છે એટલે આ નવીન પ્રસાદી બહુ સંભાળથી લેવાની છે. વેદના સોમરસ જેવી છે, અધિકારીનેજ પચે. એક ચીજ કાઢને અનુકૂળ પડે તો કાઢને વાયડી પડે તો કાઢને બીમારી કરે અને કાઢને ત્રિષ થઇ પડે ! માટેજ ખાસ વિનંતિ છે. સત્ય વસ્તુ હાથ ન લાગે તો બ્રહ્મજ્ઞાનીને જેમ જડ થઇ જવાની ધાસ્તી છે તેમ લીલાવાળાને બાળવેદ્યાની અથવા અન્ય પ્રકારની ધાસ્તી રહે છે; માટે બ્રહ્મજ્ઞાનીને જેમ છેવટે શુદ્ધ થઇને નમ્રતાપૂર્વક હાથમાં સમિધ લઇને ગુરૂ પાસે જવાનું છે તેવીજ રિથિતિ આ રાધાજી પાસે મધુર રસભાવવાળાને, ખોળીયું બઢી શુદ્ધ થઇને જવાનું છે. બંને કાટિ સરખી છે.

આગળ કહેવાઇ ગયું તેમ આ ભજનાવલિમાં યુગલ ઉપાસના છે; એટલે કે વ્રજના રાધાકૃષ્ણની. ગૌડેશ્વર સંપ્રદાયમાં આ ઉપાસના પદ્ધતિસર તથા નિયમાનુસાર છે. તેની પહેલાં એ ઉપાસના ન હતી એમ નહિ; પરંતુ વેદ બ્રહ્મસૂત્ર તથા ગીતા-પ્રસ્થાનત્રયી-માંથી સાર કાઢી વેદાન્તનું સ્વરૂપ જેવી રીતે પ્રથમ ત્રા શંકરાચાર્યે બાંધ્યું, તેવી રીતે બંગાળના શ્રીકૃષ્ણચૈતન્ય મહાપ્રભુએ આગળ કહેલા પાંચ ભાવ-રસ-નું સ્વરૂપ બાંધ્યું, અને સંપ્રદાયનું સ્વરૂપ ગોસાંઇએ તથા અન્ય શિષ્યો પાસે બાંધ્યું. વલ્લભી તથા નિંબાર્ક સંપ્રદાયોમાં રાધાજીનો સ્વરૂપીયા ભાવ છે, પરંતુ ગૌડેશ્વરે, રાધાજી તથા રાધાજીની રૂંવાટી-કાયબૂદ-ગોપીઓ છતાં રસવૃદ્ધિ માટે પરકીયા “ભાવ” ગ્રહણ કર્યો છે. શ્રીજ્ઞ સંપ્રદાયો તથા માર્ગો ઇશ્વરનો સાક્ષાત્કાર પોતાની પદ્ધતિ અનુસાર ભલે કરે, પરંતુ જેમને વ્રજના રસિકશેખર શ્રી કૃષ્ણ સાથે યુગલસ્વરૂપે-પ્રકૃતિપુરૂષ સ્વરૂપે, પ્રભુત્વનું અંતર નહિ રાખીને પ્રત્યક્ષ સંબંધ કરવો હોય તો તેમને ગૌરાંગ મહાપ્રભુએ નિર્દિષ્ટ કરેલો માર્ગ ઉત્તમ છે એ નિઃસંશય છે. કાઇ પણ ભાવ માટેના પરિકર-

અંથી કાંઈના પણ અનુગત થઈને લીલાનું આસ્વાદન કરવાનું છે. એકદમ રાધા જસોદા નંદ કે મધુમંથળ થઈ જવાનું નથી, પરંતુ તેમના અનુગત થવાનું છે, ને તેવા સમ્પ્રદાનંદ સ્વરૂપમાં રાધાકૃષ્ણ-પુરૂષપ્રકૃતિ-લીલાનું આસ્વાદન કરવાનું છે, લગભગ અદ્વૈતની કાંટિ છે.

હવે ગૌરાંગ મહાપ્રભુએ દર્શાવેલા માર્ગે જવું હોય તો પ્રથમ તો તેઓશ્રીનું ચરિત્ર જાણવું જોઈએ. ગુજરાતી ભાષામાં જો કે બહુ સાહિત્ય નથી પરંતુ કાંઈક જુજ છે એટલે ચરિત્રનો અભ્યાસ થઈ શકશે.

અષ્ટકાલીલીલાને બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો અષ્ટાંગ યોગ કહી શકાય. માર્ગ જુદા છતાં પરિણામમાં સામ્ય દેખાવથી પડિતો સરખામણી કરે છે. આ સવિકલ્પ સમાધિ એ કાંટિ અંતિમ છે. અષ્ટકાલી લીલામાં જોટલી રાધાકૃષ્ણની છે તે બધીજ ગૌરાંગ મહાપ્રભુની છે, કેમકે તેઓશ્રી રાત દિવસ એ બધી લીલાનુંજ સ્મરણ કરતા. તેઓશ્રીના અંગમાં બનેલો ભાવ હોવાથી યુગલ સ્વરૂપેજ છે, એટલુંજ નહિ પણ યુગલ સ્વરૂપના અવતાર મનાય છે. આ પ્રમાણે તેમાંથી ગૌરાંગ મહાપ્રભુની લીલા આઠ સમયની સંક્ષેપમાં આઠ પદમાં બતાવી છે. આ લીલાનો પ્રવેશ કેવળ ભગવાનની કૃપા ઉપર અવલંબે છે. પુરૂષાર્થનું અભિમાન એકલું નિરૂપયોગી છે. ઉત્કટ ઇચ્છા થવી એજ પુરૂષાર્થ, બાકી ભગવાનની કૃપા !

આ પ્રમાણે આ મધુ ભજનાવલિમાં શ્રીકૃષ્ણચૈતન્ય ગૌરાંગ મહાપ્રભુનું તત્ત્વ તથા લીલા, તેમ શ્રી રાધાકૃષ્ણનું તત્ત્વ તથા લીલા હોવાથી ઉપર કહ્યું તેમ નામ ‘શ્રીકૃષ્ણ લીલામૃત બિંદુમાળા’ રાખ્યું છે. આ અમૃતબિંદુનાં ૧૦૮ પદ છે, ને તેની “શ્રીરમમાળા” પછી બીજી હારમાળા બની છે.

રાધાકૃષ્ણ તત્ત્વનાં પદો સરૂમાંજ ૧૪ છે. ત્યાર પછીનાં ૭

પદો ગૌરતત્ત્વનાં છે, ત્યાર પછી ગૌર લીલાનાં ૮ પદ અને છેવટ રાધાકૃષ્ણ લીલાનાં ૭૯ પદ છે.

આ તત્ત્વ તથા લીલાના અંતે ખીજાં અલગ ૧૪ પરચુરણ પદો છે. આ એકંદર પદોમાંથી કોઈ પણ તત્ત્વ અથવા લીલાના બિંદુનું આસ્વાદન એકાદ સાધકને પણ થશે તો કૃતાર્થ માનીશ.

આ પ્રસંગે કહેવાની ખાસ જરૂર છે કે માલસરના સંત શ્રી ગૌરાંગદાસજીની કૃપાથીજ આ ભજનાવલિનો જન્મ થયો છે એમ કહીએ તો ચાલે. તેઓશ્રીએ મોટી કૃપા કરીને વ્રજનો સ્વાદ ન ચખાડ્યો હોત તો આ માર્ગ જોવાની તક અમને મળવાનીજ ન હતી, માટે તેઓશ્રીનો ઉપકાર માનું છું. તેઓશ્રીને તો સંત હોવાથી કંઈ અપેક્ષાજ નથી પરંતુ હું તો પામર ખરાને ?

અનુક્રમણિકા

વિષય.	પૃષ્ઠ
મંગળાચરણ.	૧
(૧) રાધાકૃષ્ણ તત્ત્વ	૨
(૨) શ્રીગૌરાંગ-ચૈતન્ય મહાપ્રભુ તત્ત્વ	૧૪
(૩) શ્રી ગૌરાંગ મહાપ્રભુની અષ્ટકાલી લીલા	૨૧
(૪) શ્રીકૃષ્ણ લીલા	૨૯
(૧) નિશાંતલીલા	૨૯
(૨) પ્રાતઃકાળ લીલા	૩૪
(૩) પૂર્વાહ્નલીલા	૪૦
(૪) મધ્યાહ્નલીલા	૪૫
(૫) અપરાહ્નલીલા	૮૨
(૬) સાયંલીલા... ..	૯૦
(૭) પ્રદોષલીલા... ..	૯૪
(૮) નિશાલીલા... ..	૯૯
(૫) ઉવટની વિનંતિ	૧૧૪
(૬) યુગલ આરતિ	૧૧૪
(૭) પરચુરણપદો	૧૧૫

શ્રી કૃષ્ણલીલામૃત

બિન્દુમાળા

મંગલાચરણ.

રાગ કલ્યાણ-તાલ દુવપદ.

રાધે કૃષ્ણ ! કૃષ્ણ રાધે ! કૃષ્ણ રાધે ! રાધે કૃષ્ણ !
કૃષ્ણ રાધે ! રાધે કૃષ્ણ ! રટું હું કૃષ્ણ રાધે !—રાધે.
વંદુ વિભુ સુધા સિંધુ ! વંદુ યુગલ વદન ઇંદુ !
વંદુ પ્રકૃતિ પુરુષ બંધુ ! જગત સહુ આરાધે—રાધે.
સઙ્ગ સૃષ્ટિ અલરૂપ, ભેદ માત્ર બ્રાંતિ રૂપ;
જીવ અલનું સ્વરૂપ, કાણુ કાને આરાધે ?—રાધે.
વિષ્ણુ શંભુ સૂર્ય શક્તિ, ગજનન આદિ(ની) ભક્તિ;
ભક્ત કરી અલભતિ, ચિત્તમાં ચિત્ત સાધે—રાધે.
અલ પ્રેમ એક જાણી તે જ યુગલને પિછાણી;
તે જ ભક્ત હૃદય માની, પંડિત મોજ માણે—રાધે.
અષ્ટકલી યુગલલીલા, સાથ ગૌર ભાવલીલા;
દ્વૈતમાં અદ્વૈત લીલા, પ્રેમી જનને લાધે—રાધે.
ઉભય લીલા ગાઘ ગાઘ, પ્રેમસિંધુ ન્હાઘ ન્હાઘ;
બની શુદ્ધ બાઘ બાઘ, રટજો રાધે રાધે—રાધે.
દીન બંધુ પ્રેમ સિંધુનું, ઘો ગુર ! એક બિંદુ;
જેથી રંગ રંગ જંતુ, હૃદયે પ્રેમ વાધે—રાધે.

(૧) રાધાકૃષ્ણ તત્ત્વ. ।

૧

પ્રેમ એજ બ્રહ્મ, ને તે જ રાધાકૃષ્ણ તત્ત્વ.

સારંગ. તાત્ર દીપયંદી.

પ્રેમરે વિના સર્વે તૂટ છે—ટેક.

સત્ ચિત્ આનંદ બ્રહ્મ જે, પ્રેમે માત્ર પમાયજી;
 કૃષ્ણરાધાતત્ત્વ પ્રેમ છે, શબ્દો જૂદા જણાયજી—પ્રેમ૦
 અસ્તિ, ભાતિ, પ્રિય એટલું, નિત્ય બ્રહ્મનું સ્વરૂપજી;
 નામ રૂપો સર્વ સૃષ્ટિનાં, મિથ્યા માયાનાં રૂપજી—પ્રેમ૦
 સૃષ્ટિ અવિદ્યા દૂતણી રચી, મનડે તેથી અસારજી;
 તત્ત્વ મમત્વનું તે થકી, માતો મિથ્યા એ સારજી—પ્રેમ૦
 પંચતત્ત્વો આદિ ઇશ્વરી, સૃષ્ટિ તેમાં ન બાધજી;
 એ પ્રેમની સૃષ્ટિઓ તણું, સત્ય બ્રહ્મ અધિદાનજી—પ્રેમ૦
 યજ્ઞ આદિ કર્મ, યોગ ને, ભક્તિ, જ્ઞાનના પંથજી;
 પ્રેમ વિનાના નિઃસાર છે, જેવા નપુંસક કંથજી—પ્રેમ૦
 હ્યો કાઇ પણ પંથ મોક્ષનો, તેમાં પ્રેમ પ્રધાનજી;
 મોક્ષ અને પ્રેમ એક છે, સાર શાસ્ત્ર તમામજી—પ્રેમ૦
 બ્રહ્મ, રાધાકૃષ્ણપ્રેમ છે, મોક્ષ વસ્તુનાં નામજી;
 રંગ પ્રભુ બને પ્રેમથી, પામો સચ્ચિત્ ધામજી—પ્રેમ૦

કૃષ્ણ તત્ત્વમાં શિવજીવ તત્ત્વ.

પ્રભાતીયું.

કાશુરે એ સમાના કામની—એ રાહ.

ક્યાંયરે વસો છો કાનજી, રાધા રાણીની સંગે ?
 મોજ કરો છો પ્રભુ તમે, ખૂબ રંગે ઉમંગે—ક્યાંયરે.
 તત્ત્વ તમારું પ્રેમનું, કેવાં કાનાં સ્વરૂપો ?
 દેવાસ કે વૈકુંઠ કે, ગોલોકે વાસ છુપો ?—ક્યાંયરે.
 શોધી વળ્યો છું બ્રહ્માંડમાં, થાક્યો પાડીને ખૂમો;
 જગો છો કે પડ્યા ઉંઘમાં ? સાચાં કડોને સ્વરૂપો—ક્યાંયરે.
 હુંતો ઉઠ્યો તમે ઉંઘમાં, આતે જીવમાટ કેવો ?
 મમજળે કે હું જીદો નથી, નથી જેવો કે તેવો—ક્યાંયરે.
 બ્રહ્મ તમોને વેદો કહે, ધર્મો દે જીદાં નામો;
 શંભુ વિષ્ણુ શ્રી ગણેશ કે, સૂર્યનાં નામ પામો—ક્યાંયરે.
 રામ કૃષ્ણાદિ રૂપે ધણાં, કીર્તિ કાર્યો અનેરું;
 તોયે નિર્ગુણ ને નિર્લેપ છો, નાથ રૂપો ધણેરાં—ક્યાંયરે.
 બ્રહ્માંડથી લઇ કીટ તે, બ્રહ્મ સ્વરૂપે સાચાં;
 આતમ સત્ વસ્તુના વિના, શક્તિ હોણા એ સાંચા—ક્યાંયરે.
 જીવ વિના જેમ દેહ છે, સત્ વિણ સહુ જાણો;
 સદ્ બ્રહ્મ એકલું સત્ય છે, ખીજું મિથ્યા પ્રમાણો—ક્યાંયરે.
 બ્રહ્માંડો આ દેહમાં, સાથે ધણ ખીરાજે;
 નિર્ગુન સ્વરૂપ ખીજાણું, યાન બક્તિ ન્યાં રાજે—ક્યાંયરે.
 નહિ દૂરે, નહિ અંતિકે, નહિ જન્મો ન મરણો;
 નહિ દેહી નહિ દેહ છો, નહિ છો કાર્યો કે કરણો—ક્યાંયરે.

નહિ પ્રવૃત્તિ ના નિવૃત્તિ, નહિ રાગી વિરાગી:
 બાધા નહિ દેશ કાળની, નહિ માયા પ્રભુ લાગી—ક્યાંયરે.
 નહિ ક્ષમ કે ના અક્ષમ છો, નહિ છો એક અનૈક;
 નહિ ભેદભેદ આપમાં, એ છે સાચા વિવેક—ક્યાંયરે.
 સર્વ નેત્રિનત્તિના રહ્યો, અવશેષ નિરાળો;
 તે પ્રભુ જગીને રંગની, કાઢો માયાની જળો—ક્યાંયરે.

લીલાઓના હેતુ.

લાવણી.

લીલા લાલા ! શીદને તમનેરે ? (૨)
 મુખે બેસનાં શું થાયે છે ? સાચું કહો અમને—લીલા.
 નથી ગોણોક પ્રભુ ગમતોરે ? (૨)
 વૈકુંઠ કે વિધિ, શિવ, વિષ્ણુના વાસ નથી રચતો ?—લીલા.
 આવીને કરો અહિં લીલારે; (૨)
 નિરાકાર નિર્ગુણ નહિ રહેતાં, કરો થઇ જીવા—લીલા.
 ખુશાસો કરો નાથ જાનેરે; (૨)
 લોકો તદ્દં દુરે વિધિવિધના, પત્તો ના લાગે—લીલા.
 કૃપા થઇ આજ દાસપર ધણીરે; (૨)
 સાર બુદ્ધિ શ્રદ્ધાથી કાઢ્યો, શાસ્ત્રી મોટો બની—લીલા.
 દિસે ત્રણ હેતુ મને લાલારે; (૨)
 સ્વતંત્ર છો સ્વામી મરજી, એ હેતુ મતવાલા !—લીલા.
 ભાવ ભકતોના અનુસરે; (૨)
 અનુગ્રહથી વશ થઇને આવો, રૂપ ધણેરાં ધરી—લીલા.

ત્રીજો હેતુ પામર માટેરે; (૨)

મોહ જાગથી છૂટો કરવો, હરેક પંથુ ધાટે—લીલાં

લઇ અવતાર જૂદા જૂદારે; (૨)

લીલા રંગ અનેરા અંગે, સદા કરો રૂડા—લીલાં

૪

વ્રજલીલાની ખાસ ખુબી.

ગજલ-તાલ દાદરો.

(અફસોસ કે આંખોસે દેખાઇ નહિ દેતા)—એ રાહ.

અપરાધ લાજા પ્રાણીનો, સમજ્યા તને ન કોઇ;
 સંસ્કારને રૂચિ બેદથી, દીડી તુજમાં જુદાઇ—અપરાધં
 રૂપો ધણી તુજ માનીને, સાધન બેદ અપાર;
 પાછો લાગ્યો વિકાર તેમાં, જુદિ ખાયે માર—અપરાધં
 નર દેહ ધારી વ્રજમહિં, લીલા કરી અપાર;
 તારી કૃપા ખળને લઇ, સમજે મનુષ્યો સાર—અપરાધં
 મથુરા તથા દ્વારામતીની, લીલા પામરગમ્ય;
 વ્રજ ફેરી લીલા પંડિતોને, લાગે ગૂઢ અગમ્ય—અપરાધં
 ઇશ્વરથી અધિકા ચાર ગુણ, વ્રજમાં ખતાવ્યા ખાસ;
 વેણુ, લીલા, રસ (પ્રેમ) રૂપના, ભંડાર રાખ્યા પાસ—અપરાધં
 ઐશ્વર્ય કદિ પ્રજુ ના મુકે, લાલ ન રાખો લેણ;
 પરિકર લઇને સાથમાં, કીધા ધણેરા વેશ—અપરાધં
 સેવા વ્રજની જે પ્રેમની, તે નહિ મનુષ્યની જેમ;
 સત-ચિત્ત આનંદમય બેઠે જ્યાં, પ્રકૃત પછી ત્યાં કેમ—અપરાધં
 બાષા તો ભૌકિક બોલવી, ખીજો નહિ ઉપાય;
 'દાસી' કહે ખારી પ્રિયા પણ, 'દાસ' તો નર થાય—અપરાધં

એ વાત, વિદ્યા, બુદ્ધિ તરૂં, બહારનીજ સુખશુઃ
 પ્રભુ યા કૃપા કોષ સંતની, હરિનામ સરતો જાણુ—અપરાધ૦
 વૈકુંઠ કે કૈલાસમાં, ઐશ્વર્યનો છે ભાવ;
 આ માર્ગ પ્રેમી પ્રાણીનો, સંબંધ એજ પ્રભાવ—અપરાધ૦
 જો ભૂલી માનુષ દેહને, ચિન્મય બનાવી કાય;
 ચિન્મય કનૈયો ચિંતવે તો, જાંખી(ની) આશ કદાય—અપરાધ૦
 જો માનવ ભાવ કરે કદી તો, થાય સત્યાનાશ:
 પ્રેમેથી વિનવે રંગ લાલા ! પૂરો સૌની આશ—અપરાધ૦

૫

શ્રીકૃષ્ણનું અચિંત્ય સ્વરૂપ.

કાલિંગડાની ચાલ--લાવણી.

(એસા દેશ હમારા સાધુ, એસા દેશ હમારા હૈ--એ રાહ.)
 લાલા સકિથી ન્યારા બંધુ ! લાલા સકિથી ન્યારા છે;
 અનુપમ, અજળ, અતકર્ષ નાથ એ, દેવ મનુજના પ્યારા છે--લાલા૦
 લાલાનાં કામો હરશકિયે, વિરોધ બાહ્ય જણાવે છે--લાલા૦
 હિંડા પેસી મમો માંહે, સંસ્કારી સમજ લે છે--લાલા૦
 માતા ^૧ ધાતક માતા પાત્રક, માસી માતા તોલે છે--લાલા૦
 વત્સ ^૨ વૃષભના ^૩ ધાતક લાલા, પાત્રકમાં પશુ પોતે છે--લાલા૦
 કુંવારિકાનાં વસ્ત્ર હરીને, નીતિપાઠ પઢાવે છે--લાલા૦
 સતિત્વ સ્ત્રીનાં ભંગ કરીને, મહાસતીવ વળી દે છે--લાલા૦
 વેદ શાસ્ત્રનાં બંધ તોડીને, ધર્મ જગતમાં સ્થાપે છે--લાલા૦
 એવો અજળ અમારો લાલો, રંગ હૃદયમાં જાપે છે--લાલા૦

૧ પૂતના માસી. ૨ વત્સાસુર તથા વાછરડાં. ૩ વૃષભાસુર તથા આખલાઓ.

ગોલોક વૃન્દાવન નિત્યધામ.

કાલિંગડાની ચાલ--લાવણી.

(હમ સાકાર ઉપાસીએ—એ રાહ)

લાલા ! ધામ નિત્ય તુજ કિયું ? વ્રજ ગોલોક નિત્ય છે હર્યું—ટેક.
ગોપી આદિ લલનાઓથી, લક્ષ્મીરૂપે ભર્યું;
પુરૂષ માત્ર ત્યાં કૃષ્ણ સ્વરૂપે એજ તત્ત્વ છે ખરૂં—જાલા !
વૃક્ષ બધાં તે કદપવૃક્ષ ને, જળ અમૃત થઇ રહ્યું;
કથા માત્ર તે ગાયન થાએ, ગમન નૃત્યમાં ભળ્યું—લાલા !
વેણુ તે ત્યાં સખી સ્વરૂપા, આનંદરૂપજ ધર્યું;
રવિ, શશિ, જ્યોતિ કૃષ્ણ તેજ તે, ધ્વજાંડામાં ફર્યું—લાલા !
ધ્વજસંહિતાનું આ ધોરણુ ભાવિક જનને વસ્યું;
મર્મ સમજવો ધર્મ સર્વનો, રંગ હૃદયમાં ઠસ્યું—જાલા !

ગોપીની નિત્યપૂજા.

ભજન.

(ગુરૂ મારે અગમ નિગમ જના પર હોજ—રાહ)

હરિ તને જગત ભગત જન જાણે હોજ.

યોગી, યાત્રી, ભકતો પ્રેમી (૨), સાચી તેમાં ગોપીરે:
ભાષ ! સાચી તેમાં ગોપી—હરિ !

નિશ્ચયિન ધ્યાન લઘમાઈ લાલા ! (૨), લાલ લેહ એક ભાગીરે;
ભાષ ! લાલ લેહ એક ભાગી—હરિ !

સ્થૂળદેહથી વિરહ જણાયે (૨), ક્ષણ પણ નહિ વિખૂટી,
 ભાષ ! ક્ષણ પણ નહિ વિખૂટી—હરિ !
 વિરહ, મિલન નિત્ય પ્રિયતમ પૂજ (૨), ચિન્મયની કરનારીરે;
 ભાષ ! ચિન્મયની કરનારી—હરિ !
 સ્વેદ, (તે) પાછ, ને અર્ધ પુત્રકં (૨), આચમન તણી વાણીરે;
 ભાષ ! આચમન તણી વાણી—હરિ !
 પંચામૃત તે સ્નાનોદક ને (૨), પ્રેમઅશ્રુનું પાણીરે;
 ભાષ ! પ્રેમ અશ્રુનું પાણી—હરિ !
 ગંધ બની કાયા સુગંધી (૨), હાસ્યપુષ્પ ખસિહારીરે;
 ભાષ ! હાસ્ય પુષ્પ ખસિહારી—હરિ !
 આત્મસમર્પણનાં નૈવેદ્યો (૨), અધરામૃતની ખીડીરે;
 ભાષ ! અધરામૃતની ખીડી—હરિ !
 દીપ, ધૂપ ને આરતિ માટે (૨), પ્રીતિ જ્યોતિ પ્રકટીરે;
 ભાષ ! પ્રીતિ જ્યોતિ પ્રકટી—હરિ !
 હિંચી કાટિ ગોપી ભકતની (૨), ગતિ નહિ પામર પ્રાણીરે;
 ભાષ ! ગતિ નહિ પામર પ્રાણી—હરિ !
 દિવ્ય અપ્રાકૃત પ્રેમ પ્રમાણો (૨), રંગો જાયે વારીરે;
 ભાષ ! રંગો જાયે વારી—હરિ !

પ્રેમવશ થવાનો શ્રી કૃષ્ણનો સ્વભાવ.

(જીવ તેં હરિ ન સમર્યા ધડી, કાયા કાલે જશે પડી—એ રાહ)
 પ્રેમી સ્વભાવ વિધિએ ધડ્યો, પ્રેમી લાલ્લ એક તું જડ્યો;
 ઉજ્યતા સ્વભાવ સૂરજનો, શૈત્ય છે સ્વભાવ ચાંદાનો.
 પૃથ્વીનો સ્વભાવ સહેવાનો, વાયુનો સ્વભાવ ઝહાવાનો,
 સર્વ વ્યાપકતા સ્વભાવ તો, એક આકાશ તણો જાણો—પ્રેમી०

સાગર સ્વભાવ પ્રભુ સરળ્યો, સદા ગંભીર રહેવાનો;
 સાધુ તે ધીરપણ્યનો જન્યો, શર્કરા સ્વભાવ મીઠાનો.
 હરિ તુજ સ્વભાવ પ્રેમી થયો, દુઃખંયાં દુઃખ દૂર કરવાનો;
 કામીનો કામ થવા કરો, શત્રુને યમ દેખાવાનો—પ્રેમી૦
 ભક્ત આદીન પ્રેમી પ્યારો, ભક્ત હૃદયોમાં રહેનારો;
 સૌમ્ય તુ શાંત રસિક જનનો, શેઠ તું દાસ વાસનાનો.
 મિત્ર તું સખ્ય ભાવનાનો, બાળ વત્સલતાવાળાનો;
 ગોપીનો પ્રાણ, પિંડ શ્રીનો, રંગ આંખડીનો તારો—પ્રેમી૦

૯

શ્રીકૃષ્ણનાં ચરણચિન્હો.

(ચાંદકીઓ ઉગ્યારે સખી મારા ચોકમાં—એ રાહ.)

દક્ષિણ પદનાં ચિન્હ અઢારે સ્થામનાં;
 તે પાછાં શ્રી વામપદે દેખાયજો—ટેક.

અર્ધચંદ્ર, યવ, છત્ર, ગદા ત્યાં શોભતાં;
 શંખ, ચક્ર, અંકુશ, પ્થજ, સાસક રૂપજો—દક્ષિણ૦
 ધનુષ, બાણ, અસિ, તલ ને મીન દિસે ત્યહાં;
 પરિધ અને શ્રી વૃક્ષ બન્નાં શોભાયજો—દક્ષિણ૦
 મનુજદેહના પગમાં એ ચિન્હ ના જડે;
 મહા વ્યક્તિમાં કદિયે જુજ જણાય જો—દક્ષિણ૦
 દેવકોટિમાં રહેજ વધારે હોય જો;
 ગૌર યુગલપદ, રંગ જૂએ અઢાર જો—દક્ષિણ૦

ગોપીઓમાં રાધાજી શ્રેષ્ઠ.

કવાલી.

ચંદ્રવંશી કનૈયાજી ! દિસો સાચા હવે જાણ્યું;
વંશમાં વાત્ર ! છે દીવો, ભક્તના વૃંદને ભાવ્યો. ૧
કળાઓ સોળ શશિ કેરી, શક્તિ રૂપે ધરી ગોપી;
સોળ યૃથેશ્વરી મુખ્યા, યૃથ(માં) હજારની સંખ્યા. ૨
નિચ સિદ્ધા બધી દાસી, સોળ હજાર છે ખાસી;
માનુષી દેહ નહિ તેનો, સચ્ચિદાનંદનાં રૂપો. ૩
સોળમાં આઠ મુખ્યા છે, રાધિકા શ્રેષ્ઠ તેમાં છે;
રાધિકા(નાં) કાયબ્યૂદો છે, રાધિકા રૂપ સર્વે છે. ૪
કુટિત્રણ્ણસેં બધી ગોપી, રાધિકાનીજ રંગારી;
કૃષ્ણ રાધા સ્વરૂપે એક, રંગને તત્ત્વનો વિવેક. ૫

૧૧

નાયક, નાયિકાને આધીન.

(ઓ વાંસલડી ! વેરણુ થઇ લાગે તું વ્રજની નારને—ઓ રાહ.)

ઓ જીવ ભક્ષા ! રસ પી પીને આનંદ સાગર ઝીલતો.

તેં વેદ વાક્ય પકડી લીધું, રસો વૈ સઃ સાર્થક કીધું;

હરિરસ કુંડું ભરી ભરી પીધું—ઓ જીવ ભક્ષા !

તુજ ખાતર હરિ નાયક બનીઓ, નાયિકા પાઠ રાધા ભજવ્યો;

અપ્રાકૃત, પ્રાકૃતવત કીધો—ઓ જીવ ભક્ષા !

રસમાં નાયક આધીન રહે, નાયિકા પ્રધાનપણ્ણ કરે;

વ્યવહાર જગતમાં એજ કહે—ઓ જીવ ભક્ષા !

જુઓ વિવાહટાણાની રીતો, સુચીને મુંદરીઓનાં ગીતો;
 રીતો દેખાશે વીપરીતો-ઓ જીવ ભલા !
 જુગટાના એલો નિહાળો, કન્યાની જીત સહુ ભાળો;
 એકું કન્યાનું ખવરાવો-ઓ જીવ ભલા !
 વર અડકે કન્યાના પગને, કન્યાના જળથી સ્નાન કરે;
 આધીનપણું ડગલે પગલે-ઓ જીવ ભલા !
 નાયકનાં* ચાર પ્રકાર કહ્યા, હરિધીરલલિત=તે મુખ્ય બન્યા;
 રસ રંગ હૃદયમાં રેડી રહ્યા-ઓ જીવ ભલા !

૧૨

શ્રીજનાં આભૂષણો.

હીંચ.

(રામ રાખે તેમ રહીએ, ઓધવજી !-એ રાહ.)

જૂદાં એ રૂપ તમે ધાર્યા, ઓ કાન્હવજી ! જૂદાં એ રૂપ તમે ધાર્યા;
 એકે જ્યોતિનાં તેજે વધાર્યા-ઓ, કાન્હવજી !
 ભક્ત કાજ નાયક તે નાયિકા થઇને, જૂના સ્વરૂપને વિસાર્યા-ઓ.
 ધાર્યા ઉચિત ગુણ નાયિકાના અંગે, ઉચિત ભૂષણો ઠાર્યા-ઓ.
 તારણ્ય કારણ્ય લાવણ્ય આદિ, અમૃતસાગરે નાહ્યાં-ઓ.

* દિવ્ય શૃંગાર રસમાં ચાર પ્રકારના ' નાયક ' કહેલા છે અનુ-
 કૂળ, દક્ષિણ, શક, ધૃષ્ટ. જે નાયક અન્ય લલનાના સ્નેહના પરિત્યાગ
 પૂર્વક, એક નાયિકામાં અતિશય આસક્ત તે અનુકૂળ ' નાયક. '
 અનુકૂળના ચાર પ્રકાર:-

= (૧) ધીરોદાત, (૨) ધીરલલિત, (૩) ધીરશાન્ત, (૪) ધીરોદત;
 તેમાંથી જે નાયકમાં રસિકતા, નવયૌવન, પરિહાસપદુતા, નિશ્ચિંતતા
 આદિ ગુણ હોય તે ધીરલલિત અનુકૂળ.

કંપ, પુલક, રતંભ, સ્વેદ, અશ્રુઆદિ રતનનાં, આબૂપણો શય્યગાર્યા—ઓ
 શુભોની પુષ્પમાળ લલમપટ પહેરી, કૃષ્ણનામ કર્ણકૂલ ધાત્યા—ઓ
 સૌભાગ્ય ખિંદિ, રાગ તાંબૂલ શેભે, પ્રણયકાપ ચોળીમાં દીપ્યા—ઓ
 નેત્રાન્નન વામતાનું, પ્રણયગંધ અગે, સૌંદર્ય વસ્ત્રો સમગ્ર્યા—ઓ
 રાધે કાન, કાન રાધે, રંગ એક છતાં બિન્ન, અંતરંગ કાર્યો સમાર્યા—ઓ

રાધાકૃષ્ણનું એક રૂપ.

હીંચ.

(કેરી સહીયર જોનો કંથડો—એ રાહ.)

રાધાને કૃષ્ણ એક રૂપ છે, બહાનાં એ બે સ્વરૂપ;
 કૃષ્ણ રાધા બલ્લમાયા એક છે, રાધા કૃષ્ણ અનુરૂપ—રાધા
 એક જ્યોતિની બની બે જ્યોતિયોરે, વત્તી—ઓછી ન કંઈ;
 રૂપ, ગુણ, માધુરી ને શક્તિની, મથા એકમાં નહિ—રાધા
 શક્તિ શક્તિમાં બિન્ન શી રીતેરે? નામે બિન્ન વસ્તુ એક;
 પુષ્પ ને સુગંધી બિન્ન એક કે? શોચો મન માંહિ નેક—રાધા
 બેઉ હોય પુરૂષ કિંવા નાર તોરે, સુખ નહિ લવનેશ;
 ભક્ત કાજ પુરૂષ પ્રકૃતિ ઉતર્યા, લઈ મનુજ દેહ વેશ—રાધા
 શ્યામશ્યામા, દેવદેવી, ગોપગોપીરે, શ્યામ ગૌર એમ બેદ;
 પતિ પત્ની નાયક ને નાયિકા, થઈ દાખર્યો અભેદ—રાધા
 લીલા કાજ શ્યામ બન્યા સ્ત્રી, શ્રી બન્યારે પુરૂષરૂપ વારવાર;
 જાતિભેદ આત્મતત્ત્વમાં નથી, શીખવાડ્યો એ સાર—રાધા
 તત્ત્વ લીલા ભેદ ખૂન શોચજોરે, રમે ભૂક્ષતા લગાર;
 મનુજ ભાવ સ્વપ્નમાં ન આશુશો, દિવ્ય વસ્તુનો એ સાર—રાધા

શક્તિમાન, શક્તિ જુદી પાડીતેરે, કરે નાના એ ખેલ;
રંગ કહે રોડા રાધા કૃષ્ણને, જાય કાંમતી આ વેળ-રાધા०

શ્રી રાધા ઉપાસનાનું મહત્વ.

ગરબી.

(આજે આનંદ ગુરૂ આપ્યા આંગણે-એ રાગ.)

કૃષ્ણ કરતાં રાધાજી ઉપાસજે—ટેક
કૃષ્ણે ટચલી પર ધાર્યો ગિરિવરને;
ગિરિધારી તે શ્રીમાં લીન-રાધાજી०
કૃષ્ણ મોહ કરે બ્રહ્મદિ સહુને;
તે રાધાજીની થાય મેહિત-રાધાજી०
દેવ માત્ર શ્રીકૃષ્ણ તણા દાસો;
તે રાધાની સેવામાં તલ્લીન-રાધાજી०
નયાવે કૃષ્ણ બ્રહ્માંડો સર્વેને;
તે નાયે શ્રી પાસે થઇ દીન-રાધાજી०
પ્રાણી માત્ર નમે જાજે કૃષ્ણને;
તેનું રાધિકામાંજ આડીન-રાધાજી०
કૃષ્ણ પાછળ દેરાદિ દોડતા;
તે શ્રી પૂઠે, જેવાં જળ-મીન-રાધાજી०
ભાષ સમજે આ વાતના મર્મને;
રાધાકૃષ્ણ રંગા! નહિ ભિન્ન-રાધાજી०

૧૪

૧૫

(૨) શ્રી ગૌરાંગ-ચૈતન્ય મહાપ્રભુ તત્ત્વ.

ગૌડેશ્વર સંપ્રદાયની ખાસ ખુબી.

કવાલી.

(અય માતૃ ભૂમિ ! તેરે, ચરણોમેં શીશ નમાઉં-એ રાહ.)

દૈબ્યુવી સંપ્રદાયોના, અદ્વૈતી સાથ ઝખડા:

ખંડનના કામે શૂરા, મંડનમાં પણ છે પૂરા. ૧

ખંડન વિણ મંડન કેવું ? એ સૂત્રને ખસ લેવું;

માંહોમાંહે પણ તેવું, વિજયી વગાડે ડંકા. ૨

ગૌડેશ્વરે સ્વીકાર્યો, નીતિ યુક્તિ પથ સારો:

ખંડન વસ્તુ નહિ ભાળો, સઘળાજ સાચા સારા. ૩

પોતાનો પંથ બતાવ્યો, સઘળાથી કેવો ન્યારો !

જ્યાં પ્રેમ માત્ર નિહાળો, ખંડન તણા ક્યાં આરા? ૪

અદ્વૈતીની સાથે પણ, છે પ્રેમ ગૌડેશ્વરનો;

જે સ્વાદ બ્રહ્માનંદનો, ન વિરોધ તેની સામા. ૫

કહે સ્વાદ ખાંડ થાવામાં, કે ખાંડને ખાવામાં;

અદ્વૈતી સાકર થાશે, ગૌડેશ્વર સાકર ખાશે. ૬

રાખ્યાં અદ્વૈતી તત્ત્વો, અચિંત્ય બેદા બેદો;

એ પ્રેમીપંથજ ન્યારો, રંગને બતાવો કાલા ! ૭

૧૫

૧૬

શિવ કૃષ્ણ તત્ત્વમાં એક, પણ લીલામાં ભિન્ન.

લીલાના ભાવો.

ઝીંઝાટી-તાલ દાદરો.

(મેરો ગિરિધર ગોપાલ દુસરો ન કાઠ-એ રાહ.)

શંભુ-કૃષ્ણ તત્ત્વ એક, ભિન્ન સેન્ય ભાવે;
અહમ્પ ઇષ્ટ સર્વ, ભેદ કયાંથી આવે ?-ટેક.
ભક્તની ઉપાસના, તથા લીલા પ્રસંગે;
તત્ત્વમાંય એક તોય, ભેદ અંગ અંગે-શંભુ
સેવક સ્વામી તણો, સંબંધ ભક્તિ માર્ગે;
પ્રાર્થના કરી કરીને, પાપ મારી માગે-શંભુ
ઇષ્ટ ને ઉપાસક બેઉ, પ્રભુપાણું ન બૂલે;
નિશિદ્ધિન સ્થિર એક રૂપ, દાસ બેઠ ફૂલે-શંભુ
ગૌડ સંપ્રદાય સર્વથી થયો નિરાળો;
મથુરા તણો એ પેંડો, સર્વથીજ ન્યારો-શંભુ
જાણી પ્રભુ તણું પ્રભુત્વ, બૂલવું પછીથી;
પ્રેમસેવને સ્વીકારી, સિદ્ધ દેહ ધારી-શંભુ
ઇષ્ટ ગુરુ સંત કૃપા, હોય સંસ્કાર;
જાન્ય પ્રાણી પ્રેમદાર, વાર ના લગાર-શંભુ
અન્ય પામરોની કાજ, સીડી છે તૈયાર;
પગથીયે અઢીને જાન્ય, શાય ભને પાર-શંભુ
વેદવિહિત કર્મ ધર્મ, વર્ણાશ્રમ(ના) તાર;
પ્રથમ ને પછી નિષ્કામ, કર્મ એજ સાર-શંભુ

દૃષ્ટ્યાર્પણ કર્મ ને, પછીનો કર્મ ત્યાગે;
 તે પછી શરણાગતિ ને, જ્ઞાન, ભક્તિ, રાગ-શંભુ
 અંતમાં જરૂર મળે, પ્રેમ કેઈ દાર;
 પાંચ ભાવમાંથી, કરો, કાઢતો સ્વીકાર-શંભુ
 સ્વાર્થ ગંધ લેશ નહિ, લીલા પ્રજા માંહિ;
 પ્રેમ પ્રેમ પ્રેમ એક, અન્ય વાત નાહિ-શંભુ
 શેક, સખા, પુત્ર, સ્વામી, થાય ભક્ત કાજે;
 મનુષ્ય બુદ્ધિ, તર્ક, યોગ, જ્ઞાન ત્યાં ન જાજે-શંભુ
 ભાવ ચારમાં મંચંધ, થાય છે સાક્ષાત;
 લીલા અનુભવી જનોની, એજ નેક વાત-શંભુ
 જાત જાત, ભાત ભાતની, જૂઓ મળ્યો;
 ક્ષણ ક્ષણે નવીન ઉડે, મોજની ધ્વજાઓ-શંભુ
 રૂપ, રંગ ને ઉમંગ, અખુટ ખાણુ ભાળો;
 અંગ રોમ-રોમ હર્ષ, * કળિ સમાન ફૂલો-શંભુ
 કિં બહુના ? પાત્ર હો તો, પ્રેમપંચ લઈ લ્યો;
 પ્રેમ ગંગના તરંગે, રંગ કહે ઓલો-શંભુ

જીવની લાલસા.

કાફીની ચાલ-કુમરી.

(આ તન રંગ પતંગ સરીખો જાતાં વાર ન જાગેજી-એ રાહ :
 શું જોઈએ જીવડા ! માગી લે, શીદને ફાંદાં મારે છે :
 જીવતર આખું વિષયો સેવ્યા, હજીએ શું દેશ ધારે છે :-શુ

સેવાના બદલામાં કાંઈ કૃપા, મળી બાપ ! વિચારે છે ?
 શાન્તિથી સ્થિર ચિત્ત કરીને, જે ચિત્તકું કાંઈ ધારે છે ?-શું
 પ્રાકૃત વિષયો મૂકી હવે, ફેરવ ચિત્ત કર ચિન્મય દષ્ટિ;
 અણુધાર્યો આનંદ પમાશે, દેખાશે રસમય સૃષ્ટિ-શું
 સ્થૂળ મહાબૂતો રૂપાદિ, અનિત્ય સ્વાર્થો જે લાગ્યા;
 ચિત્ત પરોવ અપ્રાકૃત વિષયે, આવી મળશે મ્હોં માગ્યાં-શું
 પ્રેમ હોય તો ગૌર પથે, ચમ્પ દિવ્ય યુગલ દર્શન કર પ્યારા;
 રૂપ-રંગ અક્ષય ચાતુરી, રસ લાવણ્ય તણા બંડારા-શું
 જોખન ખાન-પાન-કોડા, શૃંગાર કળા વિદ્યાદિ ખાણા;
 પ્રાકૃત કામ મળે નહિ નામે, પ્રેમ અપ્રાકૃત ત્યાજ પ્રમાણો-શું
 સર્વ રત્ન ગુણ(તું) સંમેલન ત્યાં, દિવ્ય સાગરે દેખાશે;
 જે જોઈએ તે માગી લેજે, રંગનો લાલ જરૂર દેશે-શું

શ્રી ગૌરાંગનો પ્રાકટ્ય હેતુ.

લાવણી.

(એક સમે હનુમાન ગરૂડે એ એક સ્થળ મળીયા-એ રાહ.)
 કૃષ્ણ પ્રભુએ દારાવતીમાં, ધાર્યું મનની સાથ;
 હું છું પૂર્ણાનંદ પ્લવ પણ, ભક્તિ તણી નહિ વાત. ૧
 મ્હારા આનંદનો અનુભવ, મ્હારાથી કેમ પમાય ?
 ભક્તિ તણું સુખ પણ મ્હારાથી, શી રીતે લેવાય ? ૨
 આનંદ ભક્તિ સુખ લે શક્તિ, આલ્લાદિની મુજ બિન્ન;
 રાધા પામે લાભ જેવડો, મુજમાં રહીને લીન. ૩
 એવામાં દર્પણ મુખ દેખી, પ્રભુ મોહા તત્કાળ;
 આવું સુંદર રૂપ ભોગવે, રાધા ચમ્પને ન્હાલ ! ૪

- ત્રગણો ભોગવટો લે રાધા, એ તે ફરી વાત ?!
- મુજને કાંઈ મજે નહિ ઉલટું, મ્હારું લુટાઈ જાય ! ૫
- એક દેહમાં એઉ રૂપ લઈ, ગૌર નામ(નો) લઉં દેહાવ;
ભાવવિલાસ કાન્તિ ત્રીનાં લઈ, ભીતર(રાખું) મ્હારો ભાવ. ૬
- ગર્ભિત હેતુ દાખી ન, બતજાવ્યું ખીજું બહાર;
ધર્મગ્ધાનિ કારણ અવતરવું, એજ બાણનો સાર. ૭
- શાસ્ત્ર પ્રમાણે કનિમાં કેશવ, કીર્તન મુક્ત અંગ;
રાધા ભાવે કીર્તન મંગળ, જંગ મચાવું રંગ. ૮
- વિચાર કરીને કહે શ્રીને, લેવો છે મુજને લાભ;
તવ સુખના અનભવના રાધે ! કૃપા કરી છો ભાગ. ૯
- શ્રી કહે પ્રિયતમ ! એ ખોળે, આપેથી ના ઝીંજાય;
કામળ ને સુકુમાર કાય પ્રિય, વાત ન એવી થાય. ૧૦
- શ્રીજી ચેત્યાં, પ્રેમ કરજ, ગોપીનું ફેડે લાલ;
માત તાત સુત સ્ત્રી આદિને, ત્યજશે મ્હારો ગ્વાલ. ૧૧
- લઈ સંન્યાસી વેશ વિચરશે, મસ્ત ગોપીની ચાલ;
રાધા સાચી જો હું વધારું, કરજ બ્યાજની સાથ. ૧૨
- આવરણ દઈ નિજ વપુનું, ઝીંચો શ્રીએ સહુ ભાર;
સાત્વિકભાવ તણા લઈને ઘા, જીતી મયા નાર. ૧૩
- આખર સંમતિ લઈ અજીતી, આગ્યા ધરણિ માંય;
કવચિત કૃષ્ણ નિશ્ચિન રાધા, ભાવે રહે ગૌરાય. ૧૪
- તાદિક વામી બેર હતું બહુ ઉડીયા? અંગર પ્રદેશ;
પ્રેમ ભક્તિ પંથે દોર્યા, પામર જનને ગૌરેશ. ૧૫
- અનેક સંકટ વેડી લઈ, સંન્યાસી કેરો વશ;
પ્રચાર કાધું નામ હરિનું, ફરીને દેશોદેશ. ૧૬
- સ્માર્ત શૈવ કે શાક્ત ભલે હો, બૂને નહિ ઉપકાર;
પૂજે ગૌરા રંગ ઉડીયા, બંગાલી નરનાર. ૧૭

ગૌરાંગના જ્ઞાનરૂપી સંન્યાસનું ગીત.

મૈં તો હરિગુણ ગાવત નાચુંગી-એ રાહ.

અમે ગૌર યુગલ આવ ગીત ગાઇશું,

ગાઇશું અમે ગાઇશું—અમે ગૌર.

મંડળ બનાવ્યું મોટું પ્રેમથી, બંગ ઉડીયાને ધન્ય માનીશું—અમે.
સન્મન હતા તે સ્હેજમાં સુધર્મા, દુર્જનિયાને ગણાવીશું—અમે.
ભેખ લીધો પાપી દુષ્ટો માટે, ઉપમા તે ક્યાં થકી આણીયું?—અમે.
મુઘ્ધા સતી વૃદ્ધ માતા મૂકીને, સંન્યાસ વેશને વધાવીશું—અમે.
તત્ત્વો જણાવે શંકર ને ગૌરનાં, જ્ઞાન ભેખની જરૂર જાણીયું—અમે.
તત્ત્વજ્ઞાન રંગ! પહેલું જાણીને અંતે, ગૌર પ્રેમ વેણમાં નાહીયું—અમે.

૨૦

શ્રી ચૈતન્ય પ્રેમાવતાર. ભેરવીની.

(જમુનામેં ભેખ મુરારી, દેઓગે ધેનુ હમારી—એ રાહ.)

ભવસાગર મહાસાગરમાં, દેખો દુનિયાને દુઃખમાં—ટેક.

પ્રભુએ ધાર્યું ખૂબ વિચારી, દીડી પ્રેમ ભક્તિની ખામી;

કલિમાં હરિકીર્તન સુખકારી, નિર્ણય કીધો;

અવતારી(ની) પ્રેમી ખપ જગમાં—ભવ.

પ્રકટયા બંગે* મહા પ્રભુ પ્રેમી, ગૌરા યુગલ રૂપ અવતારી;

નૌકા લીધી પ્રેમની બારી, નિસર્વા શોધે;

હે પ્રેમભૂમિ કાષ્ઠ સ્થળમાં?—ભવ.

* બંગદેશ—બંગલા—બંગાળ.

આવ્યા જમુનાતટ અવતારી, ચિત્તમાં શાન્તિ આવી સારી;
ધાર્મ્ય આ ભૂમિ પ્રેમાળી, ઉતર્યા સ્વામી,

કીધો નિશ્ચય ધડી પળમાં-ભવ૦

વ્રજમાં ઠામ ઠામ ફરી ફરીને, લીલાસ્થળ મુકરર કરી કરીને;
મહિમા પ્રકટાવ્યો ઠરી ઠરીને, પ્રકાશ કરી;

વ્રજ મસ્ત કીધું કીર્તનમાં-ભવ૦

ગુણ વૈષ્ણવના શાસ્ત્રો માને, બલવાળ્યા પ્રત્યક્ષપ્રમાણે;
શક્તિ દષ્ટ મોકલ્યા શ્યામે, છ ગોસાંધયો;

નમુનો નહિ જેનો જગમાં-ભવ૦

લીલા, ભાવ તથા તત્ત્વોના, વિદ્યા સાથે અનુભવોના;

કીધા પ્રકાર અંથો નાના, સ્થળ પ્રકટાવી;

વીજળી ચમકી સહુ તનમાં-ભવ૦

હજીયે હાલ જુઓ વ્રજ જઈ જઈ, જડશે ભક્ત નમુના કંઈ કંઈ;
વિદ્યા, વિનય, નમ્રતા તહિં તહિં, રતિ ગર્વ નહિ;

વૈરાગ્ય દૈન્ય ભર તનમાં-ભવ૦

ફાટી તૂટી કંથા ધારી, ટુકડો માધુકરીનો આધ;

દંડવત્ કાય 'દંડવત્' બોલી, લીલા મસ્તો;

(હે સંતો!) રંગને રંગો આ ભવમાં-ભવ૦

૨૧

ગૌર ભકિત.

ભાવણી.

(ધ્યાન સદા ધરજેરે પ્રભુનું ધ્યાન સદા ધરજે-એ રાહ.)

ગૌર હરિ ભજજેરે, અમારા ગૌર હરિ ભજજે;

કલિયુગ તારણ તરણ અમારા, ગૌર હરિ ભજજે.

આધિ બ્યાધિ અને ઉપાધિ, લામી રહી ડરજો;
 પ્રેમ માર્ગ લઈ બચવું હોય તો, ગૌરવંદ ભજજો. ૨
 ગૌરા નામી અન્ય નમાવે, વાત હૃદય ધરજો;
 હાથી વામ રોછ વફ નામે, તામસને ત્યજજો. ૩
 અમીર, વજીર, રાજા, સંન્યાસી, જાતે જોઈ વળજો;
 નામ્યા પડિત મ્લેચ્છ અંત્યજો, મંડળમાં મળજો. ૪
 શાસ્ત્રો કહે “કલિયુગમાં કેવળ, નામ* લઈ રમજો;”
 નહિ તો રંગા! લાખ ચોર્યાસી, ફેરામાં ફરજો. ૫

(૩) શ્રી ગૌરાંગ મહા પ્રભુની અષ્ટકાલી લીલા.

નિશાન્તલીલા.

(ખિમાસ) — તાત્ર દાદરો.

વાસમાં શ્રીવાસના, પુલવાડી મધ્યેરે;
 પુલવાડી મધ્યે રૂકું, મંદિર મણિમય દીપેરે—વાસમાં
 રત્નગડિત સ્વણું ખાટ, મંદિરે પ્રકાશેરે;
 મૃદુ સુગંધી પુષ્પ સેજ, ખાટ પર શી બાસેરે!—વાસમાં
 તેજપરાશિ પોહ્યા, ભક્તવૃન્દ હેરેરે
 નિશાન્તે લીલા પ્રભુની, દેખવાને ટેહરેરે—વાસમાં
 યુગલ કુંજલંગ લીલા, ગૌરવદન દીપેરે;
 અશ્રુ, પુલક આદિ ભાવ, ભક્ત દેખી હીસેરે—વાસમાં
 ખોલ ને કરતાવ વાગે, ભક્ત મત નાચેરે;
 લીલાનુમાર ગાન, ગાઇ-ગાઇ રાચેરે—વાસમાં

જાંભા સહ ચપટી વાગે, અંગ મરડી જાગેરે;
 માર્જન મુખ કરી લઇ, આળસને ત્યાગેરે-વાસમાં
 લઇને તાંબૂલ ગોર, મિંચ અધર રાજેરે;
 આરતિ ઉતારે ભક્ત, પ્રેમ સિંધુ ગાંરે-વાસમાં
 ઠોર જામી કીર્તનની, ભક્તવ્રન્દ સંગેરે;
 નિજ ગૃહે પ્રભુ આવીયા, રંગમર ઉમંગેરે-વાસમાં
 વિદા કરી ભક્ત ગણે, વિરહ દુઃખ સાથેરે-
 રંગ શું વહે એ ભારત વાણી જ્યાં ન સાથેરે-વાસમાં

પ્રાતઃલીલા.

(આશાવરી)—ત્રિનાલ.

પુષ્પસેજ તારલામાં, ગોર ચંદ્ર લાગે—ટેક.
 કનકમલ જાણે, ક્ષીરોદધિ વચ્ચે;
 ગોરલાલ મધ્યે, કશર રાજે-પુષ્પ
 માત શચ્ચી કહે જંગો, લાલ નયન તારા;
 વદનકમલ આપુ ! ભક્ત જોવા માગે-પુષ્પ
 ૧માલિની તથા શચ્ચીમા, જગાડે ગોરાને;
 કહે આંગણમાં આજ, પાડ કરે રાગે-પુષ્પ
 મોડીને આગસ ગોરા, નયન ચોળીને;
 આઞ્ઞાધારી ગોર હરિ, નિંદમાંથી જાગે-પુષ્પ
 પ્રણામ કરી માતાને, કૃપા કટાક્ષે ભક્તોને;
 મુખ ઘોષ લીએ પાન, શોભે પૂર્વરાગે-પુષ્પ

લઈ પૂજા પાત્ર દ્રવ્ય, ગંગા પૂજા કાળે;
 ગંગાતીરે ચાલ્યા, ભકતો આગે-પુષ્પ૦
 પ્રણામ કરી પ્રવેશના, જળમાં સહુ સંગે;
 નેત્રા દેવ દેવી, સ્વર્ગને ત્યાગે-પુષ્પ૦
 ક્રીડાઓ અનેક કરે, રંગે ને ઉમંગે
 શેષશાળીઆદિ લીલા, રમતો બતાવે પુષ્પ૦
 વસ્ત્રપરિધાન કરી, પૂજા કરી ઘેર જઈ:
 લીલા બાળાલોક પ્રાપ્ત્યે પૂર્વજનુરાગે-પુષ્પ૦
 તિલક આભૂષણાદિ, પુષ્પ લાર ધારે:
 ત્રિભુવન પૂજા કરી તુલસી, પારકમા દે-પુષ્પ૦
 ગાતાન સથ કરે, કીર્તન આનંદે:
 કૃષ્ણ કથા પઠી સર્વ, લે પ્રસાદ સથે-પુષ્પ૦
 તારા મધ્યે ઈદુ જળ મધ્યે, અબજરે ગોરા:
 કમલ શોભે છે જેમ, સુંદર તડાગે૩-પુષ્પ૦
 લઈ તાંબૂર ચાલ્યા, શયનગૃહ પ્રાંત:
 યોગનિદ્રા ભાવ કીવા, ગોરા મહાભાગે૪-પુષ્પ૦
 ચામર વ્યજન આદિ, સેવે દાસ રાગે:
 રંગના કણોમાં નિત્યે, ભણકારા વાગે-પુષ્પ૦

૨૪

પૂર્વાહ્નલીલા.

(ભેરવી)--ત્રિતાલ.

ગૌર પ્રભુ ભાવ કરે, વન ગમનલીલા—ટેક.

વજ્રને વિરહ દઈ, સંગ સખા (શ્રીકૃષ્ણ) ચાલ્યા;

૨ કમળ.

૩ સરોવર.

૪ મહા ભાગ્યવાન.

સખા (ને) વનને મન લાખ્યા—વન ગમન૦
 ભક્ત ઘેર ને બળરે, કરે કીડા નાના;
 માગે શ્રીધર પાસે ગુપ્ત દાના—વન ગમન૦
 નિર્ધન ભક્ત ન જૂજે, મર્મ પ્રભુ ગોરાના;
 કૃષ્ણ વિરહે કરે બહુ વાના—વન ગમન૦
 વિરહ દુઃખો શ્રીજીનાં, અશ્રુકંપાદિ વાળાં;
 ગૌરભાવમાં, સહુ નાહ્યા—વન ગમન૦
 વનગમન (લીલા) ભાવ, ગંગકૂલે કરે ગૌર;
 રંગ શું વખાણે એ લીલા ?—વન ગમન૦

૨૫

મધ્યાનહલીલા.

(સારંગ. તાલ દીપ્યંદી-મેખરે ઉતારો રાગ ભરથરી-એ રાહ.)

કૃષ્ણલીલા ગૌરા અનુસરે—૨૬૦

કુસુમસરોવર ને પછી, રાધાકુંડની લીલાએ.છ;
 સૂર્યપૂજન આદિ ભાવના, પાર તે કયમ પાઓછ ?—કૃષ્ણ૦
 કેલિ વસંત હિદોલ ને જળ કેલિના ખેલછ;
 મધુપાન (કરતા) લઈ પાર્શ્વમાં કરે, ગદાધર સંગે ગેનછ—કૃષ્ણ૦
 ત્યાગી રાધાજીના ભાવને, ક્યામભાવમાં મત્તછ,
 હાસ્ય વિનોદ સાથે ધરે, ગદાધરજીનો હસ્તછ—કૃષ્ણ૦
 એ સર્વે ભાવ ગૌરા કરે, ગંગાતટના ઉદ્યાનછ;
 રાસલીલા આદિ ભાવમાં, થાયે સર્વે ગુણતાનછ—કૃષ્ણ૦
 અદ્ભુત અતુલ કીડા આતો, દિવ્ય અનુપમ વાતછ;
 આનંદ રંગ નિત્યે નવા, ઉડે ત્યાં ભલી ભાતછ—કૃષ્ણ૦

* ગદાધર રાધાજીનો અંશ છે.

ને ને કરે ભાવ ગૌર શ્રી, ભક્તો ઝીલે ને માયજી;
રંગ કહે ભાવ એ બધા, કૃપાથીજ સમગ્રાયજી—કૃષ્ણં

૨૬

અપરાહુનલીલા.

(જંગલો. ત્રિતાલ—અગ્ર ના બાજવો શ્યામ—એ રાહ.)

પ્રભુ ! આ તહમારો ભાવ,

શું સ્હમજયેરે ?—પ્રભુ !

ભક્ત મંડળી સહ, ગંગાતટ વિચરોરે;

કૃષ્ણલીલા ભાવના ભંડાર—પ્રભુ !

મહેત્ર બિરાજી શ્રીજી, નિરખે આતુર ચિત્તેરે;

* પ્રિયતમ(ની) ગૃહપ્રતિ વાટ—પ્રભુ !

નટવર વેશ ધરી, પ્રિય ગૌધણ હાંકેરે;

સખા, પશુ આનંદ અપાર—પ્રભુ !

લીલા એ સંભારી, રાધાજી કેરીરે;

ગોરા કરી બલલાલે ભાવ—પ્રભુ !

x ધર્મ, પુલક, કંપાશ્રુ, હૃદયારેરે;

ઉઠે ગૌર અંગે અંગ જવાળ—પ્રભુ !

ગોરજીવસર વદન કમલ નિરખારે;

ગોરાના દેખો કાષ્ઠ ભાવ—પ્રભુ !

ગૃહપ્રતિ આવે ગોરા, શયોમા લાડ કરે;

આરાત ઉતારે કરી બહાલ—પ્રભુ !

ભક્તવૃન્દ સહ કરે આંગણમાં કીડારે;

કૃષ્ણલીલા રંગ ! અનુસાર—પ્રભુ !

સાચંલીલા.

(કલ્યાણ-ત્રિતાલ-મેરો મન હર લીનો રામ રણુછોડ-એ રાહ.)

ગૌર પ્રભુ કૃષ્ણલીલા, કરે સાચંકાલે—ટેક૦

ગૌશાળ જઇ લાલ, કરે વિવિધ ધમાલ;

ગોદોહનનો કરે તાલ—ગૌર પ્રભુ૦

વત્સ લડાવે, સાંઠ કુસ્તી ભાલે;

સખા સંગે ખેલે ખેલાવે—ગૌર પ્રભુ૦

ભાવ બધા એ, ગૌર અતાવે;

સંધ્યા જઇ કરે ગંગાઘાટે—ગૌર પ્રભુ૦

ઘેર જઇ ગૌર, માત વહાલ પામે;

આરતિ ઉતારે બહુ ભાવે—ગૌર પ્રભુ૦

લક્ષ્મી સંગાથે, ભોજન લે ભાતે;

શયીમા જમાડે ખૂબ ખાંતે—ગૌર પ્રભુ૦

લાડુલડાઇઓ, લકતો ઝમાવે;

નિતાઇ અદ્વૈત જંગ ઝામે—ગૌર પ્રભુ૦

ખિરાજે મંડપ મધ્યે, બંદી ગુણ ગાયે;

દર્શન દે સર્વને સંગાથે—ગૌર પ્રભુ૦

શયન મંદિર જઇ, છળ નિંદ દાખે;

અભિસાર ચિત્ત રંગ રાખે—ગૌર પ્રભુ૦

પ્રદોષલીલા.

(બિહાગ)—ત્રિતાલ.

ગોરા એલે ખંતથી, વિષ્ણુ પ્રિયા સંગ-ટેક.
 કાઠ રજની ધરમા રહે, કદી ગદાધર સંગ-ગોરા.
 કદી નિદ્રાનિમિત્તથી, સૂવે ગોરા રાય.
 સૂતાં મૂકી પત્નીને, કિયે ગૌર અસંગ-ગોરા.
 શ્રીઅભિમાર રમરી પ્રભુ, સંભળી દે પાય;
 ક્ષણે દ્રુત* ક્ષણે મંદ, ગતિ ગેરા અંગ-ગોરા.
 જમ ગંગાતટે કરે, વિપિનવિહાર:
 ભક્તો સંગે કેલિઓ, કરે રંગ ખેરગ-ગોરા:
 શ્રીવાસઅંગણ હરિ, મંડપમાં કરી વાસ:
 કૃષ્ણકથામાં રતિ, ને અતિ ઉમંગ-ગોરા.
 પૂર્વભાવ ધરી ધ્યાન, ભક્ત ગાયે ગાન:
 ભાવે પ્રકટે જોશથી, સામુદ્રીનંગ-ગોરા.
 ભાવ વિસ્થના =ધર્મ, અનુ, પુત્રક અતિ થાય;
 દેખે સહુ સાક્ષાત, શ્રીકૃષ્ણલીલા રંગ-ગોરા.

નિશાલીલા.

(માલકોશ)—તાલ દીપચંદી.

મચ્છો જંગ કીર્તન કરે મહાન;
 પ્રભુ ગુજનાં જમીયાં ગાન તાન-મચ્છો.

નિતાઇ, ગૌર, શ્રીવાસ, અદ્વૈતચંદ્ર;

ગદાધર, ગોવિંદ, ગોપાલ (આદિ) વંદ-મચ્ચો૦

કુળ્યા ભાવમાં સર્વ, તન્મય બન્યા;

ભુલ્યા જ્ઞાન બાહરનું શી મથ્યા ?-મચ્ચો૦

કુદે કોઇ આકાશ, કાળો ભરે;

હસે ખૂમ મારે, વળી કો રહે-મચ્ચો૦

ચહે કોઇ રકંધે વળી કો ધરે;

કહી 'તે જ હું'* પાદ કાના શિરે-મચ્ચો૦

પડે મૂર્છનામાં, કંઈ મુક્ત કેશ;

કંઈ બંધ નેત્રો, કંઈ નાઁનિમેષ-મચ્ચો૦

કોઇ માય નાચે, બળવે મૃદંગ;

વચ્ચો વચ્ચ નાચે, પ્રભુ ગૌર અંગ-મચ્ચો૦

વિવિધ તાલ નૃપુર, વાગે મધુર;

બધા ભક્તનાં ઉછળે જેમ ઉર-મચ્ચો૦

યુગલ કુંજલીલા, પ્રભુજી લહે;

સકલ અપ્રસાદિક ભાવે રહે-મચ્ચો૦

સદા રાધિકા ભાવ માંહિ વહે;

કદી સંગ ÷ પડિત કેરો ચહે-મચ્ચો૦

સ્તત્ અશ્રુધારામૃતિ વહી જાય;

જમીં પર લોટે, કરે હુંકાર-મચ્ચો૦

કદી અટ્ટહારયો, કદી અગ સ્તંભ;

કદી ગદગદી વાણિ વિવર્ણ રંગ-મચ્ચો૦

કરે નૃત્ય ઉદ્દંડ, કંપે ધરા;

નહિ કામ ત્યાં કાયરોનું જરા-મચ્ચો૦

* સોડહમ x કોઇનાં નેત્રો ખુલાં રહે છે. ÷ રાધાશ્વે
ગદાધર પડિત.

યષ્ઠ પુષ્પ વૃષ્ટિ, પ્રજ્ઞ લે વિરામ;
 કરે પાદસેવાદિ, દાસો તમામ-મચ્છો.
 લષ્ઠ ભાવથી ભોજનો, ભાત ભાત;
 કરી આયમન લે, સુગંધીતું પાન-મચ્છો.
 પછી જય શ્યામ ગૃહે, ગૌર ખાસ;
 સુવે પુષ્પશ્યામ, કરે સેવ દાસ-મચ્છો.
 દિસે ભાવ ભાવી, વિરહ કુંજભંગ;
 યષ્ઠ રંગ ! પૂરી, લીલા ગૌર અંગ-મચ્છો.

૩૦

(૪) શ્રીકૃષ્ણલીલા.

નિશાન્ત લીલા.

કુંજભંગ. (પ્રભાત)-તાલ દાદરો.

જગોને નંદરાય પ્રાણ ! રાધિકારમણ જગોરે:
 રાધિકારમણ ! જગો તમે, સચ્ચિદાનંદ ! જગોરે-જગોને.-ટેક.
 કુંજકેલિચાકથી તે, શું લીધો વિસામોરે ?
 કપટનિંદ ત્યાગી તમે, ભક્ત હૃદય પામોરે-જગોને.
 શુક સારી ને મયૂરી, ડોકિલ, ભૂગ, વિહંગોરે;
 ગીત મધુર ગાય છે, જગાડવાના રંગોરે-જગોને.
 ગાય વાછડાં જુએ છે, વાટ ઉંચી આંખોરે;
 સર વલોણા થવાની, પહેલા ઘેર પહેંચોરે-જગોને.
 કાર્યદક્ષ છે જ્ઞાત્રાય, નીતિ ક્રમ ભૂલોરે ?
 સૂત્રધાર તેથી દાલ ! સર્વને ભૂતાવોરે-જગોને.
 સૂર્ય*સ્વાર અરૂણ ઉપા, આવીયા સંભાળોરે;
 કયાં સુધી એ રાખશે, મલ્હાયજો તમારોરે ?-જગોને.

* સૂર્યના ધોડેસ્વાર.

ચંદ્ર, વંશ પ્રેમથી, પ્રમાણ બહાર થોભ્યોરે;
 રજનીચર ભાગતા, જૂઓ તમે એ ભાગોરે—જગોને૦
 પ્રેમીયુગલશત્રુ ઉધા, સંગ અણુ આગ્યોરે;
 રજની તારક્ષા પ્રિયા, સહિત ચંદ્ર ભાગ્યોરે—જગોને૦
 ચક્રવાકયુગલહર્ષ, ચક્ષુથી નિહળોરે;
 કમળ ખીલતાં છતાંયે, નેત્ર (કમલ) કાં ન ખોલોરે!—જગોને૦
 સખીવૃન્દ હેરે હરિ! આંખ તો ઉઘાડોરે;
 યુગલઆરતિના કેડ, લાલ ! પૂરા પાડોરે—જગોને૦
 કુટિલ જટિલા=કોપની, દિલે દયા પમાડોરે;
 પૂર્ણકામ છે છતાં, અધાયને રમાડોરે—જગોને૦
 પુરુષપ્રકૃતિ એકે રૂપ, કેમ છૂટાં થાગ્યોરે ?
 જંગી અન્ય રંગ લીલા, રંગને અતાવોરે—જગોને૦
 ÷કુકબટીના સ્તવન માંહિ, જટિલા શબ્દ આગ્યોરે;
 ઝબકી જંગીયાં શ્રી રાધે, રંગ બલ જાગ્યોરે—જગોને૦

જગ્યા પછીનું યુગલનું દશ્ય.

ખિલાસ-તાલ દાદરો.

(જંગીએ ગોપાળ લાલ ભોર ભયો પ્યારે—એ રાહ.)

દેખ સખી ! કુંજસેજ, પ્રાણ પ્રિયા સંગે;
 પ્રાણ પ્રિયા સંગે જૂઓ, સહુ સખી ઉમંગે—દેખ૦
 પ્રાકૃત નર—નારીકામનો, નહિ ત્યાં છાયો;
 સકલ સખી ચિન્મય ત્યાં, દિવ્ય પ્રેમ ગાયો—દેખ૦

= રાધાજીનાં સામુજ. ÷ એ નામની રૂળવાએલી મહંટી.

વામઅંકમાં લક્ષ્મી, વામઅંગી પ્યારી;
 સગ્ગ હસ્ત ચિણુક ગ્રહી, વદન જૂએ ધારી—દેખ૦
 નયનમિલન સાથ પીએ, અધરામૃત ભાવે;
 બાળહરિણનયનીનયન, ભાવ શું બતાવે ?—દેખ૦
 કુમુદ, કમલ એક દિસે એાત—પ્રેાત લાગે;
 ભાવી વિરહ દુઃખ રોમ-રોમમાં બતાવે—દેખ૦
 કુમુદ ભ્રમર કેદ થાય, કમળ ભ્રમરી છૂટે;
 સમય લાભ લેઈ પ્રેમી ! યુગલ જૂઓ બેટે—દેખ૦
 અન્ય પ્રિયા ગમન બહેમ, પૂર્વ દિશા આણે;
 પ્રણયકોપ રક્ત દટિ, પતિ ર.વે વખાણે—દેખ૦
 કુમુદિત* સહ અખિલ રાત, કુમુદનું ખેલી ખેડો;
 અત ચુંબી આગી લાજથી લગ્નપદ = પેડો—દેખ૦
 ચલો સખી ! કુંજ મહિં, યુગલ રૂપ ભાળો;
 આરતિ ઉતારી રંગ, હૃદય ખૂબ દારો.—દેખ૦

૩૨

* યુગલ વસ્ત્રબદ્ધો.

(રાજા વાત કહું છું સાચી પરણ્યો સાથ મારીરે—એ રાહ.)
 આવો સખીયો ! કૌતુક આજે, બતલાવું સહુ બહેનોને;
 બતલાવું સહુ બહેનોને, આનંદમગ્ન કરું સહુને—આવો૦

* ચાંદની રાત. ÷ રાતે ખીલતું કમળ. = સંક્રાયાષ ગયો.
 સૂર્ય ઉગતાં કુસુમ સંક્રાયાષ જાય અને કમળ ખીલે છે.

* પુરૂષપ્રકૃતિ યોગનિદ્રામાંથી ઉઠે છે તે વખત સંભ્રમમાં
 ઉપવસ્ત્રો બદલાઈ જાય છે. શ્રીકૃષ્ણ હંમેશ રાધાજીના સ્મરણ માટે
 પીત વસ્ત્ર ધારે છે, અને તે જ ધોરણે રાધાજી સ્વામ વસ્ત્ર ધારે છે.

એક વાત કહું તે નવ બૂલો, ઓ બંધુ ને બહેન !

પ્રાકૃત નર—નારીને કહ્યે, કહેશે નહિ એક વેણુ—આવો.

ચિન્મય દેહે ચિન્મય વિષયો, ચિન્મય રૂઝા સ્થાને;

ચિન્મય યુગલ સ્વરૂપ દર્શન, પ્રાકૃત નર તે શું જાણે ?—આવો.

પ્રાણ પ્રિયાનાં ઉપવસ્ત્રોનો, બદલો શું શોભે છે !

દુધમાં દુધ, વાદળમાં વાદળ, તેથી ખેડે બૂલે છે—આવો.

સંભ્રમમાં ખેલાનપણે પણ, વિરોધ કાઢી નાંખ્યો;

રંગ અનુકૂળ વસ્ત્ર પહેરીને, લીલારંગ જમાવ્યો—આવો.

ચલો કુંજની અંદર સર્વે, આનંદ મંગળ કરીએ;

યુગલ પ્રેમનાં નયન કમળ, બાણોનાં યુદ્ધ નિરખિયે—આવો.

મૃદુ સ્મિત હાસ્ય કરે સખી ગણ ત્યાં, પ્રાણ પ્રિયા અમુકાયે;

કુંજ બહાર પધાર્યા ત્યાં પણ, સ્મિત દેખી અકળાયે—આવો.

વાર બહુ થઇ જાણી છુંદા, ઈગિતથી શુક સારી;

ચેતાવ્યાં રામરાણીને, = ભાષાને શણગારી—આવો.

ચતુર ઢંકકંખટી આખર ખોલી, શ્લોક દ્વિઅર્થા સારો;

નામ સાંભળી જટિલા તેમાં, શ્રીજીને થયો) ચમકારો—આવો.

આંખ મીચીને માંડયું હીંડવા, બંનેએ તત્કાળ;

રંગ ઉમેદ યુગલમુખલાવો, ની ઝાંખીની હાલ—આવો.

આ બદલો થઇ જવાથી કૃષ્ણને શ્યામ અને રાધાને પીત વસ્ત્ર મળ્યાં તે બંનેના રંગને અનુકૂળ હોવાથી બંનેમાંથી કાષ્ઠના ધ્યાનમાં ન આવ્યું, પણ સખીઓને ગમ્મત મળી.

= શ્રીકૃષ્ણ તથા રાધા. ÷ તે નામની કુળવેલી વાંદરી.

૩૩

૩૩

કુંજમાંથી ધરપ્રતિ ગમન.

રાગ ભરવી-તાલ દાહરો.

(રામકો આધાર સિતારામકો આધારરે--એ રાહ.)

લાલનો બહાર દુસારા, તણો બહારરે--ટેક.

કુંજ છોડી પ્યારી સંગે, ધેર જવાના પ્રસંગે;

ભાવના બંડાર અંગે, શું કહું શૃંગારરે ?—લાલ
વામપક્ષે પ્યારી ચાલે, નયનમીન ખૂબ હાલે;

શિશિલ કેશ*જૂટ ઝાલે, વ્યાકુળતા અપારરે—લાલ
હાથ ખીજે વસ્ત્ર ઝાલી, વિકળતાથી મુખની લાલી;

જટિલાદિ ભીતિ થકી, દુતંગતિ નિહાળરે—લાલ
રૂપ, રતિ મંજરીઓ, આગુ પીછે =મંજરીઓ;

જેવી પ્રેમપીંજરીઓ, કુશળ ચોખીદારરે—લાલ
જમણી પાસ ખીક બહુ, ચંદ્રાવસિમિલન લહુ;

આમ વહુ આગે સહુ, મિલન ત્રાસ સારરે—લાલ
પૂડે આવી ઝો જટિલા ! નયન ફેરવે રી કળા ?

પુષ્પવૃષ્ટિ દેવ ભક્ષા, કરે વારવારરે—લાલ
ધૈર્ય જેમ સિંહયુગલ, ઔદિશે શિકારી સકળ;

બની ગયું છેક વિઝળ, તોય અવિકારરે—લાલ
રૂંડે રૂંડે કાટિ કાટિ, સૃષ્ટિ ધારે મોટી મોટી;

આ લીલા તૈ છોટી છોટી, રંગનો વિહારરે—લાલ

(૨) પ્રાતઃકાળ લીલા.

(રાજ વાત કહું છું સાચી, પરણ્યો સાથ મારીરે—એ રાહ.)

આવો સખીયો કરીએ વાત, જુગલવસ્ત્રોના બદલાની;
વસ્ત્રોના બદલાની સાથે, વડીલોના ભોળપણાની—આવો—ટેક.
જ્યમ ત્યમ નિજ ઘર જમને પહોંચ્યાં, શ્રી ને નંદકુમારઃ
ગુપત્યુપ શય્યામાં જમ સૂતાં, દેહેશ્વતનો નહિ પાર—આવો.
શય્યામાંથી ઉઠ્યા ત્યારે, બેઠેના અજ્ય તમાશો;
મુખર દાદી ચમકી લલિતા, કહે “બડપણની ઝાંખો”—આવો.
“સુવર્ણઅંગી(નાં) સુવર્ણકિરણો, પડે સુવર્ણઅંગે;
અંગ રંગ એકત્ર થવાથી, ભાસે વસ્ત્ર સ્વરૂપે”—આવો.
ચાલાકીથી પીત વસ્ત્ર લઇ, નીલ વસ્ત્ર બદલાવ્યું;
વસ્ત્ર બદલતું કૌતક કોઇ, થકી પણ નહિ સમજાયું—આવો.
*“વિકળ એક ચલિયું ફળ જાણી, ખેસી નખ વણ કીધા;
ખિંચ જાણી ઓષામૃત ચૂસ્યું, બ્રમમાં તમને લીધા”—આવો.
પૌણ્દ્રમાસી મધુમંગળ સાથ, ધનિષ્ઠા માત યશોદા;
ભાત(ને) જગાડે *રામ સખાદિ, આંગણમાં જમ થોભ્યા—આવો.
માત યશોદા (શ્રીકૃષ્ણને) દેખી બોલ્યાં, રામ તાણું એ વસ્ત્ર;
જાતીમાં નખસત તેને કહે, દંદયુદ્ધ(ની)—આપત—આવો.
મધુમંગળ કહે “કુંવર તમારા, રાતે રમવા જાય;”
માતા અપૂર્વ વત્સલભાવે, શિશુ માની ઠંઠાય—આવો.
યું પ્રભુ લીલા તારી ગાશે, પામર જાની રાગી ?
ઉત્તરદક્ષિણદુવનુ ઉડું, (તોપણ) રંગને આશા લાગી—આવો.

૩૫

૩૫

ગૌદોહન લીલા.

(હરિસ પીછએ—એ રાહ.)

માતા કહે “ જગો મહારા વાલીડા !
દુષ દોહવાનો અવસર જય”-ગાયો દોહે લાલજી-ટેક.
“ગાયો તમ વિષ્ણુ દોવા દેતી નથી;
માટે ઉઠો હૈયા કેરા હાર--ગાયો.
સખા ટોળે મળી વળી છે કુલા;
વાટ જૂએ તમારી હે ! લાલ !”--ગાયો.
ઉડી મુખવાસ લઇ ભેટ્યા મિત્રાને;
આટ્યા ગાયો દો'વા સર્વ સાથ--ગાયો.
કાળી, ઘોળી, ગંગા જમુના નામો;
બંસી કે સીડી* સુર સૂણી જય--ગાયો.
કદી જાતે કુહે કદિ હુકમ કરે;
કરે વિવિધ પ્રકાર વિહાર--ગાયો.
પાડા વાછડાની (ને) ખીજી કુસ્તીઓ;
કરાવી સર્વે રાજ ત્યાં થાય--ગાયો.
“વાર થઇ લાલા હજીએ આવ્યા નહિ;”
માતા વિરહપીડાથી પીડાય--ગાયો.
ક્ષણભરનો વિયોગ સેહેવાય ના;
વાણી ગદગદી માતાની થાય--ગાયો.
“લાલા જૂખ્યા થયા હશે શું કરે ?”
આમ તેમ વિકળ આંદા ખાય--ગાયો.

* મોઢે સીસોટી વગાડે છે તે.

ભાવ વત્સલના ઝરા ઉડીયા;
 અશ્રુ પુલક કંપાદિ થઈ જાય—ગાયો.
 “કાઈ જાઓ લાજાને લાવો અહિં;
 પળભર ના હવે તો જીવ્ય” —ગાયો.
 દાસો વિનવે “પધારો કૃપા કરી;
 માતા ઝંખે તમારે કાજ” —ગાયો.
 લાલા ખેલ ખેલે ભાત ભાતના;
 કોણ સાંભળે કોની રાડય ? —ગાયો.
 દુઃખ માતપિતા જાય ના કહું;
 ગયા પડે પછી નંદરાય —ગાયો.
 નંદરાય લાખ્યા ઘેર લાજાને;
 સ્નાન વૈભવથી ખૂબ થાય —ગાયો.
 “હાજી આજ અધા અહિંયાં જમજો;
 આવો સ્નાન કરી” કહે માય —ગાયો.
 સખા સર્વે મળ્યા લાજ મંદિરે;
 રંગ આનંદસાગર ન્હાય —ગાયો.

ભોજન વિગેરે લીલા.

(સરયુર સ્વામીને વિનવું, નમી નમી લાગું પાયજી—એ રાહ.)

સ્મરતાં શ્રી*, કૃષ્ણને ઉડીયા, મુખ શુદ્ધિ કાઢી તે વારજ;
 મુખવાસ લઈ સ્નાન કાજ ખીરાળ્યાં, બાજક પર સરકારજી—સ્મર.
 વેણીઅંચન અબ્યંગ્ગો-મર્દન, પચમર્દન આદિ સારજી;
 અગર ધૂપ ઉદ્ધવતંત્ર દર્પણ, લિલક વસ્ત્રાલંકારજી—સ્મર.

* રાધાજી. ÷ અબ્યંગ્ગસ્નાન તથા ઉન્મર્દન.

જકનિ કુર્ણમ્ભાની ભાષિયો, શ્રી માત્રમાં કમ્ભ કુર્ણમ્ભ;
 “એ કાષ્ઠ જમશે શ્રી(તા) હાયનું, દીર્ઘાયુ સુખમાં થાય”—સ્મર૦
 કુંદલતાએ બોલાવીને, કહે જસોદા માન્ય;
 “વિતવો જમ જરિલા સખી, શ્રી લાલો કર કાષ્ઠ તાત”—સ્મર૦
 જરિલા જેવી તેવી આ તહિ, પરંતુ પૌર્ણમાસી(નો) વિશ્વાસ;
 પૌર્ણમાસીએ કહ્યું હતું, જરિલાને પ્રેમે ખામ્ય—સ્મર૦
 “જસોદાનું વેણ ના લોપશો, તેમાં તમારું ક્યેય”;
 આજ્ઞા લઈ જસોદા તણી, ગઈ લતાx તતખેવળ—સ્મર૦
 ચતુર લતા વિનવી કહે, “જરિલા ! કહું હું સંદેશ;
 માત જસોદા વિનવે, કામ વધુનું છે લેશ—સ્મર૦
 ભોજન વધુના હાયનું, લાલાને સુખદાય;
 માટે મારી સાથ મોકલો,” થઈ આજ્ઞા શ્રીજી જાય—સ્મર૦
 સખિયો સાથે શ્રીજી આવીયાં, હાલ જસોદા (કરે) અપારજ;
 ધન્યવંતરી કહી રતુનિ કરે, યોજ્યાં રસોઈ મોકાર—સ્મર૦
 ગોહિણી રસોઈનાં ઉપરી, રસોઈ થઈ તૈયારજ;
 જમવા બેઠા સર્વે સખા, પીરસે માતા કરી પ્યારજ—સ્મર૦
 શ્રી આપે વસ્તુ રોહિણીને, તે આપે છે ત્યાં માયજ;
 નયનમિલન થાય દંપતિ, વ્યાકુળ લાલજ થાય—સ્મર૦
 સ્તબ્ધ બની જમતા નહિ, માને શ્રમ સમજાયજ;
 મધુમંગળને બધું મળે, ગમ્મન કરતા જાયજ—સ્મર૦
 જમી ઉડી આરામ લે, શયનગૃહમાં શ્રીનાયજ;
 ભુક્તપ્રસાદ શ્રીજી લીયે, સખીયો બેડી સંગાયજ—સ્મર૦
 માતા જસોદા બહુ પ્રેમથી, જમાડે હર્ષ ન માયજ;
 મંજરીઓ પીરસે બધી, પછી જમવાનું થાયજ—સ્મર૦
 હિદ્રમાંથી શ્રીજી હેરતાં, વદનકમળ પ્રિયકાંતજ;
 ભાવ પરસ્પર નિરખતાં, ભૂલે પોતાનું જાનજ—સ્મર૦

આરામ લઈ પ્રભુ ઉડીયા, ગૌધણ બેળા થાયજી;
 વનશણુગાર સગ્ગરીયા, રંગો જોવાને જાયજી—સ્મર૦
 લાલ પધાર્યા તે પછી, શ્રી નિકળ્યાં મખી સાથજી;
 દર્શન કરી પંથે* કાન્તજી, ચાલ્યાં જનમટપાથજીx—સ્મર૦
 સાસુ કહે “સામગ્રી કરો, સૂર્યપૂજનની આવારજી;”
 મખીસહ શ્રી સામગ્રી કરે, હરખ હૈયામાં અપારજી—સ્મર૦
 મોકલી ચતુરા સખી શ્રીએ, વૃંદા સુખળની પાસજી;
 સ્થાન મિલનનું નકી થવા, સંકેત કાજે ખાસજી—સ્મર૦
 ÷પૂજન માટે પુષ્પ વીણવા, નિસર્ગી કુસુમસર=મેરજી;
 સદૈશ સહ સખી મોકલી, રંગો તો ડેરનો ડેરજી--સ્મર૦

છુટાં પડતાં પહેલાનું બાગમાં યુગલ પૂજન.

ધન્ય જોણે હરિ ગુણ ગાયા સંસારીયામાં—એ રાહ૦
 પ્રેમપંથી પ્રેમીજન જોણે, ઓ પ્રેમી બંધુ !
 અન્ય બાપડા અદેશો આણે--ઓ૦
 કમીં જ્ઞાની યોગી ભક્ત ભલે ભાઈ ભાટકે;
 પ્રેમમાંજ પ્રેમજાઓ માણે--ઓ૦
 ચાર સખી મળી ઘડયો, ઘાટ યુગલમિલનનો;
 “સેવા અહિં કરીએ આ ટાણે”--ઓ૦
 જાગ જોઈ બાગમાં, કીધી તયારી સત્વરે;
 અણ્યાં (બનેને) સંકેતના પ્રમાણે--ઓ૦
 સ્વામસ્વામાવદનકુમુદ, કમળ સંગ ખીલ્યાં !
 રંગ સખી પ્રેમને પીછાણે--ઓ૦

ગૌચારણ પ્રયાણ.

ભેરવી--ત્રિતાલ.

નિસર્યા વગડે સ્યામ, હમારા પ્યારા નિસર્યા વગડે સ્યામ;
 ધારી પીતાંબર, વેણું મૂકી કર, બગલછડી ધનશ્યામ--હમારાં
 કટિ શુંગ ધારી, વનમાળા છાતી, મોર મુગટ શિર સ્યામ;
 માત-પિતાદિ વડીલ સંબંધી, દેખે શિશુની સમાન--હમારાં
 ગોપબાળ તે, સમવય દેખે, ગોપી કિશોર પ્રાણુ;
 ગોવાગ હાંકે, ધણુ ઉભી વાટે, ગોવિંદ દૃષ્ટિ તમામ--હમારાં
 ગૌભવસાગર, ખેડે નાગર. નૌકારૂપી કાન;
 કેશરીની કટિ, ગજરાજની ગતિ, નિરખો ત્રિભંગીનું વાન--હમારાં
 માત યશોદા, તાત વ્રજેશા, પાછળ ચાલે ગામ;
 કંપ, પુત્રક સર્વ અષ્ટમાવ જડ, ચર(ને) ચાય તમામ--હમારાં
 પશુ, પક્ષી આદિ, સર્વે પ્રાણી, જડવત્ સ્તબ્ધ અકામ;
 કુદરત ઉત્તરી, જડ-ચર પલટી, ધરણિના ઉછળે પ્રાણુ--હમારાં
 વામપાસમાં, પ્યારીપાશમાં, વિસર્યા બન્ને ભાન;
 દૃષ્ટિ ચોરાની. સંકેત ભાખી, કોલ દીધો એ ઠામ--હમારાં
 "નોકર* બહુ શિદ્ધ જાઓ કુંવરજી," "વૃત્તિનું= શાસ્ત્ર પ્રમાણુ;"
 "છત્રી* પગરખાં હ્યો સંગાથે," કહે 'ગૌને છે= ભાન?--હમારાં
 મા! મોહવ્રજે ભાત તાકીદે," કહી વાળ્યાં નિષ્કામ;
 લાખો ઢોરો પ્રભુ શિશુ રૂપે, હાંકે વેણુતાન--હમારાં
 ચાલાકીઓ ડગલે પગલે, બતલાવે ધનશ્યામ;
 વાત અપ્રાકૃત કેમ કળાયે? રંગની આશ નિદાન--હમારાં

* યશોદાજી કહે છે. = શ્રીકૃષ્ણ કહે છે.

(૩) પૂર્વાહ્ન લીલા.

વનનું સ્વાગત.

(ઓખાહરણનો રાગ)

કોઇ જોશે આ નટવર ચાળો, દિવ્ય ચક્ષુ ઉઘાડીને ભાળો;
 માત-તાત વાળ્યાં કાઠી ખડાનાં, લીલા કાજ કરે છે શું વાનાં? ૧
 નક્કી જાણ્યું સખાઓએ જ્યારે, લાલો આવે છે કૂઘા ત્યારે;
 ગાય વાછરૂં આનંદે ડોલે, લતા-વૃક્ષ શાખા જાણે ખોલે. ૨
 નમી નીચાં શિરોને ઝુકાવે, વૃક્ષો પુષ્પ વૃષ્ટિ વરસાવે;
 છાયા શિરપર વાદળ નાખે, વાયુ માર્ગ સાફ કરી રાખે. ૩
 પૃથ્વી ચરણ કમળ ધરવાને, સ્હામો ઉછળે જાણે મળવાને;
 તનુ પુત્રકિત મૃદુ તૃણ ભાવે, હર્ષ અશ્રુ તુષાર ખતાવે. ૪
 સિંહ, વાઘ, રિંછ, વરૂં આદિ, ખૂટી જાન કુદી થાય રાજ;
 નાગ, નોળીઓ, જ્વાન, મિત્રાડી, બાળે, ચક્રાં આવે સાથે લાડી. ૫
 અહા! પશુઓ ને પક્ષો સંગે, લે ઓવારણાં ખૂબ ઉમંગે!
 હંસ, મયુર, સારસ નાચે થેન્ થેન્, પંખી ગાન કરે તાલ દેષ દેષ. ૬
 જમુનાજળ ઉછળે આનંદે, વાયુ સાથ જઇ જાંટે પંથે;
 વનદેવીનો હર્ષ ન માય, જાણે શું કરે રાજ થાય! ૭
 ડગલે-પગલે જૂદા જૂદા રંગો, દુઝારાના દેખો કોઇ ઢંગો;
 આ તે ગજગતિ કે ગતિ કેવી? કસરીસિંહની માની લેવી. ૮
 પાદ્મપુરકિંકણી ગાન, સાથ તાલ દે ચરણ પ્રસ્થાન;
 ગંધર્વો નર્તકીઓ બૂલે, સંગ કરવામાં પાછળ બૂલે. ૯
 શૃંગ, વાંસળી જરૂર પ્રમાણે, વગાડીને કરે કામ ટાણે;
 દેવ-દેવીઓ ખેસી વિમાને, જોઇ સ્વપ્નસમું આ માને. ૧૦
 જોણે ગાંડી કીચી દુનિયાને, 'નેતિ' કહી કર દે વેદ કાને;
 રંગો અરજ કરે નંદલાલા! સેવામાં લ્યો હવે રંગલાલા! ૧૧

મિલન સંકેત,

લાવણી.

(મુજ ઉપર ગુજરી પિતા પાદશાહ બાણી-એ રાહ.)

- સમજવી ગ્વાલના બાણ, છેતર્યા બાઈ !
 સુપ્રત દષ ધણની લાણ, નિસર્યા ધાઈ. ૧
 કહે “ વન શોભા, નિરખીને ઓ હું આગ્યો ”
 સહુ કહે “ પધારો, બલે સઘ જઈ આવો. ” ૨
 બ્રહ્માંડો આજ લગી દગાયાં છે જોણે;
 આ ભોળા બાળક, દગવા તૃણવત તેને. ૩
 મધુમંગળી સુખસ સખા જે, લીધા સાથે;
 શ્રીજી માટે યુક્તિના, કિલ્લા બાંધે. ૪
 પહોંચ્યા સરન્કુસુમ, દીડી વૃન્દા દેવીને;
 કરવા માંડ્યાં, વિચાર બધાંય મળીને. ૫
 તેવામાં આવી, સખી ધનિષ્ઠા પ્યારી;
 પાછળથી આવી, તુલસી વાણિવિહારી. ૬
 “ પ્યારી = રોકી, જટિલાએ ” કહી ઉડાવ્યા;
 દુઃખ દેખી પ્રેમીનું, શાન્ત કરી સમજાવ્યા. ૭
 “ પ્યારી નિકળ્યાં છે, સુગ્ગપૂજન કરવા;
 વિરહાગ્નિ તાપથી મુજને, મોકલી મળવા. ” ૮
 સંકેત સ્થાન પછી, નક્કી કર્યું ત્રીકુંડે;
 ત્યાં આવી સખી, ચંદ્રાવલિ(તી) સેવ્યા પડે. ૯

* કાષ્ઠ વખત એકલા હોય ત્યારે રાધાજી. સુખલનો વેશ લઈને આવે અને શ્રીકૃષ્ણને લઈ જાય. ÷ કુસુમપ્રસાર. = રાધાજી.

સર્વે જ્યાં કુશળ, વિરોધ પછી ક્યાં આવે ?
 ચાતુરી વાણિની, એક-એક બતલાવે. ૧૦
 તુલસી(ને) ચાલાકીથી, વૃન્દા લઈ ચાલી;
 દષ્ટ કાલ ઠગારે સેવ્યાને, પશુ વાળી. ૧૧
 થોડે જઈ લીધી, વાટ કુંડ×રાધાની;
 લીલા સમજવો લાલ ! અરજ રંગાની. ૧૨

સૂર્યપૂજા નિમિત્તે શ્રીજીનું પ્રયાણ.

મહાડની ચાલ-તાલ દાદરો.

(ભાવેથી કરીયે શસ્ત્ર પૂજા આજે, દસેરાનો છે તહેવાર-રાહ.)

*ધ્યારીજી નિસર્યા સૂર્યપૂજા કાજે, સખીગણમંડળ સાથ-ટેક.
 સખીગણમંડળ સાથ, હૃદયે પ્રિયવિરહ આધાત;
 તુલસી સખીની સૂણી વાત, શંકાશીલ મને ઉતપાત-ધ્યારીજી
 તેવે આવી ધનિષ્ઠા પાસ, વિનવે કૃષ્ણવિરહવિલાસ:
 “ખીડે કંદર્પ ધ્યારાને ખાસ, જઈ છોડાવો એવી છે આશ”-ધ્યારીજી
 વિરહાગ્નિઆકુળ *રાધ થાય, ચંદ્રાવલિ શંકા નવ જાય;
 દેખી ચંપકવર્ણી લતાય, વૃક્ષ તમાલપર ગભરાય-ધ્યારીજી
 વૃન્દા રાધ દેખી દરખાય, સ્વાલિલાષની મૂર્તિ દેખાય;
 સૂણી કૃષ્ણવચન ઉર માંછ, હર્ષ દામી રાખ્યો ન શકાય-ધ્યારીજી
 શંકા ચંદ્રાવલિ દિલમાંછ, કાઠ રીતે ખસી નહિ જાય;
 વૃન્દા કહે “સેવ્યા કરી વિદાય, નરવર ચાતુરી તે કળાય ?-ધ્યારીજી
 નાથવિરહવ્યાકુળતા અપાર, મુજથી વર્ણવી નવ જાય;
 રાધાત્રમ થકી વૃક્ષોની પાસ, નાયે થેષ થેષ નંદકુમાર”-ધ્યારીજી

લલિતા કુંદવદ્ધી વિખ્યાત, મળી સર્વ કરે પ્રેમ વાતઃ
 લીલાઉત્કર્ષ વિવિધ પ્રકાર, ચાતુરીના છે સર્વે બંડાર-ખ્યારીજી.
 રામ રોમ-રોમ બ્યાપ્યો પ્રેમ, ચાલ્યાં સર્વે ઉડે પક્ષી જેમ;
 નંદલાલ મળે ઝટ કેમ ! નેત્ર ચંચળ હરિણીનાં જેમ-ખ્યારીજી.
 શક્તિ-શક્તિમાનનો સંગ, ત્યાં તે ક્યાંથી વિરહ પ્રસંગ ?
 લીલા બેઠિની રંગ-બેરંગ, ગાઇ શું શકે રાંકલો રંગ ?-ખ્યારીજી.

શ્રીકૃષ્ણનું રાધાકુંડ ગમન.

સારંગની ચાલ-તાલ દીપચંદી.

(બેખરે ઉતારો રાગ બરથરી—એ રાહ.)

વ્રજપતિ ચાલ્યા શ્રીકુંડ પર, અદ્ભૂત વનની શોભાયજી;
 વૃન્દા વ્યવસ્થામાં ખોડ શી ? રચના કહી નવ જાયજી-વ્રજપતિ.
 આડ સખી સખા આઠ જે, મુખ્ય પરિકર માંભજી;
 કુંજે તેની રણિયામણી, વન-ઉપવન ત્યાં શોભાયજી-વ્રજપતિ.
 અગણિત પરિકરની વળી, કુંજે અગણિત ત્યાંયજી;
 ચડતી દિસે એક એકથી, શેષ ગુણ તે શું ગાયજી ?-વ્રજપતિ.
 પદ્મગુની કુંજે ભિન્ન ત્યાં, હુન્નર કળા ન કળાયજી;
 ઉપમા તે ક્યાં થકી લાવીએ ? કર્તા જ્યાં યોગમાયજી-વ્રજપતિ.
 પતિ જે માયા તણા શ્રીહરિ, દેખી ચક્તિજ ચાયજી;
 અન્ય પ્રાણીનો શો આશરો ? પાર કદિ ન પમાયજી-વ્રજપતિ.
 મધુમંગળ, વૃન્દાદેવીની, સાથે કીધો વિચારજી;
 ચતુર સખીમાંથી શોધીને, કરો બેને તૈયારજી-વ્રજપતિ.

ગોરીકુંડના માર્ગમાં, રાખો સેવ્યાવા મુજબ;
 ખીજી રાખો *ગિરિના માર્ગમાં, રાક્ષસા ગ્વાહામાખીજી-વજ્રપાવ.
 સર્વ વ્યવસ્થા બની મધ, બહારો વિરહે ખેદામજી; ÷
 સત્વર શ્રીજીને લાવવા, વિનવે લુન્હાને સ્થામજી-વજ્રપતિ.
 શિવ-જીવ કેમ છૂટા પડે? આ લીલા શે પમાયજી?
 રંગ નિરખવા ઉમેદ છે, જો કાઈ બક્ષત રિઝાયજી-વજ્રપતિ.

*શ્રીજી માટેના વિરહનું વર્ણન.

(ગરબો—પ્યારા પ્રભુજી તને વિનવું)

પ્યારી સાહેલી હું તે શું વહુંરે ?
 પ્રિયતો વિરહ સંતાપ, અતુલ ને અમાપ;
 પ્યારાનું દુઃખ શું કહુંરે?—પ્યારી.
 તવ આગમન કેઈં ધ્યાન ધરુંરે;
 વદન નિરખવાની આશ, થયા છે નિરાશ—પ્યારાનું.
 કુમળી કુંપળ ગાંઠે મૂઢાનેરે,
 પથ ઝાડી પાથરે ખૂબ, ઉપર નાખે ફૂલ—પ્યારાનું.
 હંપ, પુતક, અશ્રુ, સ્વેદથીરે;
 ખેદ આતંદ દેખાય, ઉઠ-ખેસ પગમાંય—પ્યારાનું.
 ભાન ભૂલીને મૂર્છા પામેરે;
 ધ્યાન નિરંતર એજ, હૈયે હોઠે તે જ—પ્યારાનું.

* ગિરિ=ગોવર્ધન. ÷ ખેલાન.

* રાધાજી આગળ તેમની સખી શ્રીકૃષ્ણના વિરહસંવાપનું વર્ણન કરે છે.

“ જાઓ પ્યારી ! કદ કુંજમાં,
નાથ જ્યા છે અનાથ, રંગાના એ નાથ ”—પ્યારાનું.

૪૪

(૪) મધ્યાહ્ન લીલા.

શ્રીકૃષ્ણ કરેલાં દૂરથી શ્રીગુનાં દર્શન.

(લાવણી.)

અહો ! લક્ષ્યેન્દ્રનો પ્રકાશ ક્યાંથી આવ્યો ?

શીતળ મીઠો મધુરો મનને જહુ ભાવ્યો. ૧

લક્ષ્મી, ગૌરી, સાવિત્રી કે ઇન્દ્રાણી ?

રંભાદેવી અથવા ભુવનોની રાણી ? ૨

મુખાની ઉમ્મર લાગે છે જહુ નાની;

વાસંતકેનકીવર્ણ મરત અભિમાની. ૩

ઉપવસ્ત્ર નીલ ધાર્યું છે ગોરા અંગે;

વાદળ મધ્યે વિજળી ચમકે ઉમંગે. ૪

મનમથને મથન કરે છે સર્વે અંગે;

શશિવદન હાર્ય મૃદુ સલાટ ઝગકે સંગે. ૫

બ્રહ્મા કંદર્પ કમાનમાંથી ફેંકે;

ત્રિભુવન મોહક શર આમ તેમ ન્યાં દોમે. ૬

નયનોની વચમાં લલાટકુંકુમખિંદુ;

વાદળમિત્ર જાણે તરણ રૂપાળો ઇન્દુ. ૭

નાગણ્ણવેણીપર ચાક નાગમણિ મુખમાં;

મંદિકા પુષ્પ (જાણે) તારાગણ ગુંથ્યાં વચમાં. ૮

કર્ણોપલવમાં, રત્ન વળી કંચુકમાં;

કંચુકમાં હાર રત્ન-સિકંકામાં. ૯

- બાબુબંધ પહોંચી કડાં, કંકણો આદિ;
 આભૂષણ કરમાં શોભા દે છે બાદી. ૧૦
 કટિબંધમેખલા ગિરિનિતંબ રહો ગાજી;
 પદ્મપુરરવથી ગંધર્વો રહે લાજી. ૧૧
 મુખકમળે *ખંજનનેત્રકમળ શું ખીલ્યાં ?
 મૃગ, મીન, બેઢિનાં નયન ચોરીને લીધાં. ૧૨
 બિંબાધર, શુકનાસાત્ર, દંત દાડિમના,
 શંખમ્રીવા સ્તન ચક્રવાક નભચરનાં. ૧૩
 કરવિટપક્ષતા સમ, કલ્પિસમ અંગુલિ લેખા;
 પર્ણોદર નાભિકમળહદ, ત્રિવલિરેખા. ૧૪
 કદળીદળઉર, નખ માણિક મણિસમ સાચા;
 ગજરાજ હંસ ગતિ કાકિલમધુરી વાચા. ૧૫
 તાંબૂલ બિંબાધર, =કરતાંબૂલ÷કરંડા;
 ઉર આભૂષણપર દિવ્ય પુષ્પસૂક કંડાં. ૧૬
 શીતલ કિરણો તેજોમય ચૌદશ ચાલ્યાં;
 ચોપાસ ઉડે મુગંધ, દિવ્ય શી કાયા ? ૧૭
 નિરજાં ફેંકી મારે છે નયન કટાક્ષો;
 પ્યારી પ્રકૃતિ વિષ્ણુ હોય ન દિવ્ય તમાસો. ૧૮
 શક્તિ મ્હારી અર્ધાંગી રાધે આ તો !
 ધાયો આમળિયો રંગ રલ્યો છે ગાતો. ૧૯

શ્રીજીએ દૂરથી શ્રીકૃષ્ણનાં કરેલાં દર્શન.

હરિગીત.

- અહા ! કાટિ સૂર્યપ્રકાશ જગમગ, ગગન ત્રિભુવન વ્યાપિયો !
ગિરિરાજ લઘુ થઇ જ્યોતિમય, તન ધારીને શું આવીયો ? ૧
- અથવા સૂરજ મંડળ વિષે, સાક્ષાત્ નારાયણ ખડો !
અથવા શું રજનિચરમહિંથી, અંક મૃગ છૂટો પડ્યો ? ૨
- અથવા મહાસાગરતરંગો, સાથ સૂક્ષ્મરૂપે થયો ?
બ્રહ્માંડમાંથી એકદું કરી, રૂપ આ વિધિએ ધડ્યો ! ૩
- હરિણી તથા હરિણામ્ની નેત્રો, કીડાનો સંગ્રહ કર્યો;
તેમાંથી સુંદર તેજરાશિ, રૂપ વેશ બનાવીઓ ? ૪
- ધનીભૂત વાદળને કરી, યા તેજદેહ ખડો કર્યો ?
અથવા બ્રમર ને મયૂરકંઠ, મહિંથી રસ પેદા કર્યો ? ૫
- ઇન્દીવરો બેગાં કરી યા, મનુજદેહ સ્થળવીઓ ?
નરમૃગ, કરી યા નરરૂપે, મણિનીલથી શણગારીયો ? ૬
- અથવા શું કાલિંદી લઇ, નરવેશ રતિપતિને દુગ્યો ?
મુજ કુંડ વન જાતે પધારી, કુંડને પાવન કર્યો ? ૭
- અથવા શું વાદળ સહિત, શશિ ધરી રૂપ નર બેસી મયો ?
અથવા શું આછી વાદળી, મહિંથી તરૂણ સૂરજ તપ્યો ? ૮
- લઘુ રૂપ ઐરાવત લઇ, યા વન વિષે આવી ચડ્યો ?
અથવા મગનનો દેવ ભષ્ટને, મેઘધનુ શું ઉતર્યો ? ૯
- કંદર્પ હોઇ શકે નહિ આ, દેહ ભાગે મનુજનો;
કંદર્પ કાટિ દર્પહારી, કાંઇ નહિ મુકાબલો. ૧૦
- અવશવ દિસે પ્રત્યેક અનુપમ, દિવ્ય ધારી બૂધજી;
વર્ણન કરે કું શું હવે ન્યાં, ગાય નિત્ય-નિત્ય પંડિતો. ૧૧

અંગડ જ્યારે તેજમાં હું, અન્યનો શો આશરો ?
 મોહક ત્રિશેષ તણી છતાંએ, મોહ મુજ વ્યાપી રહ્યો. ૧૨
 અલકાવલિ ને નેત્રબકુટિ, વેણથી શોભી રહ્યો:
 આ તો ત્રિભંગી કાષ્ઠ મ્હારા. પ્રાણને ખેંચી રહ્યો ! ૧૩
 સમજણ પડે નહિ સ્વપ્નમાં, શું દેહ આ આવી પડ્યો ? !
 નહિ અન્ય પણ એ પ્રાણપતિ, રંગો ખીચારો ત્યાં અડ્યો. ૧૪

૪૬

નયનમિલન.

કાલિંગડાની ચાલ—લાવણી.

(પ્યારસેં ખદલી કયું નગર તેરી—એ રાહ.)

કાન્ત પાસ ઝટ આવી ગઇ પિયારી (૨)—ટેક.

*શ્રીજી = શશિથી ÷ રયામ. x પ્રેમ. મૃદુલધિ:

ઉછળ્યો સખીયો ઝીલે તે માંલ,

જાન બૂલ્યાં પ્રિય-પ્રિયા તુરત ત્યાં:

પ્યાસી નયને જૂએ અંનેઉ ધારી-ધારી—કાન્ત૦

કાન્ત કહે, 'દેવી ! મધુરું રાશિ,

મૌદર્ય લાવણ્ય ભંડાર:

કાણુ હશે, કાન્તા પણ કહે " શું ?

મનમથ તણી આ તે નયનકટારી ?—કાન્ત૦

સખીમંડળ આ લાવ દેખીને, હર્ષ ન હૃદય સમાય;

દૈતજાત્ર સમજ્યાથી ચેત્યાં,

અન્ય ન હોઈ શકે કાષ્ઠ આવું અવિકારી—કાન્ત૦

* રાધાજી. = ચંદ્રમા. ÷ શ્રીકૃષ્ણ. x પ્રેમરૂપી અમૃતનો સાર.

તોપણ વિરહ આકુળ હોવાથી, સદસ્થથી બ્રમ વાર-વાર;

પ્રત્યક્ષ નજરે દેખ્યાં છતાંયે પણ,

સાચું માનતાં શંકાઓ ભારી—કાન્ત૦

રાધાજી તોડે પુનાગ પુષ્પો, સ્વામ કહે—“ પકડ્યો છે ચોર;

વનલતા વૃક્ષ પુષ્પ, પશુ પક્ષીઓની—

ચોરી લીધી સોભા ગુણ સર્વેની સારી—કાન્ત૦

વનરાજ કંદર્પસ્વામીને સોંપું, બ્રહ્મચારી હું આજે;”

રાધ કહે—“ રાજ કંદર્પ ક્યાંનો ?

એતો કામી પુરુષોની વાણિ આપે હિચારી—કાન્ત૦

ત્રજપતિસુત છતાં નોકર થાઓ, લાગે સ્વામીનો કુસંગ;

દોષ ન લાલ્લા લેશ તમારો,

જુદ્ધિ મારી ગઇ ખાસ તેથી તમારી—કાન્ત૦

દાણી બની થાઓ કંસના ચાકર, હમણાં મદનના દાસ;

ઢંગ વખાણું શું લાલ તમારા ?

ક્યાં જઇને હું પુકારી પુકારી ?”—કાન્ત૦

આ પ્રમાણે કહી બ્રકુટિ ચઢાવી, ઊડ્યાં કટાક્ષરૂપી બાણ;

ચેષ્ટા જવાની કરી, રંગસ્વામીએ ત્યારે;

પાલવ ગ્રાણી કહે, “ જાઓ ક્યાં હવે ઓ પ્યારી ?”—કાન્ત૦

શ્રીજીનાં પ્રણયવાગ્બાણ.

કવાલી.

(ગોવિંદ નામ લેકે જળ પ્રાણ તનસે નિકસે—એ રાહ.)

મુઘ્ધા મનોપહારી ! વાહ ! વાહરે બ્રહ્મચારી !

બ્રહ્માંડચિતો ચોરી ! વાહ ! વાહરે બ્રહ્મચારી ! ૧

- બાળાચિરો ઉઘાવી, સિદ્ધાષ સ્ત્રી બતાવી ?
 દાવો જી બલ્યારી ! વાહ ! વાહરે બલ્યારી ! ૨
- ઉમ્મર છતાં કુંવારા, કન્યા તણા મળ(માં) ભારા;
 આ ઢંગ શા તમારા ? વાહ ! વાહરે બલ્યારી ! ૩
- વેણુસ્વરે બોધાવો, બાળા બધી બરમાવી;
 કીર્તિ બધે થઈ ભારી, વાહ ! વાહરે બલ્યારી ! ૪
- બહુ, લંપટ ! છો પરનારી, દિન રાત રહો વિહારી !
 લગ્ન બધી વિસારી, વાહ ! વાહરે બલ્યારી ! ૫
- મુજને કહો ચોર શાના ? ચિત્તચોર સહુના કહાના !
 જાઓ અહિંથી સ્થાણા ! વાહ ! વાહરે બલ્યારી ! ૬
- આ કુંડ મારો ચાવો, સ્ત્રીઓજનો છે દાવો;
 શા કાજ ત્યાં નર આવ્યો ? વાહ ! વાહરે બલ્યારી ! ૭
- ગોવાળ થઈ છે *ભારી, ચારો ધણો વિહારી !
 જાઓ કરો આભારી, વાહ ! વાહરે બલ્યારી ! ૮
- પાશવ પ્રિય ખેંચે પ્યારી, છોડાવે કટાક્ષ મારી;
 શરી લલિતા આવી, વાહ ! વાહરે બલ્યારી ! ૯
- પ્રિય-પ્રિયાઆવકેલિ, દેખી સખીયો થઈ ઘેલી;
 આનંદની થઈ હેલી, વાહ ! વાહરે બલ્યારી ! ૧૦
- પુરુષપ્રકૃતિ પ્રિય-પ્યારી, કંદર્પયમ તયારી;
 મુશી રંગ જાય વારી, વાહ ! વાહરે બલ્યારી ! ૧૧

લલિતાનો ધસારો.

ક્ષત્રી કલંક-કેમ લેશે-એ રાહ.

અરે ઓ ! જશોદાનંદન ! ફંદ, તમારા હવે બંધ કરોરે;
 નહિતો થાશે બહા ! જોયા જેવો રંગ, સંભાળી પગપંથ બરોરે. ૧
 અડભંગ જેવા ગોવિંદ શા ઢંગ ? મચાવો જંગમી જંગ વહાધારે ?
 કરો શાંતિ ને સુનેહ કરો ભંગ, અનંગ સંગ લખ લાધારે. ૨
 જાણી રંક સ્ત્રી સમાજ અપંગ, કરો છો બંડ મદમતિરે ?
 ઉડી જશે અંગનો બધો ઉભંગ, બંદી કરા પ્રસંગમહિરે. ૩
 બની સંતને મડતં કરો *તંગ, મળે ન રંચx રંજ= લાધારે;
 મંત્ર તંત્ર અને જંત્રમાં પ્રચંડ, (તેથી)પતંગપેર ÷ઝંપે બાળારે, ૪
 અંગે અંગ નંગ ફાચ્યાછો અનંત ! કોણ છો સખીવંદ નિત્યેરે;
 નિત્યાનંદકંદ નંદવંશચંદ ! લલિતાજંગ જુદી રીતેરે. ૫
 લલકારી કટાક્ષે ફેંકીને પ્યારી, સંતાડી પહોંચાડ્યાં કુંજેરે;
 જંગ અનંગ મચાવા પતિ રંગ, પહોંચ્યા જ્યાં ભૂંગવંદ ગુંજેરે. ૬

વન લીલા.

લાવણી.

(બરથરી ખાત ! વિચારીને તમે, કરો હું ઉપર-એ રાહ.)

નટવર કહે-“ ચાલો લખ જઈ પ્રિયે ! રાય મદનની પાસે ”—ટેક.
 કહે લાલ, “જુઓ” કહે લાલ, “જુઓ ! આ લલના લૂટે વનને;
 પશુ-પક્ષી તરૂં લતાઓ લૂટી, નહિ ગણત ! કોઈ જનને.” ૧

શ્રી કહે—“ જુઓ” શ્રી કહે “જુઓ, વન વણસાડયું આ બાળે;
 ઢોર ચરાતી નાશ કર્યું, ગોવાળબાળ કો બાળે ? ૨
 ઉલટું મેં તો-ઉલટું મેં તો, શોભાવ્યું મારા વનને;
 માલિક હું વળી રાય કાણુ ? આ, કાન્હુ ઠંગે મંદુ જનને.” ૩
 કહે સ્યામ—“રાય” ! કહે સ્યામ—“ રાય ! મને બેઠું મળ્યો છે બારે;
 પક્ષપાત કરશે મુગ્ધાને, શક નહિ લેશ લગારે. ૪
 એ નારી અજબ-એ નારી અજબ, લાઇ જાય જતાં ધર શોભા;
 પાછી ફરતાં લાવે પાછી, ચાલાકીની તોઆ.” ૫
 લલિતાદિ-સખી-લલિતાદિ સખી-મધુમંગળ મુખળ સખાઓ;
 પંચ બન્યું કંદર્પતાણું કહે, ‘વન જોવાને ચાલો.’ ૬
 પ્યારીનું તેજ-પ્યારીનું તેજ, પ્રકટયું અણુ અણુમાં ત્યાંય;
 રંગ-રંગનાં પશુ-પક્ષી, તરૂં ગૌર બધાં દેખાય. ૭
 હરિ, =હાર ગણી-હરિ, હાર ગણી, કર્યું સ્યામવર્ણ સધળું ત્યાં;
 સ્યામ-સ્વેત ગંગા-જમુનાનો, સંગ. રંગ ! બ્રાન્તિ કર્યાં ! ૮

૫૦

વન લીલા-શ્રીકૃષ્ણનું ગૌર રૂપ.*

હૃદય.

(હું રે મયારણુરે ગોકુળ ગામની—એ રાહ.)

“અહો ! સ્યામળિયારે ! ગોવિંદ =ગોરિયા !

ગોરા, ગોવિંદ આજ શું લાગે !—ગોવિંદ ગોરિયા !

* શ્રીકૃષ્ણ. = પરાજય.

* આ વનલીલાના પ્રસંગે રાધાજી શ્રીકૃષ્ણને કહે છે. રાધા-
 જીના પ્રદાશમાં સર્વ ગૌર થઇ ગયું તેમાં શ્રીકૃષ્ણ પણ ગૌર થઇ ગયા.
 આનંજ નામ શિવજીવનો અમેદ ! = ગોરા.

શ્યામ, રક્ત, પીત બધા રંગો ગયા ક્યાં ?
 ગૌર ગૌર સર્વ દિસે જ્યાં જ્યાં જુઓ ત્યાં;
 કાકિલા ને કાક સહુ ગોરાંરે—ગોવિંદ ગોરિયા !
 બ્રાન્તિ થાય મુજને શ્યામ ! આજ ભારી,
 માયા આ કોની કહોને મુરારિ ?
 ભાન જૂલીને હું તો હારીરે—ગોવિંદ ગોરિયા !
 હું તે આપ છો કે આપ તે હું છું ?
 આપ પડ્યા બ્રાન્તિમાં એ પણ નેહિં છું;
 વાત કહો સાચી વિનવી કરૂંરે ”—ગોવિંદ ગોરિયા !
 શક્તિ-શક્તિમાન તત્ત્વ એકરૂપ સાચું,
 આજ લીલા કાજ પ્યારી (તું) ગૌરરૂપ ધાર્યું;
 લીલા વિષુ રંગ સર્વ કાચુરે—ગોવિંદ ગોરિયા !

કાળા, માટે કપટી.*

લાવણી.

દાવો સત્ત્વગુણી કહાવ્યાનો, છતાં શ્યામ છો એ તે શું ?
 દુનિયાં કપટી કહે સઘળા તે, સઘળા ખોટું બોલે શું ? ૧
 તમોગુણી, શંભુને કોઈ કોઈ, પુરાણ કહે છે એ તે શું ?
 સ્કટિકગૌરવર્ણી શંભુને, તમો ગુણી કહે એ તે શું ? ૨
 તમોગુણી કહે તો પછી, સત્ત્વસ્વરૂપ ગોરું છે એ તે શું ?
 અંતરસત્ત્વગુણી શંભુ તેથી, ગોરા શંકા તે શું ? ૩
 પ્રકટ ભોળપણ અંદર કપટી, તમે શ્યામ ખોટું એ શું ?
 તેથી શ્યામ બન્યો છે રંગ, તમારો સાચું નહિ એ શું ? ૪

* રાધાજીની ઉક્તિ છે.

શંકર ને હું બોળાં સત્વશુષ્કી, તેથી ગોરાં લાલા !
કપટ કાઢીને ગૌર= બન્યા, મહેલું કાઢી રંગના લાલા. ૫

શ્રીકૃષ્ણ કાળા કેમ ?

(પંથી પરદેશી ચિત સોંપી હું આ ચા...લી-એ રાહ.)

શ્રીગુ-“ કાના ! કાળા કયમ કહેવાયા, જગમાં પ્યા...રા !
શ્યાણા સમજવો એ ભેદ, આંખના તા...રા !

સાખી.

ધન, સાગર, આકાશને, પ્રકાશ જેમ અગાધ;
અનંત દશ્યોની મળી, ઉપમા સ્યામ અમાપ.
કારણ સાચું નવ કેા જણે, કામણગા...રા !—કાનાં

સાખી.

કાળા કારાગૃહ વિષે, કાળી ખોલી માંલ્ય;
રાત મધ્ય કાળી વળી, કૃષ્ણ પક્ષ વચમાંય.
મેઘ, દિશાઓ, ને આકાશ, બધાં એ કા...ળાં—કાનાં

સાખી.

નહિ સૂરજ નહિ ચાંદ્રો, નહિ તારા નહિ દીપ;
અજવાળું નહિ લેશ ત્યાં, કાળું દૂર સમીપ.
કાળું કામ કર્યું અદલાતું નંદના લા.....લા—કાનાં

= ગૌરાંગ અવતારનો ધ્વનિ છે.

૫૫

સાખી.

કારાગૃહ ફેડ્યું વળી, ફેડ્યું* નંદનકિત;
 ચોરાની પરખાલિકા, દહિ માખણ ઠગી લેત.
 કાળા ગુન્હા ગણાવું શા શા લાલ તમા...રા ?—કાનાં

સાખી.

કાળી કાલિંદી તર્યા, કાળા નાગની છાંય; ”
 કાળું સર્વે છતાંય તે, રંગને સાચ જણાય.
 “પાપી પાપ હરી હરિ ! બની ગયા પ્રિય કા...ળા ”—કાનાં

સાખી.

શ્રીકૃષ્ણ—“ મહેલ્યાં મારો છો પ્રિયા, કાળાપણનાં ખૂબ;
 કાળી વસ્તુ પ્રેમમાં, રંગ દીસો ચકચૂર.
 બિંદિ, કેશ, બ્રમર, કીકી, જમુનાજગ કા...ળાં ”—કાનાં

૫૩

શ્રીકૃષ્ણરાધાસંવાદ.

દેશ. ત્રિતાલ.

રાધાજી—“ થઉં સ્યામ કદિ હું તુજ બ્યાનથી ? (૨)
 બ્રજ થઉં મુજ સ્થાનથી—થઉં.
 સ્યામબ્યાનથી સ્યામ થઉં તો,
 ખેલઉં રસિકવર જનથી ”—થઉં.

* ફેજદારી નિબંધમાં ધરફેડાનો ગુન્હો ગણેલો છે, વળી
 ધરનાં માણસો ફેડવાનો પણ ખ્યાન છે.

*“ ગૌર શ્રી નહિં, ” સ્યામ કહે, “ જો;
 કૃષ્ણ નામ જગમાં નથી—યહોં
 સ્યામ થાઓ જો મ્હારી ખાતર;
 ગૌર બનું શ્રી નામથી—યહોં
 જોડ આપણી કદિ ન તૂટે;
 લીલામાં કાઠ વાનથી ”—યહોં
 અદ્વૈતી એ તત્ત્વ છતાં પણ;
 દ્વૈત રંગનો સારથી—યહોં

વન લીલા—રાધા વડેજ શ્રીકૃષ્ણ.*

હોરી કાફીની—તાલ લાવણી.

(રંગ ભંગમેં દૈસે હોરી ખેલુંગી, મૈ સાંવરિયા કે સંગ—એ રાહ.)

“ ગ્વાલલાલ ઓ, નંદયશોદાલાલા ! શોભો મુજથી જદુરાય !—ટેક.
 સૂકર બનીયા નૃસિંહ બનીયા, મત્સ્ય, કૂર્મ કરી કાય;
 વામન બનીયા રામજી બનીયા, શુષ્ક સર્વ દેખાય—ગ્વાલલાલ
 રસનો સ્વાદ કદિ ચાખ્યો'તો ? રાસ આશ તો કયાંય ? ”
 રાધા વિષ્ણુ રસિયાની ભક્તિ, રંગ કહે ના થાય—ગ્વાલલાલ

* જો ગોરી રાધિકા(શ્રી) ન હોય તો કૃષ્ણ નામજ ઉડી જાય.
 કૃષ્ણ એટલે શ્રીકૃષ્ણ તેમજ સ્યામતા. = કૃષ્ણ.

* રાધાજીની શ્રીકૃષ્ણ પ્રત્યે ઉક્તિ છે.

કાન્તની પ્રેમમૂર્છા.

ભેરવી તાલ-પંજાબી ઠોકે.

(સાવરિયા મન ભાયેરી—એ રાહ.)

આનુમંધ શ્રીને ખસીએરે, શો આ ભાવ !

રૂપ અનુપમ, દેખી પ્રિયતમ, મોહન મોહિત થઇ ફસીયોરે—

શો આ ભાવ !

આનુમંધ ખેડો, નિજ સ્થળ હેડો, મૂઝામાં ડૂબ્યો રસીયોરે—

શો આ ભાવ !

સહુ ગભરાયાં, ભેદ ન પાયાં, પ્રિયને વિરહ ભાવે ઘસીયોરે—

શો આ ભાવ !

ધ્યાનજ દેતી, સખી એક ચેતી, આનુમંધ પાછો ખસીએરે—

શો આ ભાવ !

થઇ સુખ-શાન્તિ, અહો દૈવી કાન્તિ ! રંગાને ભાવ વસીયોરે—

શો આ ભાવ !

કંદર્પચક્ષુની પૂર્ણાહુતિ.

(કંવાલી.)

મળીને સર્વ સખીઓએ, કાન્તની સંમતિ સાથે:

કરાવ્યો યજ્ઞ કરવાનો, મહા કંદર્પ રાગનો. ૧

* એક વખત રાધાજીનો આનુમંધ નીચે જરા સરી જવાથી તેટલો ભાગ ખુદનો થવાથી વધારે રમણીય લાગવાથી શ્રીકૃષ્ણ દેખીને પ્રેમમૂર્છાગત થઇ ગયા; તે એક ચતુર સખીએ પાછો ડોકાણે મુક્યો એટલે ચેતનમાં આવ્યા.

“પ્રથમ પંચાયતનપૂજા, કરો” કહે “સ્માર્તવિધિસારે;”
 “અતાવો” કાન્ત કહે, “દેવો પાંચ ક્યાં છે બધા સાથે?” ૨
 સખી કહે, “શ્રીજી અંગોમાં, વસે છે દેવ પાંચે ત્યાં;
 કરો પૂજા સુખે લાક્ષા ! મળે તત્કાળ ફળ જેમાં.” ૩
 સખી બીજી કહે “શરમા, વહે શાસ્ત્રો ગ્રહો પૂજા;
 વિશાખા ને લલિતાની, કરો ગ્રહભાવથી પૂજા.” ૪
 વિશાખા. કહે, “પ્રથમ પૂજા, કરો દિક્પાલની પ્રીતે;
 કુંદવદ્ધી તથાં અંગે, વસે દિક્પાલ શુભ રીતે.” ૫
 ઠરું અંતે “ શ્રી અંગોમાં, વેદ ને દેવ જમ પેઠા;
 સખી અંગો સકળ છે ત્યાં, યજ્ઞફળ લ્યો અહિં બેઠા.” ૬
 યજ્ઞઆરંભ મંડાયો, શાસ્ત્ર રતિના વિધિ સાથે;
 મંત્ર ઉચ્ચારણો બોલે, શાસ્ત્રોએ શાસ્ત્ર અનુસારે. ૭
 અંતમાં સ્વસ્તિવાચનના, પાઠ ચાલ્યા બહુ ભાવે;
 પ્રેમનાં વેદ ને શાસ્ત્રો, પ્રેમીને પ્રેમી સમગ્નવે. ૮
 યજ્ઞઆરંભ ત્યાં કરીને, કુંજમાં પૂર્ણ જમ કીધો;
 યજ્ઞ તે પ્રેમ શિવજીવનો, રંગ ખ્યાલો ભરી પીધો. ૯

રાધાસૌભાગ્ય ગીત.

(ચાલો સાહેલી, ચાલો સાહેલી, ભુવનેશ્વરીનાં, સકુ મળીને દર્શન કરીએ—રાહ.)

“આવોને બેની ! આવોને બેની ! વૃષભાનુકૃષ્ટિસૌભાગ્ય
 નિરખી, આનંદ કરીએ—ટેક.

વ્રજપતિ ને વ્રજદેવી પરસ્પર, પ્રેમ મહાસાગરમાં ઝીલે;
 બન્ને જ્યાં નિત્ય ખ્યાનપરાયણ, અનુપમ આ જગમધ્યે ખીલે;
 પ્રાણનાથની ખ્યારી જાણે, વિખુટી પડી મૂર્તિ માની લે—આવોને૦

ચાતક મેઘ, ચક્રાર ઇન્દ્રિયર, કશિ ચક્રવા, ને પદ્મ બાનુમાં;
 રાત અને દિન નિમિષ વિના, તક્ષીન રહે તેની ધુનમાં;
 પશુ શ્રીજીના સતત ખ્યાન, પ્રિયતમ પાસે છે તુચ્છ બધાં-આવોને.
 ગાન-તાન ને નૃત્ય આદિ, પ્યારી ન શીખી કાઢની પાસે;
 જોટા નહિ પશુ તોયે જગમાં, અક્રમ એ દેખી નહાસે;
 તન તો નાચે સહુનું પશુ, પ્યારી ચિતકું બીતર નાચે-આવોને.
 હાસ્ય, કટાક્ષ, પ્રણય, અભિનય સહુ, ગુણસાગર છે એ પ્યારી;
 સર્વે ગુણનું અવિચળ સંમેલન, જમ્યે સહુ બક્ષિહારી;
 એ ગુણગ્રાહક અન્ય નહિ પણ, એકજ દુનિયામાં *સારી-આવોને.
 ચઉદ લોકના રૂપતણા ખેંચીને, રસ કાઢ્યો શ્રીવિધિએ;
 કે'કે નયનકટાક્ષ પરસ્પર, વખાણ કોનાં તે કરીએ ? ”
 પુરુષ-પ્રકૃતિ એકરૂપ ત્યાં, અક્રમ ક્યાં ચાલે જરીએ ?-આવોને.
 કીડા રતિનાં ચિન્હ પ્યારીને, દેખી આનંદ સખી જનને;
 કાયમ્યૂહ શ્રીજીનાં સર્વે, શાશ્વિતશુકઆદિ નહિ તનને;
 પ્યારી-પ્રિય બેઉ એક, તત્ત્વમાં, કેવિ કાળે ભિન્ન બને-આવોને.
 પ્રાકૃત જનને અગમ્ય વાતો, દિવ્ય પ્રેમ તે ક્યાંથી લાધે ?
 હિંચા સ્વરથી ફરી-ફરી બોલો, “જય જય સ્યામ ! વળી જયરાધે ! ”
 રંગ કરે વિનતિ જય ઘોષ, સુશ્રાવો પ્રેમ દિલે વાધે-આવોને.

બંસીચોરી લીલા.

(રાગ-ઇન્દ્રસલાનો.)

ધાયા શ્રીકૃષ્ણ રોકવા, શ્રી રાધિકા જતાં;

બગલથી સરી બંસી, પ્રિયા વચ્ચે ઝાલતાં. ૧

* આખી.

- શ્રીજી ઉઠાવી ને છુપાવી, લાગ જોઈને;
દીધી સખીને કાન્હજીનું, ધ્યાન ચોસીને. ૨
- પ્રસંગ લખ શ્રી કહે—‘પરાઇ નારમાં:
કરો છો રતિ શીદ, કરો પ્યારી વેણમાં?’ ૩
- કિશોર ‘વેણ’ શબ્દ સાંભળી, ક્યો ઉચાટ;
‘ઉઠાવી વેણ પ્યારી મ્હારી, ચોરીને શા માટ?’ ૪
- સખી બધી મઝા કરે, ઉઠાવે પ્રાણનાથ;
કમે કમે ફરી બધી સખીની વેણ સાથ. ૫
- લે લાલ ઝડતી જે સખીના, અંગની જઇને;
દષ્ટ બીજીને રહે, સાહુકાર થઇને. ૬
- કહે છે કાઇ—‘વેંત વાંસની છે શી વિસાત ?
બદામ એક મૂલની, નમાલી એજ વાત. ૭
- પુરાણ વાંસ દુકડો, અનેક છિદ્ર સાથ;
નવીન હ્યો પછી કિશોર ! છે કંઈ પંચાત ?” ૮
- કહે બીજી સખી—‘થયું છે, આજ ઠીક કામ;
થશે સુખી હવેજ નક્કી, પ્રાણીઓ તમામ. ૯
- મયૂરી, કાકિલા, હરિણી, સ્તબ્ધ થઇ જતાં;
નદી સમુદ્રમાં હવે, જશે સુખે સદા. ૧૦
- ઉમા, રમા, શયી બધાં, નિરાંત પામશે;
બિચારી ગોપીયો હવે, સર્ગાને સેવશે.” ૧૧
- દરેક મંજરી સખી, નિમિત્ત વેણના;
કિશોરસ્પર્શલાલ લે, સુભાગ્યની મળ્યા ! ૧૨
- સખી તથા કિશોરનો, થયો અવલય વાદ;
જમાવીયો અનંગ રંગ, સર્વ મળી સાથ. ૧૩
- વૃન્દાની પાસ વેણબાધ, અંતમાં ગઇ;
છુપાવી રાખી બાહુ, દાખીને બગલ મહી. ૧૪

ઉમંગભેર બોલતાં, કરો* પસારિયા;

થવાથી મુક્ત વેણુ, ગાન-તાન આદર્યા. ૧૫

પૂછે શ્રી રાધિકા—“ શી રીતે આવી કહો સત્ય. ”

(વૃંદાવણે)—“ ઉંચેથી ફેંકી વાંદરીએ, લેશ નહિ અસત્ય. ’ ૧૬

એ વેણુ મૂળ ચોર સખી, સેવ્યા ખરી,

કૃપાથી વાંદરીની, આમર અધાની રહી. ” ૧૭

ચહડી સ્વકીય= બેઠકે શ્રુતિ શરૂ થતું;

આ વેણુકેલિ રંગ સુણી, બ્રાન્તિ તો ગઇ. ૧૮

૫૯

વેણુનાદ.

દશની ચાલ-ત્રિતાલ.

વેણુમાં કાન કરે શું કામ ?

ચિત્ત બ્રમમય થાય તમામ—વેણુમાં:

વેદ પાઠકો શ્રુતિસ્વર જાણે, ક્ષત્રિય રણસ્વર માને;

વૈશ્ય, ÷વૃત્તિના પાઠ x પ્રમાણે, હુકમ શ્રદ્ધના કાને—વેણુમાં

માત-પિતા નિજ નામ સાંભળે, વડીલો નિજનાં માને;

સખાસખી પોતાનાં સમજે, પશુ પક્ષી(સમજે) પોતાને—વેણુમાં

ગોપી, સખા, અધુ. પશુઓને, નામ દઇ બોલાવે;

પ્યારીજીને સઘળી વાતો, વેણુમાં સમજાવે—વેણુમાં

યોગી, જ્ઞાની, કર્મો ભક્તને, યોગ્ય વેણુ તે આપે;

બ્રહ્મડો સર્વેમાં વેણુનાદ વિવિધ સંભળાવે—વેણુમાં

* હાથ. = શ્રીકૃષ્ણના અધર ઉપર.

÷ વૈશ્યવૃત્તિ. x સમજે.

વિપરીત પલટા વેણુકેરા, જડચર પશુ પલટાયે;
 ખમ મૃગ સ્તબ્ધ બની જડ થાયે, ગિરિ, દ્રવી સરિતા થાયે—વેણુમાંં
 વિખુટી હોય પડી તે વારે, રાધેકૃષ્ણ ગુણ ગાવે;
 એક વેણુમાં કાટિ કામો, રંગો શું શું ગણાવે ?—વેણુમાંં

૬૦

વેણુનાદ બ્રહ્મ.

હીંચ.

ઓ બાપરે શાન્તિ પમાડે તેને તે સંત કહીએ—એ રાહ.
 “ ઓ *બેનડી ! વાનો ગણાવું, શી વેણુની ઓ સજની ?
 ગતિ રતિ નહિ મતિની કેા જનની—ઓ બેનડીં
 બ્રહ્મા વિષ્ણુને શંભુ, સ્હામા મળ્યાંતા,
 દશા બ્રહ્મવરા જેવી દેખાઇ મનની—ઓ બેનડીં
 પુછ્યું મને ” “ વાત, કહેશે કે સાચી ?
 બુઓ ગાજે બ્રહ્માંડ દિવસ રજની-- ઓ બેનડીં
 જેખી ફેંકે છે નાદ, આ કેાણુ અહિંથી ?
 એ વ્યક્તિ તે કેાણુ ઘંદાવનની ? ”—ઓ બેનડીં
 “ ગોપ બાલ કાન નામે, વેણુ વગાડે;
 જાણે વાત ફક્ત વનિતાઓ પ્રજની ”—ઓ બેનડીં
 જોળતાં જોળતાં, લાલજ દેખ્યા;
 ખોસી કમરમાં વાંસળી વાંસની—ઓ બેનડીં
 રયામ કહે “ સુંદરીઓ, સાચું ન બોલે;
 બાપ શક્તિ એતો છે વ્રજ રજની—ઓ બેનડીં
 દેખે ગોવાળબાળ, દેવતાઓ માર્ગમાં;
 દેખી સૃષ્ટિ વિરાટ રૂપ બ્રહ્મની—ઓ બેનડીં

* રાધાજી સખી પ્રત્યે કહે છે.

સર્વે જાણુ દુર્લભ જ્ઞાન આબ્યું;
 ત્યાં તો દેખી પ્રેમ માયાની વાંસળી—ઓ ખેનડીં
 દેખ્યાં માયાને બહા, બેઠિ સાથે;
 કાષ્ઠ બાગે બાવટ રંગ બવની—ઓ ખેનડીં

૬૧

ખંસીચોરી લીલા.

વેરણુવેણુ. *

(ગરબો-ભદ્રવ નંદ કૃષ્ણા—એ રાહ.)

વેરણુ નાર વ્રજની—ટેક.
 વેણુ પ્રિય અધર બિરાજેરે—વેરણું
 શોર-બકાર ને તોર આ તે શો ?
 નંદકિશોર નચાવેરે—વેરણું
 માખણુચોરના જોરે અમારાં,
 કાર કાળજડાંની ખાજેરે—વેરણું
 ચિરહ પ્યારાને ધડી નહિ તહારો,
 નિશદિન ગર્વથી ગાજેરે—વેરણું
 હક અમ સ્ત્રીનો છીનાવી તેં લીધો,
 આ શું બાધ તને છાજેરે ?—વેરણું
 પુરુષ છતાં વેષ સ્ત્રીનો તેં લીધો;
 છળ કર્યો સ્વાર્થની કાજેરે—વેરણું
 નવંશ તું શુદ્ધ જાતિ નર કેરો;
 કહે સહુ એક અવાજેરે—વેરણું

* સખીઓની ઉક્તિ છે. + વાંસ.

રસહીન શુષ્ક બહુ છિન્ન વાળો;
 પીતાં અમૃત નવ લાગેરે ?—વેરણું
 પુરુષ પુરુષ વચ્ચે ઝેમજા કેવો ?
 નાહક ગાળે તે વાળેરે—વેરણું
 સ્ત્રી દુઃખ શોકયનું તું થયો શોકયડો;
 દુખડાં કહીએ કોની આગેરે ?—વેરણું
 રસ તુજમાંથી નહિ પ્રિય પામે;
 તું સાટે પી પી ધરાળેરે—વેરણું
 ‘ ધણીને ગમ્યું તે ખરું ’ એજ નીતિ;
 રૂઢન અમારું અકાળેરે—વેરણું
 રંગ કહે નશ્વી વંશ કે વેણુ એ;
 શ્રુતિ પ્રભુ મુખપર રાળેરે—વેરણું

૬૨

બંસી માટે વૃક્ષોનો આનંદ.

(ગરબો-મીકડાં ગોરસ હ્યોરે—એ રાહ.)

વૃક્ષ અહો ! નાચી રહ્યાં-નાચી રહ્યાં !
 જુઓ કૌતુક સૌ નર-નારીરે—વૃક્ષ
 અણ ભાવો બિનરૂપે અતાવે,
 કોઇ રડે હસે હરખ ન માયરે—વૃક્ષ
 પૂછ્યું એક વૃક્ષ વૃક્ષને *પ્રિયાએ,
 કહે વૃક્ષ—“ ધન્ય ભાગ્ય વૃક્ષગતિરે—વૃક્ષ
 વૃક્ષવંશમાં છે બંસી કુળદીવો,
 કુળ દીપ્તું વૃક્ષવંશ બાણું જીવોરે—વૃક્ષ

જમ બેઠો વેણુ બની નાથ મુખે,
 દેવ-દાનવાદિ વેણુને ઝુકરે—વૃક્ષ૦
 , બધાં વૃક્ષ દે આશીશ વંશ ભાષ,
 નાથ રંગની કૃપા ત્યાં શી નવાઈ રે ?—વૃક્ષ૦

વેણુના વેરનો ખુલાસો.

(પ્રભુ રીઝી સ્હાય થજો જગરાય—એ રાહ.)
 સખી ! આજે ભાન થયું પળમાંલ,
 હારે પળમાંલ, પ્યારી પળમાંલ—સખી !
 વેરણુ વેણુ આપણી, જૂનું વેર અપાર;
 દુષ્ટ *વેનનો એ અવતાર—સખી !
 લોકો પીડ્યા રાજ્યમાં, હવે પીડે છે નાર;
 +વક્ર બન્યો વેણુના આકાર—સખી !
 ક્યાં છે પેલા પ્લાલણો ? કરજો અમને સહાય;
 રંગો સખીઓની દયા ખાય—સખી !

રાધાજી મુરલિ શિખે છે.

રાગ-દેશ-ત્રિતાલ.

(રાજ થારા કુંગરીયામાં બોલે જ્યા મોર—એ રાહ.)
 પ્રાણપ્યારા નયનતારા, હૈયાહારા શ્યામ !—ટેક૦

* પ્રાચીન વેનરાજ થઈ ગયો તે.

+ વૃક્ષ અને કપડી થવાથી વેણુ જેવો વક્ર થયો.

શ્યામ બતાવો મુરલિ લાલા, શીખવાડો મુજને ઓ ! કાંત-પ્રાણુ.
 ગૌ બોલાવો, વત્સ બોલાવો, બોલાવો બાળાને દધ નામ-પ્રાણુ.
 સૂરો સંઘા ! શીખવો મુજને, વિનવું છું કરગરી કાન !-પ્રાણુ.
 શ્યામ કહે-“ કરો વપુ નરની, ત્રિભંગી થઈને દીઓ ધ્યાન”-પ્રાણુ.
 શ્યામશ્યામા, ધરી કર મુરલિ, બળવે બે મુખેથી તાન-પ્રાણુ.
 સૂર શીખ્યાં શ્રીજી સઘળા, કૃષ્ણરાધા*મુખે રાધે કાન-પ્રાણુ.
 ધ્યાન હૈયે ધરે રંગ એનું, યુગલ સ્વરૂપમાં ગુલતાન-પ્રાણુ.
 શ્રી કહે “પ્યારા કૃષ્ણ થઈ હું, રાધા બની કરો હવે માન”-પ્રાણુ.
 “એતોx પ્યારી કામ કંઠણ છે, લેશ નહિ ચાલે મુજ હામ”-પ્રાણુ.
 બંસી= શીખી તુજથી પ્યારા, શિખવાડું માન ઓ ! સુમણ”-પ્રાણુ.
 કૃષ્ણરાધા પલટી સ્વરૂપ રંગા ! લીલા કરે અનેક વિધાન-પ્રાણુ.

૬૫

ઝૂલન.

(સુષ જ સુષ જ મારા લાડકળાયા તનરે, હાલો હાલો—એ રાહ.)

ખમ્મા ખમ્મા બહાલા, શ્યામળિયા સરકારરે-ઝૂલો ! ઝૂલો !

ઓ શ્યામ સલુણા ! સખીઓના સરદારરે-ઝૂલો ! ઝૂલો !

રાખી પ્યારીજી વામાંકે નંદકુમાર;

નિરખી નિરખી હૈયે, વાધે હર્ષ અપારરે-ઝૂલો ! ઝૂલો !

ઝૂલો હીરા માણેક મોતીથી સજ્જગાર્યો;

હળવે હળવે ઝૂલાવે ટુંદા આવારરે-ઝૂલો ! ઝૂલો !

* શ્રીકૃષ્ણના મુખમાંથી “ રાધા ” સૂર નીકળે અને રાધા મુખમાંથી “ કૃષ્ણ ” સૂર નીકળે. x શ્રીકૃષ્ણ કહે છે.

= રાધાજી કહે છે.

સહુ સખીઓ હેતે મંચળ ગીતો ગાયે;
સખીઓ સર્વેના છે, દેયા કરા હારરે-જૂલો ! જૂલો !

દર્પણમાં દેખી પ્રિયની સાથ નવાંગી;
*ખ્યારી માન કરે, નહિ તનનું જાન લગારરે-જૂલો ! જૂલો !

ખ્યારીજી ઉતરી, સખીઓને જૂલાવે;
સખીઓ સર્વેને જૂલાવે પ્રિયની સાથરે-જૂલો ! જૂલો !

પ્રિયનાં પ્રતિબિમ્બો ચોખાણુ ઝળકાયે;
સખીઓ જ્યાં દેખે ત્યાં, લાલામય દેખાયરે-જૂલો ! જૂલો !

પ્રત્યેક સખીને લાડ મળે લાલાનાં;
અદ્ભૂત રચનામાં, ઉમંગનો નહિ પારરે-જૂલો ! જૂલો !

ત્યાં એક એક મણિ સૂરજ તેજ હરાવે;
સૂરજ ચાંદા ખીયારા, ત્યાં છે લાચારરે-જૂલો ! જૂલો !

આ જુગલનેજ પહોંચ્યું ચૌદે લોકામાં;
દાનવ-દૈત્ય-દેવ, સર્વ તેમાં અંજનયરે-જૂલો ! જૂલો !

વિધિ, શંકર, વિષ્ણુ સાથે ત્યાં અંજનયે;
નર-નારી ખીયારાનો, તે શો લારરે-જૂલો ! જૂલો !

કર્મી, ચોગી, યાત્રી, લકતો અંજનયા;
રસમધુરા ભોગી પ્રેમી સુખીયા સારરે-જૂલો ! જૂલો !

વર્ણન થું કરવું, જ્યાં મનનો નહિ પ્રવેશ ?
રંગો દર્શન ક્યારે કરશે જુગદાધારરે-જૂલો ! જૂલો !

૬૮

૬૬

ઝૂંઝામાં જટિલાનું આગમન.

(રાગ—ઓખાહરણનો.)

ચાડી ખાધી જટિલાની પાસે, જૂઓ જૂલે રાધાકૃષ્ણ સાથે. ૧
ચાડીયા સંતનો નહિ તોટો, જગમાં એનો હિસ્સો છે મોટો. ૨
જટિલા રાધાકુંડે પધાર્યા, આંખો ખોલી વધુને નિહાળ્યાં. ૩
શ્રીનું તેજ અલૌકિક વાધું, સધળું સ્વર્ણમય દેખાયું. ૪
સ્વર્ણઅંગી થયા નંદલાલા, જટિલાએ દેખ્યા નહિ લાલા. ૫
ગદ અંગદ રાંક જટિલા, શું ચાલે જ્યાં માયા ફેરી લીલા? ૬
ખોલ્યાં “ખોટી ચાડી લોક ખાતા, વધુ મારી ફેવી પતિવ્રતા?” ૭
લીલાઓના નહિ લાલા! પાર, ખતલાવે રંગાને કાઠવાર. ૮

૬૭

રાસમાં નટવર નૃત્ય.

(કાનાને પાંચે સોનાનો મોર—એ રાહ.)

થેઇ થેઇ નાચે, ગોપીના પ્રાણ;
ગોપીના પ્રાણ, મારા ચતુરસુખણ—ટેક૦
નટગનો વેશ લઇ, નાચે નંદલાલ:
નાચે નચાવે, નરનારીને લાલ—થેઇ૦
લાખો ગોપીમાં, એકલો કાન:
ભૂલાવે બાળકો, સૌનાં લાન—થેઇ૦
નયનાં મિલાવે, ચિત્તનો એ ચોર:
કોતરી કાઢે, કાળજની કોર—થઇ૦
જગુંધું કે ઉંઘમાં, જાણે એ લાલ:
પાચે પડે દીન, રાંક રંગ લાલ—થેઇ૦

શ્રીકૃષ્ણ સ્વર્ગની દેવીના શરૂપમાં રાધાજી પાસે જાય છે.

ગઝલ--ઈંદિરસભાનો રાગ.

(ગાતી હું ઓર ફીર નાય સદા કામ હે મેરા--એ રાહ.)

લઇ સ્વરૂપ દેવકન્યકાનું જલાલજી--ટેક૦

ગયા શ્રીપાસ જગતભગતવૃંદપાલજી--લઇ૦

અનેક વેષ લઇને કાન જાય શ્રીજી પાસ;

કચંદ્રાવલિ, જકુટિલા, પદ્મટિલા, હો બની ખાસ--લઇ૦

હગ્યા ખીયારા શંભુ લઇ રૂપ મોહિની;

નવાઇ શી કંઇ, હો જો જગતમોહિની?--લઇ૦

ભલી બનાવી વાત કહે “ કલેશ થાય છે;

તમે સમાન સતી એ હાથી હાયા છે--લઇ૦

દોડો મેં ચક્ષુથી એ ધૂર્તગાયને સખી !

સુખેથી મોજ માણતો ખીજી કુમારીથી--લઇ૦

અનન્ય ભાવ કયાં તમારો ? કયાં એ ધૂતારો ?

તમારૂં દુઃખ દેખી પ્રાણ જાય માહરો. ”--લઇ૦

* એક વખત શ્રીકૃષ્ણ, રાધિકાજીના પ્રેમની પરીક્ષા માટે સ્વર્ગની દેવીનું સ્વરૂપ લઇને રાધિકાજી પાસે જઇ શ્રીકૃષ્ણની નિંદા કરવા લાગ્યાં. રાધિકાજી માયા ન પારખી શક્યાં; કદરતી પ્રેમથી, વિરૂદ્ધ બોલી શક્યાં નહિ, પણ મૂર્છા પામ્યાં એટલે શ્રીકૃષ્ણે નિજસ્વરૂપ ધારણ કરી શાંત કર્યાં. ૧ શ્રીકૃષ્ણ. ૨ રાધિકાજી.

૩ અષ્ટ સખીઓમાંથી રાધાજીથી ખીજી નંબરની શ્રીકૃષ્ણની સખા.

૪ રાધાજીની નણુંદ. ૫ રાધાજીનાં સાસુ.

કહે શ્રી “સખા! પૂર્વ સંસ્કારના બળે;
લાયાર હું તુજ ઉપર મોહ સખી પળે પળે”—લખ૦
પ્યારા વિરૂદ્ધ વેણુશસ્ત્રના પ્રહારથી;
ઢળી પડ્યાં શ્રી જેમ રણે વીર મહારથી—લખ૦
પ્રકાશી રૂપ આપનું, કર્યા શ્રી સાવધાન;
કરો એ યુગલ રંક રંગરોગનું નિદાન—લખ૦

૬૬

અન્ય લીલાઓ.

લાવણી.

સંતાકુકડીની રમતોમાં, લાલ નયન પાટો ખાંધ્યો;
સખીઓ રૂપ લખ મચ્છીનું, જમુનાજળ અશ્રય સાધ્યો. ૧
પાટો છુટયે લાલ જીએ તો, સખીઓ નામ નિશાન નહિ;
ચઉલોકની ઝડતી લીધી, સખીઓ ન મળે અહિં કે તહિં. ૨
ધ્યાન ધરી જ્યે “પ્યારીઓ, થઇ મચ્છી જળમાં વિચરે;”
ચરણ કરી લાંબો જમુનામાં, સખીઓ પકડી =સવ્યકરે. ૩
વારો આવ્યો લાલાજીનો, ગયા શંભુધામે સીધા
જમણા નેત્રે જઇને પેઠા, શંકરને રાજી કીધા. ૪
લખ સમાધિ નેત્રો મીઝ્યાં, શંકર આનંદનો નહિ પાર;
ધ્યાન ધરીને સખીઓ ચેતી, આવી શિવના મંદિર દાર. ૫
પૂછ્યું *માતાજીને ‘ક્યારે, ઉતરશે શિવ સમાધિ માત ?’
“બાર વર્ષ તો જરૂર લાગે, શિવસમાધિને સાચી વાત. ૬
લંગ કરી ન શકે કોઇ પ્રાણી, શિવનું ધ્યાન કદી કોઇ કાળ;”
લસમ થવાની ખીકે એક પળે, તપ માંડ્યું ત્યાં તત્કાળ. ૭

= જમણા હાથે. * પાર્વતીજી. x પાર્વતીજી કહે છે.

ખારે વર્ષે જાંઘર જાગ્યા, સખીઓ વિનવે “છો ચિત્ત ચોર;”
 ÷ “કાફી કરતાં વહાલો લાલો, આપું કયમ કાળજની કોર.” ૮
 રેતુતિ આજીવ લલનાનાં સૂણી, દયાળુ શંકર દીધો કાન;
 પૂરુષપ્રકૃતિ પાછી માંડી, લીલા રંગ અનેકવિધાન. ૯

૭૦

વસન્તકેલિ.

કાફી-તાલ દીપચંદી.

(સંકટ સર્વ હરો—એ રાહ.)

નટવર ખેલ વસન્તી મચ્યો—ટેક૦

ખાસ રચી રંગભૂમિ ઘુન્દાએ અનુપમ ઘાટ રચ્યો;

હાંહારે અનુપમ ઘાટ રચ્યો—નટવર૦

કસ્તુરી, કેશર, ગુલાબજળ, અત્તર રંગ ઉડ્યો;

હાંહારે અત્તર રંગ ઉડ્યો—નટવર૦

ચુવા, ચંદન, આદિ સુગંધી, રસસાગર ઉછળ્યો;

હાંહારે રસ સાગર ઉછળ્યો—નટવર૦

પિયકારી સખી મારે પરસ્પર, રંગ ગમનમાં ગયો;

હાંહારે રંગ ગમનમાં ગયો—નટવર૦

ધારા લાખ કરોડો પ્રિયની, વર્ષારસ મધ પડ્યો;

હાંહારે વર્ષારસ મધ પડ્યો—નટવર૦

કુમ-કુમ, અગ્નિલ, ગુલામ રંગ જઈ નભમંડળમાં અડ્યો;

હાંહારે નભમંડળમાં અડ્યો—નટવર૦

મેઘધનુષ રંગ પીગકારીયા, પિગળા વર્ષા રહ્યો;

હાંહારે પીગળા વર્ષા રહ્યો—નટવર૦

પ્રિયતમ સખીઓથી ઘેરાયો, નારી વેશ કર્યો;

હાંહારે નારી વેશ કર્યો—નટવર૦

÷ શિવજી કહે છે.

જામ્યો રંગ વસન્તતણો ત્યાં, જામ કદિ ન કહ્યો;
 હાંહારે જામ કદિ ન કહ્યો—નટવર૦
 રમણીગાત્રોની શોભાના, *સોતે ઇન્દ્ર વહ્યો;
 હાંહારે સોતે ઇન્દ્ર વહ્યો—નટવર૦
 આવી અનેક રમતો રંગો, ચિત્તમાં જોઇ રહ્યો;
 હાંહારે ચિત્તમાં જોઇ રહ્યો—નટવર૦

મધુપાન.

કાલિંગડાની રાહ—ત્રિતાલ.

(જીવ તું શીદને ચિંતા કરે, કૃષ્ણને કરવું હોય તે કરે—એ રાહ.)
 શ્રમ કીડાનો સહુને થયો, હવે આરામજ લેવો ચહ્યો—ટેક.
 ખાસ રચેલા મંડપમધ્યે, સખીગણ હોંશે ગયો;
 પ્રિયતમ ને પ્રિયતમા મંગમાં, લ્હાવો લેવો રહ્યો—હવે૦
 પ્યારાનો શ્રમ દૂર કરવાને, સખીઓએ શ્રમ કર્યો;
 મર્દન, ચંપી, વ્યજન આદિથી, ઘાટ વિવિધ આદર્યો—હવે૦
 વૃન્દા લાવી ઉત્તમ મધુરસ, યુગલનેત્રને ગમ્યો;
 અધર સ્પર્શી લે એક-મેકને, રંગ અઢોલકિંક બન્યો—હવે૦
 સખીઓને પરસાદી સાથે, રસ ખીજો ભેળવ્યો;
 પૂરણ પ્રીતે પીતાં પીતાં, નિશા બધાંને ચહડ્યો—હવે૦
 =કુંગો પાછળ કરવાથી તો, મદ સર્વાંગે વધ્યો;
 વસન્તમદ, પ્રિયસંગમમદમાં, ત્રીજો મધુમદ બળ્યો—હવે૦
 વજ્રાણંકારોનું ભૂલ્યાં ભાન, જેમ મદ ચહડ્યો;
 કેશવતનને ગમન ભાન નહિ, મદ સમે મધુ બન્યો—હવે૦

* પ્રવાહમાં. = લઘુભોજન (નાસ્તો)

રક્તધૂણીનયનો મદમાતાં, વદન સુગંધી ઝરો;
 હાસ્ય વચન, દષ્ટિપાતોને, પ્રલાપમાં ભ્રમ ભર્યો—હવે
 ત્ર-ત્ર-લલિતા ને વ-વ-વ-વિશાખા, શિશુ અસ્ફુટ સ્વર થયો;
 મત્ત બની વ્રજવનિતા તેથી, મધુનો હેતુ સર્યો—હવે
 લજ્જામંધન તૂટ્યાં મદથી, મદનયજ્ઞ સુધર્યો;
 રસની રેલમછેલ બની રહી, પ્રત્યયરૂપ રસ થયો—હવે
 લલિતાકુંજ ગયાં પ્રિય પ્યારી, શયનસમય સાંભર્યો;
 સખીઓ સૂતી નિજ નિજ સ્થાને, રંગ એકલો રહ્યો—હવે

૭૨

સરોજનિકુંજકીડા.

(ગોવિંદ ગાઓ મન ગોવિંદ ગાઓ—એ રાહ.)
 માધવ જ્ય સખો ! માધવ જ્ય !
 સરોજનિકુંજમાં, મસ્તદસ્તિકાય—માધવ
 સાથ પ્યારી મદનકીડા કરવાને ચાલ્યો; (૨)
 દૂર ખસે આપણે, એકાંત થાય—માધવ
 મદનયજ્ઞસમારંભ, પ્રેમીયુગલ ચાલ્યો; (૨)
 ધૃષ્ટ લાલ સાથ વામ, પ્યારીનો લાવ—માધવ
 સ્વપ્નમાં નિવારતી શ્રી, કાન્ત(ને) વારવાર; (૨)
 તેજ લાવ જગતાં, બતાવતી આવાર—માધવ
 મદનયજ્ઞમાંહી મચ્યું, દંદયુદ્ધ ત્યાંય; (૨)
 પ્રથમ જીત પ્યારીની, પંચીથી હાર થાય—માધવ
 કિંકિણીઝણકાર યુદ્ધ, વાઘ જ્યાં બળાય; (૨)
 તુમુલ્યયુદ્ધ અંગ અંગનું કહ્યું ન જાય—માધવ
 હસ્ત, ચરણ. હૃદય, મુખ અને નખાદિ અંગ; (૨)
 યુદ્ધ કરે સરતીકાર શો અપૂર્વ રંગ !—માધવ

શસ્ત્ર દાંતને નખે તણા, થયા પ્રહાર: (૨)
 ચિન્હ દિસે યુગલઅંગ, જોને બહાર--માધવ૦
 છિન્ન-ભિન્ન વસન, કેશ, ભૂષણોના હાલ: (૨)
 રંગભૂમિ જો ગિયારી, હાલ ને બેહાલ--માધવ૦
 શ્રાંત થઇ શ્રી કહે--“ લઇશ હું આરામ; (૨)
 ખેલ કરો સંગ સખી, હે સખે ! અકામ ”--માધવ૦
 રંગ મચ્છે કેલિ કરો, ગોપી હરખાય; (૨)
 કાનજી અનેક બન્યા, દંડ યુદ્ધ થાય--માધવ૦
 નિરખવા વિહારચિન્હ, છૂતનું મંડાણ: (૨)
 કાન્ત હારી શ્રીને કહે, “ તાહરો વેચાણ ”--માધવ૦
 નર્મસખા સખી હાસ્ય, હર્ષમાં તણાય (૨)
 હાસ્ય વદન શ્રીનું રંગ, શી રીતે જણાય ?--માધવ૦

વનવિહાર.

બેરવીની ડાય-ગજલ--તાલ દાદરો.

(સદા સંસારમાં સુખ દુઃખ સરખાં માની લઇએ--એ રાહ.)

અપૂર્વ રંગ બન્યો દૈવી એ વનમાં વૃંદાના;

તમામ જાત પુષ્પ પત્ર ને ફળો મળનાં--અપૂર્વ૦

સાખી.

ઋતુ ષડ્ દેહ ધરી ખડી, ઉભી અનુક્રમવાર:

નાનાવિધ પ્રાણી અને, ફળફૂલ પાન (લઇ) તયાર.

અરણ્યસાધનોવડે કરે છે ભાવપૂર્ણ;

કહે સ્વીકારવા સરકારને, વિનતિ એ *લામા--અપૂર્વ૦

સાખી.

- લિન્ન ત્રણ પ્રત્યેકનો, પ્રતાપ જામ્યો પૂર;
 ભોગવિલાસોમાં જ્યાં, થયાં પૂર ચકચૂર.
 કરે વખાણુ શું, મનુષ્ય જાત તે ખીચારી ?
 કહે =દાસ્ય પક્ષી, કોવા કવા ? ગાઇ જાના--અપૂર્વં

સાખી.

- સખા સખી પ્રિય પ્યારીને, શુક સારી પ્રિય વૃંદ;
 વાદ વિનોદ(માં) મચી રહ્યો, થયો રંગ આનંદ.
 પછી શ્રીકૃષ્ણ-રાધિકા તણો સંવાદ ચાલ્યો;
 ખીચારો રંગ શું વહે ? કૃપા કરોને કાના !--અપૂર્વં

યુગલવાગ્વિનોદ.

(ગરખી—જીવો વિકટારિયા--એ રાહ;)

સંવાદ શ્રીકૃષ્ણનો.

- વનલીલામાં કૃષ્ણ અને રાધા,
 કરે હાસ્યવિનોદસંવાદ--સંવાદ શ્રીકૃષ્ણનો.
 કહે કૃષ્ણ:-“ લક્ષ્મી અનુગા તહારી;
 થઇ ત્યારે ખૂલ્યાં તેના ભાગ્ય. ”--સંવાદ૦
 રાધા--“ તે જ લક્ષ્મી તમારી પત્ની લાજા ! ”
 કૃષ્ણ--“ તે જ તું રાધે શંક ના લગાર. ”--સંવાદ૦

= આ પક્ષી કોવાકવા જેવો ધ્વનિ કરે છે, જેનો અર્થ એવો છે કે શ્રીકૃષ્ણ જેવો આ વનનો ભોગવનાર કોણ છે ? તથા વૃંદાવન જેવું વન સૃષ્ટિમાં ક્યાં છે ?

રાધા—“ ગોપ બાળા હું, ક્યાં ને લક્ષ્મીજી ક્યાં ? ”

કૃષ્ણ—“ લક્ષ્મીનાથ તેવો ગોપીનાથ. ”—સંવાદ૦

રાધા—“ વેણુધેલી મૃગલી લાલ ! તુજ પ્યારી; ”

કૃષ્ણ—“ રાધે ! નયન તમારા સમાન ”—સંવાદ૦

રાધા—“ કાળી કાલિંદી લાલ પ્રિયા ત્હારી; ”

કૃષ્ણ—“ વિશાખા થઇ આવી તું પાસ. ”—સંવાદ૦

રાધા—લાલા ! ‘ ભ્રમર સહિત લતા લાડતી; ’

કૃષ્ણ—‘ તેનાં પુષ્પ જાણે તુજ હાસ્ય. ’—સંવાદ૦

રાધા—‘ લલિતા છે કુશળ કોડાયુદ્ધમાં; ’

કૃષ્ણ—‘ વાણિ યુદ્ધમાં તો હુંશિયાર. ’—સંવાદ૦

રાધા—‘ લાલા ! દ્રામળ કાય ગિરિ ધાર્યો; ’

કૃષ્ણ—‘ ધરો ગિરિધર સહ ગિરિ = પાંચ. ’—સંવાદ૦

રાધા—‘ વેણુ લાલ ! દલાલણુ કામિની; ’

કૃષ્ણ—‘ મોક્ષદાયી ભકતોની સુખણુ. —સંવાદ૦

આવાં હાસ્યવિનોદ શ્રીકૃષ્ણનાં;

રંગ હોંશ જોવા નંદલાલ !—સંવાદ૦

શ્રીકૃષ્ણનો અથાગ પ્રેમ.*

(ગરબો—કારતક મહિને કંથ સિધાબ્યા—એ રાહ.)

વાત સખિ ! કરતાં પ્રાણપતિની, હૈયું હારી જનય,

સખીરી હૈયું તે હારી જનયરે.

પ્રીત પ્રાણની, સુંદર સ્યામની, પૂરણ કામની—ટેક.

= આ પાંચની સખ્યામાં, પંચમહાભૂત, પાંચ પ્રાણ, પાંચ દેવ વિગેરે અનેક તત્ત્વ છે. * રાધાજીની સખી પ્રત્યે શ્રીકૃષ્ણના અપૂર્વ પ્રેમની રાધાજીની ઉક્તિ છે.

ઉભી રહું સ્થળમાં જે કનૈયો, યુમે પ્રીતે સ્થાન;
 સખીરી યુમે તે પ્રીતે સ્થાનરે—પ્રીત૦
 સ્નાન કરું જળમાં ત્યાંય બહાલો, બીડે =વેણુને આથ;
 સખીરી બીડે તે વેણુને આથરે—પ્રીત૦
 જન્ય પવન જ્યાં મુજ સુગંધી, બહાલો ત્યાં ત્યાં ધાય;
 સખીરી બહાલો તે ત્યાં ત્યાં ધાયરે—પ્રીત૦
 જે દિશમાં જોઉં કાન્ત દષ્ટિ ત્યાં, સ્થાયી લાગી જાય;
 સખીરી સ્થાયી તે જાગી જાયરે—પ્રીત૦
 ઇન્દ્રિય ઇન્દ્રિયઅર્થ બધાનો, મારા મધ્યે વાસ;
 સખીરી મારા તે મધ્યે વાસરે—પ્રીત૦
 નિશદિન મુજમાં ધ્યાન હરિનું, રંગા આ શો ભાવ ?
 સખીરી રંગા તે આ શો ભાવરે ?—પ્રીત૦

૭૬

રાધાજીની પ્રેમ સમાધિ.

(રાગ રામઘ્રી—વૈદરબી વનમાં વસવલે—એ રાહ.)

શ્રીજી સંતાપ સમાધિમાં,
 વનલીલા પૂર્ણ કરી ગયાં, લલિતાનંદકુંજે;
 રસલોભી ભ્રમરો શ્રીમુખપરે, લીલા હરેરથી ગુંજે—શ્રીજી૦
 શ્રીજી નિવારે ભ્રમરગણો, સખીઓ કહે “ ચિંતા નહિ;
 ભ્રમર નિવારશું અમ સહુ, ” કાઢ્યા કહી ત્યાંથી સર્વો—શ્રીજી૦
 શ્લેષ કર્યો ચતુરા સખી, “ મધુસૂદન દર;
 પદ્માશ્રિમાં છે જઈ ચડ્યા, ” સૂણી (યયાં) ચિંતાતુર—શ્રીજી૦

= પ્રગાહ.

૧ શ્રીકૃષ્ણ તથા ભ્રમર. ૨ શ્રીકૃષ્ણના પદમાં પદ્માની સખી ચંદ્રાવલિ અને ભ્રમર પદમાં હમલવન.

“ વન મહાર્ ચર મહાર્ તે છતાં, શો ગજબ કહેવાય ? ”
 મુજ છાતી ઉપર ધૃષ્ટતા, આ તે શે સહેવાય ? ”—શ્રીજી
 દુઃખ રેડ્યું ધનિષ્ઠા કને, બહેમ ત્યાંએ અગાધ;
 કાન્ત સખી સર્વ ચેતીયાં, શ્રીજીપ્રેમસમાધ—શ્રીજી
 કૌતક ત્યાં વળી એ થયું, દેખી પ્રિયતમપીઠ;
 પ્રતિબિમ્બ નિજનું દેખીને, જાણે ઈચ્છાને દીકર—શ્રીજી
 મૃત્યુ સમુદ્ધુઃખ થઇ પડ્યું, શોકનો થયો કોપ;
 “ સન્મુખ દેખું હરિફને, શો મર્યાદાલેપ ? !—શ્રીજી
 રાધા સાચી (જો હું) ત્યજી પ્રાણ્ય લઉં, કૃષ્ણ(નો) જન્મ આવાર;
 (શ્રીકૃષ્ણને) રાધા કરીને જતાં બધાં વેરો વાળું તો નાર—શ્રીજી
 લાજ-શરમ છોડી સર્વથા, આલિંગન દે છે લાલ;
 લલિતા ! હવે મળ્યું જીવનું,” સખી કહે—“એ શઠ પંચાલ—શ્રીજી
 કુંદલતા રસમાં બળી, શ્રી કહે—‘ કપટી તું મૂળ;
 દેખે નહિ આ હરીફને, પેટનું આ તો શૂળ. ’—શ્રીજી
 કૃષ્ણ કહે—“ વનદેવતા ! રાધા સખી નામ લઇ;
 વક્ષઃસ્થળે વસતી સદા, આલિંગન દઇ દઇ. ”—શ્રીજી
 લલિતા જઇ કહ્યું કાનમાં, ખૂલ્યો ત્યાં પછી બેઠ;
 લજ્જાભર્યું શ્રીવદન કરો, દૂર રંગાનો ખેદ—શ્રીજી

૭૭ (અ)

જળકીડા.

હીંચ.

(જાલો પ્રેમને વશ થયા રાજારે—એ રાહ.)

શ્યામ શ્યામા તે કુંડપર ચાલ્યારે,

સખી સર્વેનાં મનને લાગ્યારે.

સર્વે સખીઓએ શ્વેત વસ્ત્રો પહેર્યાં, કેશ મૂક્યા છે મુક્ત;
 આભૂષણ યોગ્ય તે રાખ્યાં, રંગ કંદર્પ કરા જાગ્યારે—શ્યામ
 ગયાં સર્વે સરોવર જળમાં, ખીકણ રહી ગઈ બહાર;
 તેઓને પણ અંદર ખેંચી, કીડાજળના તે જંગ ખૂબ જાગ્યારે—શ્યામ
 હાથી ઘૂમે હાથિણીઓમાં, જળકીડાની માંદા;
 એકી વખત બધીનો ભોગ ન કરે,

‘પુરુષ સૂક્ત’ મંત્ર લાલે સંભાર્યારે—શ્યામ
 સહસ્રમુખકમળ સહસ્રકરકમળ, એમ થયા અનેક કિરતાર;
 સખીઓ સર્વેને સામટી સંતોષી,

પછી દ્રવ્યુદ્ધ માર્ગ સર્વે ઝાલ્યારે—શ્યામ
 પ્રિયા-પ્રિયતમની પાટીઓ પડી, જ્યોત્ષ્ણ બન્નેના થાય;
 અનેક રમતો વળી ત્યાં ચાલી,

વેગ રસના તે ખૂબ ખૂબ ઝાલ્યારે—શ્યામ
 જળમંકુક વાલ્ય ધ્વનિ મંડાયા, ‘કુમકી દા’ જળયુદ્ધો થાય;
 તરવાની શરતો ચાલી, પાણી છાંટવાના મામલા ચાલ્યારે—શ્યામ
 ભૂસ્કા મારી તળગટ લાવે, ‘ફેરકુદડીઓ’ અનેક પ્રકાર;
 સુગંધી દ્રવ્યપુષ્પો ફેંક્યાં, ખેલ ગણવામાં ભક્તવર્ગ હાર્યારે—શ્યામ
 ગળાસમા જળમાં સખીઓ રાખી, જાણે કમળનું ખીલ્યું વન;
 શ્રી કહે—“ક્યાં છે સખીઓ મહારી?”

મહામાયાને પણ મોહ લાગ્યારે—શ્યામ
 પ્રિયાને સીધી ગળાસમા જળમાં, ભેદ સમજ્યાં પ્યારીજી તૂટ;
 ડ્રબ્જભર કમળોનો રસ પીએ,

કુમુદ કમળ એક-મેક ભ્રમ લાગ્યારે—શ્યામ
 પુરુષ-પ્રકૃતિની જે આ લીલા, પ્રાકૃત જનને બહુ દૂર;
 રંગ જંગના ઢંગ શું રહ્યો?

મહારથી અતિરથી જ્યાં હાર્યારે—શ્યામ

૭૭ (ખ) ભોજનલીલા.

હીંચ—(રાગ ઉપરનો)

પછી ખાન પાન તે આરામ લીધારે, ભક્તવૃંદને કૃપાપ્રસાદ દીધારે-ટેક.
વળતી શુદ્ધ જગથી સ્નાન સર્વે કરી, ગયા પદ્મમંદિર મોઝાર;

કાન્તને ગંધ પુષ્પ આદિથી શણુગારિયા,

સામ-સામાં કંદર્પબાણુ આલ્યારે—પછી૦

તે પછી શ્રીને શણુગારિયાં, સખીઓ અરસ-પરસ કરે શૃંગાર;

પછી આલ્યાં ફળ-ફુલના ખાગમાં,

બહાલે સખીઓનાં કાળજાં દાર્યારે—પછી૦

અનેક ફળ-ફુલ લાલે આરોગિયાં, મધુમંગળ, મુખળની સાથ;

શ્રી મિઠાઇ અનેક લાવ્યાં હતાં.

લાલે આનંદમાં આરોગ્યારે—પછી૦

શ્રી સખીઓને, મંજરી પ્રસાદ પીરસે, લાલ્લા શયનગૃહમાં જાય;

મુખવાસ ઉત્તમ દ્રવ્યનો કરી.

પછી શય્યામાં લાલજી સુવાડયારે—પછી૦

શ્રી સખીઓ વ્યજનાદિ સેવા કરે, શ્રીએ પણુ લીધો આરામ;

સખીઓ નિજ નિજ સ્થાને ગઇ,

રંગે ચાકો જનમના કાઢયારે—પછી૦

૭૮

શુક-સારી સ્તુતિ. લાવણી.

(અનુભવીને એકલું આનંદમાં રહેવારે—એ રાહ.)

ધરી પછી છળનિંદને, ત્યાગી એકે જનગ્યારે;

સખીઓ સદુ ટોળે મળી, શુક-સારી લાવ્યારે—ધરી૦

સ્તુતિ બન્નેની ખેડ કરે, સર્વેને દાખ્યારે;
 રાધાજી કૃષ્ણજી સ્તોત્રો, સારી-શુક ગાયારે—ધડી.
 પ્રિયા હરતકમળ શુક લીધો, સારી પ્રિય સાચારે;
 અરસપરસ સ્તુતિગાયનો, ખેડેને શિખવાડ્યારે—ધડી.
 સ્થાન બદલ કરી ફરીને ખેડાં, વળા કીર્તન આલ્યારે;
 દૈવી અનુપમ કવિગીતાથી, સર્વે ત્યાં મોહ્યારે—ધડી.
 ધૃન્દા લાવી દાડમ દ્રાક્ષો, પંખીને જમાડ્યારે;
 એ શુક-સારી નહિ શ્રુતિગીતા, રંગાને બાળ્યારે—ધડી.

૭૮

પાસાખેલ.

ધોળ.

(સુરતા લાગીરે તેની બ્રમણ્યો બાગી જેની--એ રાહ.)

રમતો જામીરે પાસાખાજ મંડાણી,

ત્યાં તો રમતોરે જામી--ટક.

‘ સુદેવીસુખદ ’ નામે, હરિતકુંજે જઇ; (૨)

ચુંબન આલિંગન આપી, હોડયો મુકાબ--ત્યાંતો.

રાધા ને *કૃષ્ણ પાસા, કાનહા ને પીળા; (૨)

ઉપવસ્ત્રોમાં જે =મર્મો, દેખો પાસામાં--ત્યાંતો.

જીતો ને હાર બન્ને, સરખીરે ચાલી; (૨)

પ્રહારનાં સ્વરૂપ ખેડ ત્યાં, હાર-જીત કેવી ?--ત્યાંતો.

બંસીધર બંસી હાર્યા, તેથી છૂપાવી; (૨)

લલિતાએ ખેંચી લીધી, કરી બળજેરી--ત્યાંતો.

* કાળા. = અરસપરસનું સતત જ્ઞાન રહેવા કાળા રંગનું
 વસ્ત્ર રાધાજી પહેરતાં અને પીળા રંગનું શ્રીકૃષ્ણ પહેરતા.

સખીઓ કહે “ બંસી-ઝાલા પ્રાણથી પ્યારી; (૨)

એકજ સ્ત્રી પણ સંભાળી, ન શક્યા શાખાશ !” —ત્યાંતોં
ત્રીજી રમતોમાં દાવો, જીત્યાનો ખેડનો; (૨)

પંચે ઠરાવ કીધો, “ થાય ખીજ ખાજ ” —ત્યાંતોં
દેહાર્પણ હોડય કીધી, આ છેલ્લ દાવમાં; (૨)

હાર-જીત માટે પાછી, તકરારો ચાલી —ત્યાંતોં
દાવા નોંધ્યા ખેડના, નટવર ન્યાયાધીશીમાં; (૨)

લાલ કહે-‘ દેહાર્પણ, કરવા તૈયારી મારી —ત્યાંતોં
નારાયણ નાયક ધસીયા, xમાયાવામાની સામે; (૨)

નાયિકાના ભાવ દેખી, સખીઓ હરખાઇ —ત્યાંતોં
જટિલાન ચાડી પ્હોંચી, આવ્યાની ખખરો લાગી; (૨)

રંગ પડ્યો ભંગ રંગા ! હવે જૂઓ રંગ —ત્યાંતોં

(૫) અપરાહ્ન લીલા.

સૂર્યપૂજન.

(વહાલો મારો સાચાનો સંગાથીરે જોણે પ્રીત કીધી —એ રાદ.)

વૃન્દાએ ડોસી આવ્યા પહેલાંરે, પલટી ત્યાંની ખાજ.

માતાજી ધાયાં ધરણી રહી જેમ ગાજ; (૨)

ભોંડાં પડીયાં ત્યાં માજરે —પલટીં

દેખ્યાં એણે સૂરજમંદિરીએ રાંધાજ; (૨)

ત્યાં ન મળે નટ કૃષ્ણાજરે —પલટીં

ડોસી કહે-“ કુંદલતા ! કયમ વાર થઇ ઝાઝી ? (૨)

* “ બટુ નથી મળતો ઓ, માજરે —પલટીં

x માયાડપી રાધાજ.

* કુંદલતા કહે છે.

આહાશુભદુ વ્રજમાં ગયા, નહિ કાષ બાકી; (૨)
 તેથી બગડી છે બાજરે--પક્ષી.
 આવ્યો બદુ એક મથુરાથી સહેજે અહિં, " (૨)
 (જટિલા) કહે, બોલાવો કરી રાજરે--પક્ષી.
 કહે બદુ--" આ કાશુ પૂજ કરનારી ? " (૨)
 (જટિલા) "વધુ મારી એ રાધાજરે."--પક્ષી.
 (કૃષ્ણ)--" રાધા તે પેલી મહાસતી કહેવાતી ? (૨)
 જેની કાનિ રહી છે ગાજરે?--પક્ષી.
 કરો મહારી વરણી પુરોહિત પદવી આપી; " (૨)
 ડોસી કહે--" હાજ ! હાજરે."--પક્ષી.
 (કૃષ્ણ)--" વધુ ! મૂકા દર્ભ, ન અડશે હું ધ્વજચારી, " (૨)
 રાજ રાજ માતાજરે--પક્ષી.
 બદુ ને મધુમંગળ સૂર્યપૂજન કરાવે, (૨)
 રંગ હૃદયે લીલા તાજરે--પક્ષી.

સૂર્યપૂજ.

(લાવણી.)

‘ બદુ નામ તમારું કહેશે ’ ? બોલ્યાં માજ;
 ‘ મુજ નામ વિદ્યારામી, ’ કહે ચંદને રાજ. ૧
 પૂજ વિધિસર મધુમંગળ સાથ કરાવી;
 દ્વિઅર્થી મંત્રા શું સમજે બિચારી ? ૨
 જટિલા કહે--‘ દ્યોજ પ્રસાદ બદુ ! હું લાવી; ’
 બે વોટી દક્ષિણમાં મૂકી બતલાવી. ૩

- “ નૈદિક વૈષ્ણવ બ્રાહ્મણ વૃત્તિ શુચિ ચ્હારી;
બીજા દેવોના પ્રસાદની જાચારી ” ૪
- દક્ષિણા અને ભોજન પરજત ન ચાલે,
અમે ગર્ગશિષ્ય તેથી પ્રીતિ તમ સાથે. ” ૫
- મધુમંગળ કહે—“ બટુ શિષ્ય ગર્ગશિષ્ય થરા,
જ્યોતિર્વિદ્યા ને સામુદ્રિકમાં પૂરા. ” ૬
- માજી કહે—“ હાથ વધૂનો ” જોષ કહેશે ?
(કૃષ્ણ) કહે—“ જોડે દૂરથી રેખા સ્પર્શ ન કરશે ” ૭
- બટુ ચમકી બોલ્યા—“ આ રેખા લક્ષ્મીની !
બાપ ! ભાગ્ય તમારાં અજ્ઞાન ! ઘેર લક્ષ્મીજી ! ” ૮
- પૂછ્યું પતિકેરું નામ બટુ મહારાયે,
સૂણી કરી ગણિત કહે—“ વિદ્યા ધણું દેખાયે. ૯
- સુતઆયુઃસ્થાને રાહુ કેતુ બે નડીયા,
વધુ હિંચા ગ્રહથી બંને નીચે પડીયા. ૧૦
- નિત્ય સૂરજ પૂજીથી વિધો સહુ ખસશે,
સુત ને વધુ બંને અખંડ સુખ ભોગવશે. ” ૧૧
- જટિલા થઇ રાજી વધૂકર વીંટી કાઢી,
કહે—“ કૃપા કરી હ્યો બટુ ! પ્રાર્થના મારી. ” ૧૨
- મધુમંગળ કહે—“ સ્વીકારો વીંટી બ્રાહ્મણ,
નહિ તે વિશ્વ પૂજા પૂરી થાયે લાજા ! ” ૧૩
- પોતે માગી દક્ષિણા સ્વસ્તિવાચનની,
છેડે બાંધી ત્રણ વીંટી મણિ કાંચનની. ૧૪
- ‘ વળી પ્રસાદ લાવો માજી ! લઉં છું માગી, ’
લઇ ખૂબ, ગાંડી સાથે લીધી બાંધી. ૧૫
- લઇ બ્રહ્મચારિણી, પ્રણામ દંડવત કીધા,
સહ વધુ ડોસીમા, ચાલ્યાં ધરપર સીધા. ૧૬

તે સમય સર્વનાં વદન, ખાસ શ્રીજીનું;
 દર્શન કરવાને રંગ હૃદય કર બીનું. ૧૭
 હરકોઇ નિમિષથી સ્તંભી પાછળ જોતાં,
 પ્રિયવદન દેખતા લગી, *પ્રિયાજી પનોતાં. ૧૮
 ધર જઇ સ્નાન કરી, સૂરજપ્રસાદ લીધો;
 હોતેથી સખીઓને, શ્રીજીએ દીધો. ૧૯
 પછી સહજ લઇ આરામ, કરી તપ્યારી;
 મિષ્ટાન્ન વસ્તુઓ કરી, હંતી પ્રિય(ને) પ્યારી. ૨૦
 એકાંતે જઇને, ગંધ પુષ્પની માળા;
 મુખવાસ આદિના, થાળ ભર્યા રૂપાળા. ૨૧
 આ પુરૂષપ્રકૃતિખેત્ર, બરાબર સમજો;
 નહિ તો રંગો કહે, “મૂતો પેઠે ભમજો.” ૨૨

૮૨

પ્રજ તરફ ગમન.

(પિયુને તળવનાર વેરી અલંકાર—એ રાહ.)

સુખળ તથા મધુમંગલ સાથે, ચાલ્યા ચતુરસુખણ; (૨)
 દોરોના ધણમાં જઇ પહોંચ્યા, થઇ સખાને જાણ. ૧
 ગ્વાત્રજાળકો દોડી પહોંચ્યા, પાસે નંદકુમાર; (૨)
 બહેલો તે પહેલો જઈ ભેટ, આનંદ અપાર. ૨
 “લાલા! નહિ છૂટા પડો, અમથી પળવાર; (૨)
 તમ વિશ્વ અમ સર્વેનાં ગાત્રો, ટાઢાં પડી જાય. ૩
 થઇ ભેગા ગમ્મત કરીએ, આ સ્થળમાં આવાર.”
 થઇ મંડળી સભા ભરાઇ, ગમ્મત અપરંપાર. ૪

ગાન-તાન વાતો ચાતુરી, અનેક રીતે થાય; (૨)
 સરખે સરખા સધળી રીતે, ગાંજ્યા કાષ્ટ ન જાય. ૫
 રૂઆણપો-રઘુનાપો, ઉપદ્રાપ, ઈવિપ્રદ્રાપ, પંસાણપ; (૨)
 દમુપ્રદ્રાપ-ને ઉવિદ્રાપ, અપદ્રાપો આદિના દ્વાપ. ૬
 કાષ્ટ બોલે રૂઝસ્ત વાક્યો, કાષ્ટ બોલે ગુપ્ત; (૨)
 કાષ્ટ બોલે રૂઝનિરસ્ત વાક્યો, કાષ્ટ બોલે રૂઝઅવસ્ત. ૭
 કાષ્ટ બોલે સંગત વાક્યો, કાષ્ટ વિસંગત; (૨)
 સ્તુતિ-નિંદા, પ્રિય-અપ્રિય વાક્યો, અનેક થઈ ગમ્મત. ૮
 અલંકાર રસ છૂટયા, બાળક મુખના દાર; (૨)
 સમસ્યા પાદપૂર્તિ ને, ચિત્રકાવ્યો સાર. ૯
 રામ-કૃષ્ણ હર્ષ પામે, વર્ણન કેમ કરાય ? (૨)
 પ્રાકૃત રંગાને અપ્રાકૃત, ઝાંખી ક્યારે થાય ? ૧૦

મધુમંગળની ગાંઠડી ઉડી.

(ગઝલ)—તાલ દાદરો.

દીડી છૂપાવતાં બટુને એક ગાંઠડી;

“મતા તમાને” રામ પૂછે, “ ક્યાં થકી જડી ? ” ૧

જવાબ દે ઉડાઉ, બહેમ સર્વને પડ્યો;

ઉડાવવા તણાજ ધાટ, બેશ ત્યાં ધડ્યો. ૨.

૧ વિવિધ પ્રકારનાં વાક્યો. ૨ ફરી તેનું તે બોલવું તે.
 ૩ અર્થ વગરનાં વાક્યો. ૪ વિરોધઉક્તિ. ૫ સામસામા વાદ.
 ૬ સુવાક્યો. ૭ શોક વાક્યો. ૮ ગુપ્ત વચન. ૯ વાદો. ૧૦ હુમ
 વર્ણપદ. ૧૧ શીઘ્રોક્તિ અથવા પરાભવ વાક્ય. ૧૨ નિરર્થક.

- કરી શીસાદ એક સખાએ, તડાતડી;
 ખીજાએ જમ પાછળે, ઉડાવી માંકડી. ૩
 ઉડાવે કાષ્ટ વેણુને, ઉડાવે લાકડી;
 ઉડાવે ચીજ અન્ય, વળી કાષ્ટ પાતડી. ૪
 લુટાયો મધુમંગળ બટુ, શોક એશુમાર;
 દષ્ટ અનેક ગાળ કરે, કલેશ પારાવાર. ૫
 થયાં વળી કંઈ દંડયુદ્ધ, જંગના *મહાર;
 પધારી કાનજી પસારી, શાન્તિ તે વાર. ૬
 પ્રસાદ મળ્યો સર્વને, થઈ ઉજળી બેશ;
 શ્રીભેટમાંથી લાલ દે, સખા પ્રસાદી શેષ. ૭
 ખુશી-ખુશાલીમાં થઈ, સભા બધી ખલાસ;
 દરેક મિત્ર ભેટિયા હરિ,(ને) રંગ બાકી ખાસ. ૮

શ્રીકૃષ્ણનું વરપ્રતિ ગમન.

લાવણી.

(એસા દેશ હમારા સાધુ ! એસા દેશ હમારા હે—એ રાહ.)

- ચાલ્યા લાલ હમારા પ્યારા, ચાલ્યા લાલ હમારાજ;
 સકળ સખાગણ સાથે લાલા, ગૌધણ હાકનવાળાજ. ૧
 વન, તરૂં, પક્ષવ, વિટપ આદિ સહુ, ભાન હર્ષમાં ભૂલ્યાંજ;
 પશુ, પંખી, સ્વર, ગીત, નૃત્યથી, આનંદસાગર ડૂબ્યાંજ. ૨
 ગૌવત્સો નવ ખસે ત્યાંયથી, લાડ કરે નંદલાલાજ;
 રસશેખર કરી બહાલ કહે કે—“ વ્રજ ચાલો ઓ માતાજી ! ” ૩

- વિવિધ પ્રકારે યુથ ગોઠવ્યાં, વેણુસ્વરની દારાણ; ૪
 ગૌર-શ્યામની હારો જાણે, ગંગા-જમુના ધારણ.
 કહે સખાને “ ચાલો જલદી માત વિરહ બહુ સામેણ; ૫
 રમત-ગમત કરીશું ખુબ યારો, આનંદે સહુ કલેણ.”
 રમત-ગમત ને ગાયન કરતા, આવ્યા વજ્રના ધામેણ; ૬
 નંદ-યશોદા વિરહ દુઃખથી, ઝાંપે આવ્યાં સામેણ.
 દર્શન માટે ગચ્છીપર, નર-નારી વાટ નિરખતાંણ; ૭
 વદનકમળ દર્શન કરવાની, શ્રીની શી આતુરતાણ ?!
 સધળી વાતો બંસીદારા, શ્રીજીને સમજાવીણ; ૮
 કટાક્ષખાણે સામાસામી, ફેફે લાગ તકાવીણ.
 કટક ચક્રવર્તીનું જાણે, આવે લઇને લાલાણ; ૯
 વર્ણન કરવું અશક્ય લાગે, પંડિતને પણ બહાલાણ !
 દ્વિધૂસર કેશવદન, વળી સ્વેદમિંદુ મુક્તાફળણ; ૧૦
 દર્વીકુરે લાગ્યાં પદ કમળે, શ્રી સંતાપિત પળપળણ.
 માતા દેખી ઠાઠ લાલના, દુઃખ અતિશય લાગ્યુંણ; ૧૧
 “ કદી મોકલું નહિ લાજાને, અથવા ગાયો કાઢુંણ.”
 ગાયો પૂકે દોડી દોડી, ચાક્યો મારો બહાલેણ; ૧૨
 બાળક કરમાયું માઈ” કહે, સખા “ નહિ એ કાલેણ.
 ખેસી રહે છે રાજ માફક, વશ વેણુ ગડ સધળીણ; ૧૩
 દોડાદોડ અમે કરીએ વળી, સેવા પણ સાથે મળીણ.
 *સુખળ આવીને લઇ ચાલે, લાજાને કોઇપણ સ્થાનેણ; ૧૪
 આવે મોડા કુંવર તમારા, લીલા શું સમજાવેણ ?
 સાથે રહીને પણ નવ સમજ્યા, લીલા અનુપમ લાલાણ; ૧૫
 તમે ખીયારા શું સમજો, મા કામ કરે થઇ કાલાણ ?”

* રાધાજી સુખળનો વેપ લઇને ધણીવાર મળે છે.

માતા હરખાધને નિરખે, મુખડાં બેઠે બન્ધુનાંજ;
રંગ દેખી માતાસુત પ્રીતિ, ઉજળે અમૃતસિંધુજ. ૧૬

વ્રજમાં માતપિતા વિગેરેનું મિલન.

(ખિહાગ.)

પુત્ર વિરહ સંતાપથી, દુઃખીયાં મા ને તાત;
આંટા મારે આમ તેમ, શાન્તિ નહિ કોઇ વાત—પુત્ર૦
લાલા વ્રજમાં આવીયા, બેટયાં માત-પિતાય;
માત રોહિણી હેત કરીને, બેટયાં શ્રી જદુરાય—પુત્ર૦
મુખ, શિર, પદ રજ લૂછી, ચુંબે બેઠે કુમાર;
સ્તનદુધ નયનો જળવડે, નવરાગ્યા સુકુમાર—પુત્ર૦
ગૌ દો'વાનો સમય થવાનો, તેની તજવીજ કાજ;
લાલા માંડ્યા ચાલવા, તાત કહે, “ નહિ જવ—પુત્ર૦
થાક્યા હાર્યા હૈયાહાગ, વિશ્રાન્તિ લ્યો બાપ !
સ્નાન વિગેરે કરો લાલજી ! લ્યો માતાનાં લાડ.”—પુત્ર૦
આંગળી(એ) વગગ્યા લાલ(તી) સખાઓ, “ચાલો” કહેછે માત;
માત-પિતા તેઓનાં બોલ્યાં, ‘ચાલો ઘેર કુમાર !’—પુત્ર૦
સખા કહે, “છૂટા ક્યમ પડીએ, લાલાથી પળવાર ?”
માત-પિતા, તોપણ લઇ ચાલ્યાં, નિજ બાળો કરી પ્યાર—પુત્ર૦
મધુમંગલ ને રામ-કૃષ્ણને, લાવ્યા ધરની માંય;
આનંદ આનંદ વર્ષે ચૌદશ, રંગો પણ હરખાય—પુત્ર૦

(૧) સાયં લીલા.

લઘુભોજન તથા ગોલોકની લીલા.

(કાન્હરો)-ત્રિતાલ.

અહો, અનુપમ સંધ્યાલીલા !

રામ-કૃષ્ણ બન્નેને માતા, સ્નાન કરાવે લીલા !--અહોં
નોકર સર્વે હાજર થઇને, *અબ્યંગથી આરંભ્યું:ઉન્મર્દન xપયમર્દન આદિ, સાધન સધર્માં કીધાં--અહોં
ઽઉદ્ધવર્તનપર વસ્ત્રાભૂષણ, ગંધ, તિલક પુલકમાલા;ધારીને પછી કેશ સમારી, જાણે અનંગપ્રતિમા--અહોં
રોહિણી માત રસોઇપર નિમી, સખી મોકલી શ્રીની પાસે;“ જ તું ધનિષ્ઠા ! સુત હિત કાળે, ભોજન લઇ આવી જ--અહોં
વડાં અને લાડુ બહુ ભાવે, લાલ્લાને તું જાણે ચતુરા; ”સખી પહોંચી શ્રીજીની પાસે, કહે શ્રી, ‘ આ સહુ લઇ જ ’--અહોં
ભાત-ભાતની વાની મૂકી, શ્રીજીમાં તે શી રહે ખામી ?કસ્તુરી, તુલસી સખીને કહે, ‘ લઇ જાઓ ગંધી આ વાની ’--અહોં
તે જ સ્થળે સખી માલતી આવી, વૃન્દાનો સદેશો કહેવા;સ્થળ સંક્રાંતિનું સમગ્નયું, ઉર ઉજળ્યાં શ્રીજીનાં--અહોં
સખામંડળી સાથ બિરાજી, રમત-ગમતમાં ભોજન લીધાં;બુક્તપ્રસાદ શ્રીજીને દીધો, સખીમહુ શ્રીજી જમીયાં--અહોં
લાલ ગયા જમુના જલકીડા, સખા સહિત કરવાને;શ્રી પણ તક સાધીને ચાટ્યાં, પહોંચ્યાં ઘાટે બીજાં--અહોં
સખા સાથ દૂધકીદા રમતાં, નિકળ્યા શ્રીને ઘાટે;

આલિંગન દઇ પાછા આવ્યા, લીધાં ભોજન શ્રીનાં--અહોં

* અબ્યંગસ્નાન. તેલનું મર્દન-માલીસ. x દૂધનું મર્દન.

ઽ શરીર માર્જન.

ગોદોહન લીલા હરિ કેરી, દર્શન કરવા શ્રી ઉત્કંઠા;
 અદ્ભુત એ ક્રીડાનું વર્ણન, કરવાની શક્તિ ક્યાં?—અહો!
 શું લાલન—પાલન લાલાનું! ગાય, વાછડાં, સાંઠા સર્વે;
 ઘેલાં ગાંડાં, સાંઠ કુસ્તીઓ, દેવ કરે વૃષ્ટિ ત્યાં—અહો!
 ખૂબ ધાવીને વત્સ ધરાયાં, નોકર પ્રભુ દર્શન વ્યાકુળચિત્ત;
 જાન ભૂલી ભૂલો કરતા સહુ, રંગલાલની લીલા!—અહો!

શ્રીકૃષ્ણની ભોજનલીલા.

પીલુ—ત્રિતાલ.

(આ તન રંગ પતંગ સરીખો જાતાં વાર ન જાગેજી—એ રાહ.)

સર્વ વ્યવસ્થા પશુઓની કરી, નંદરાય ધર આગ્યાજી;
 સાથે જાલો લાલો, જહાજા સખા સંગમાં લાવ્યાજી. ૧
 બ્રાહ્મણદ્વારા વિષ્ણુપૂજન, ભોગ આરતિ દીધાંજી;
 સગાં સંબંધી મિત્રો સાથે, પ્રસાદ બેસી લીધાજી. ૨
 આમન્યા વડિલોની તેથી, યાજક ડાહ્યા ડમરાજી;
 સ્વતંત્ર નહિ તોપણ વર્ષી રહી, આનંદ—આનંદ ધારાજી. ૩
 જમી ઉડીને તાંબુલ લીધાં, વિશ્રાન્તિ સધળા લેજી;
 પિતાગોદમાં બેસી લાલા, આનંદ સૌને આપેજી. ૪
 માત જસોદા કહે—“ કસ્તુરી ! જમવા બેસી જાતેજી; ”
 કહે ધનિષ્ઠા—“ રાધાવિષ્ણુ ભોજન નહિ લે કાષ્ઠ વાટેજી.” ૫
 *પારસ આપી રાધા સાથે, જમવાનું મા કહેતંજી;
 રંગ ! યુક્તિ કરી લાલ પ્રસાદી, સાથ વિશાખા દેતાંજી. ૬

૯૨

૮૮

રાધાજીની ભોજનલીલા.

રાગ—સદર.

જટિલા કહે, “ ઓ, સ્થાણી વિશાખા ! વધૂને જમવા લાવોજી;
 ગૌશાળામાં છે અભિમન્યુ, ત્યાં વધૂને ખોલાવોજી ” ૧
 કહે વિશાખા, “ થાકી, હારી સખી તો અહિંયાં જમશેજી; ”
 જટિલાએ દીધેલું ભોજન લઈ આવી શ્રીપાસેજી. ૨
 સખીઓ સહ પ્રિય કેરી પ્રસાદી, આરોગ્યાં શ્રીરાધેજી;
 મંજરીઓ પીરસે પ્રીતેથી, પ્રિય વસ્તુ જેને જે જી. ૩
 હંસ મૃણાલ પ્રસાદી હંસી, જેમ સુખે આરોગેજી:
 હરિણી કિસલય, બ્રમરી મધુરસ, સુધા ચક્રારી પેટેજી. ૪
 મંજરી આદિ સર્વે મંડળી, પ્રસાદ પાછળ લીધોજી;
 લખને પ્રસાદી કેરું તાંબુલ, હરિરસ સર્વે પીધોજી. ૫
 શયન મંદિરે ચાલ્યાં શ્રીજી, વિરહ પીડમાં ટહેલેજી;
 સામગ્રી અભિસાર તણી, કરી રંગ ! નિમિષ શ્રી લેટેજી. ૬

૮૯

શ્રીકૃષ્ણ પિતાની ગોદમાં.

(ધન્યાશ્રી)—ત્રિનાલ.

લીધા ગોદે લાલ, પ્યારા પિતાએ લીધા ગોદે લાલ;
 જમી ઉડી સહુ ખંડ ખીજમાં (૨) ચાલ્યા કરતા બહાવ—પ્યારા
 તાંબુલ આદિ મુખશુદ્ધિના, ઉપચારો તૈયાર—પ્યારા
 લઈ લાલને ખોળે હેતે, (૨) લાડ કરે નંદરાય—પ્યારા
 સર્વ સગાં સંબંધી નિરખે, (૨) કમલવદન સુકુમાર—પ્યારા

ગૌચારણ્ય આદિ - વાતોથી, (૨) રિઝવે છે જદુરાય-પ્યારાં
માતા હેરે બારીમાંથી (૨) પ્રિય મુખ તૃપ્તિ ન થાય-પ્યારાં
નિમિષ વિના નિરૂપી પ્રિય મુખને, (૨) હર્ષ ન હૃદયે માય-પ્યારાં
બહાર સભા જંગી ભેગી થઇ, રંગ હવે ત્યાં જાય-પ્યારાં

૯૦

સભામાં ગમન.

ધોળ.

(અઢળક ઢળિયોરે બહારો મારો મુષ્ટિ તાંદુળ માટે—એ રાહ.)

વ્રજજન મળિયારે, નંદધેર પ્રિયદર્શનની કાળે;
મહાજન આવ્યારે, હર્ષ પવનિ ખુશ ગાળે--વ્રજજનં
સભા ભરાઇ મોટી જાણી, આવ્યા સર્વે બહાર;
ગુણી લોકો આવ્યા સર્વે ત્યાં, લેવા દર્શન *બહાર-વ્રજજનં
ગાયક, બંદી, નર્તક, માગધ, સૂત, વેદિયા સાર;
ભાંડ, ભવૈયા, કવિ, નટ આદિ, આવ્યા થઇ તૈયાર-વ્રજજનં
ગૌરવ માન સહિત સર્વેનાં, સન્માનો ત્યાં થાય;
જ્ઞાસ નથી આવ્યા જાણીને, નંદરાય ગમરાય-વ્રજજનં
દર્શનઆતુરતા સર્વેની, ત્યાં પહોંચ્યા જદુરાય;
હર્ષનાદથી ત્રિલોક ગાળ્યું, પુષ્પવૃષ્ટિ (થઇ) આકાશ-વ્રજજનં
વડિલો તાત બધાને કીધા, પ્રણામ ગોકુલરાય;
સરખાને સ્મિતહાસ્ય, અન્યને કૃપાદષ્ટિ દેખાય-વ્રજજનં
ગીત, વાદ્ય ને હાસ્ય તથા, નૃત્યોના રંગો થાય;
ઇનામ બક્ષિસ પુષ્કળ દીધાં, નહિ તેની પરવાય-વ્રજજનં

કહે, “ અમારે દર્શન કરવાં, પ્રિયલાલાનાં રાય !
 સાર્થક જન્મ્યાનુંજ અમારું, દર્શનથી પરખાય. ”—વ્રજજનનં
 અશ્રુપુલકભાવો આદિમાં, સર્વે દૂષી જાય;
 તૃપ્તિ થાય નહિ કોઇ જનને, સતજ્ઞ સકળ થઇ જાય—વ્રજજનનં
 આનંદહેલી ચાલી રહી ત્યાં, માતા વ્યાકુળ થાય;
 સુતદર્શનની આતુરતામાં, ક્ષણ્યુગ જેમ કળાય—વ્રજજનનં
 લઇ સદૈશ માતનો આવ્યો, નોકર કહે, “ ઓ, રાય !
 લાલાજીને ખોલાવે છે, હાલ યશોદા માય ”—વ્રજજનનં
 સભા થઇ બરખાસ્ત ગયાં, સહુ, ચિત્તમાં જગદાધાર;
 માતા લાડ કરે પ્રિય શિશુને, તૃપ્તિ નહિ લગાર—વ્રજજનનં
 દૂધ કટેલું પાછ સુમી લઇ, હૃદયે રાખી શ્યામ;
 કહે, “ શ્રમ લીધો ઝાઝો લાલા ! હવે લીઓ આરામ. ”—વ્રજજનનં
 મધુમંગળા ને રામ-કૃષ્ણને, પોદાડયા નિજ સ્થાન;
 નોકર આજ્ઞા કીધી, “ રાખો ભાળ=કાડીલા કાન ”(ની)—વ્રજજનનં
 ગયાં માત, લાલાજીને તે, ઉંઘની ક્યાંથી આશ ?
 જાગીને જગવો બ્રહ્માંડો, રંગની છેદો (ભવ)પાશ—વ્રજજનનં

(૬) પ્રદોષલીલા.

અલિસાર માટેની કસરત.

(કવ્વાલી.)

કરે લીલા પ્રિયા-પ્રિયતમ, *માનુષી, =કાર્યને લઇને;
 લોકવત્ તોય લોકોત્તર, સમજવી ધ્યાન બહુ દષ્ટને. ૧

= સંભાળ.

* પ્રકૃતિ-મનુષ્ય જેવી. = હેતુથી.

'પંચપ્રાકૃત મહાભૂતો તણી, કાયા નહિ સમજે;
 માનુષીભાવ જો આવે, સ્પર્શ લીલા નહિ કરજો. ૨
 પ્રિયા ને કાન્ત બેઠેની, અતિ સુકુમાર છે કાયા;
 મતિ-ગતિ બાર રતિ ચાલે, નહિ લવલેશ ભ્રમ છાયા. ૩
 જૂઠ, જાઠ, ગુલાબોની, પાંખડીની કરો શય્યા;
 પ્રિયાની દેહને ખૂંચે, દબો નહિ પુષ્પ પણ કાયા. ૪
 દેહ આવો છતાં કોમળ, કુસે છે કાય શ્રીરાધે;
 કાન્ત અભિસારને કાજે, ભક્તિ જોયી બધે વાધે. ૫
 ઝનુઓ સર્વની શ્રીજી, તિતિક્ષાના કરે પાડો:
 ટાઢ, તડકો અને વર્ષા, ઉડાવે કષ્ટિના ઠાડો. ૬
 પાથરી કંટકો ઉપર, આછી ને પાતળી ચાદર;
 કરે અભ્યાસ ચાંદ્યાનો, લીજમની બાણશય્યાપર. ૭
 કરે ભક્તો ભલે ભક્તિ, વગાડી જોરથી ડંકા;
 ભક્તિ ભગવાનની સાચી, એક શ્રી રાધાજીની રંગા! ૮

 ૬૨

પ્રીતની રીત વિપરીત હોવા બદલ.

કાફી-તાલ-ગઝલ.

(આજ કહાં મરગયે ધડિયાલકે બળને વાલે ?—એ રાહ.)

પ્રીતિ રીતિ દિવ્યની, મતિ સૂક્ષ્મ શું લહે ગિયારી !
 શૃંગારમાં જૂઓજી, કામ પ્રેમ ખૂબ ધારી:
 વિરહજ્વરશાન્તિમાં, શીતલ ઉપાયો લ્યો ભારી—પ્રીતિ.
 ખૂબી જૂઓજી દૈવી, રીત છે વિપરીત ન્યારી:
 શીતલ ઉપચારથી, શ્રીજ્વર વધ્યો ત્યાં સુદ્ધિ હારી—પ્રીતિ.

રસોષ લાલ કાળે, શ્રીએ કીધી જ્યાં તયારી;
 અપૂર્વ જાદુ બન્યું, તાપ બન્યો તાવહારી—પ્રીતિ.
 વિહારી પ્રેમસેવા, તાપ ત્રિવિધને વિહારી;
 અપાવે ઇષ્ટ વસ્તુ, રંગ જાય વારી-વારી—પ્રીતિ.

અભિસાર.

ધોળ.

(હરિનો મારગ છે શ્રાવણ નહિ કાયરનું કામ જોને—એ રાહ.)
 શિવ-જીવ ઉંઘ્યા સ્વૂળ સ્વરૂપે, ઉઘો તે શું હોય જોને ?
 ઇશ્વર-માયા, પુરુષ-પ્રકૃતિ, તેને ઉઘો નહોય જોને. ૧
 સાધન સજી અભિસાર તણું શ્રી, નિકળ્યાં જમુનાતીર જોને;
 શુક્લ-દૃષ્ટ્યપક્ષોમાં ધારે, સ્વેત-દૃષ્ટ્ય શ્રી નીર જોને. ૨
 આડે રસ્તે વૃક્ષ છાંયમાં, ચાલે નહિ જ્યાં ભાસ જોને;
 પહોંચ્યાં પ્રિય સખીઓની સાથે, નિર્મિત કુંજની પાસ જોને. ૩
 જમુનાતટવનશોભાવર્ણન, પામરથી શું થાય જોને ?
 આદ લોકની શોભા છે જ્યાં, તેને શું કહેવાય જોને ? ૪
 ઋષિ, મુનિ, દેવો ને દેવીઓ, વસતાં જગ-ચર રૂપ જોને;
 રંગ-રંગનાં વૃક્ષ, લતા, ફળ, સ્થાનો દીપ્યાં ખૂળ જોને. ૫
 પશુ, પક્ષી, સ્થળ-જળચર સર્વે, આનંદ મંગળ ગાય જોને;
 નાચે-કૂદે ભાવ બતાવે, હૈંડે હરખ ન માય જોને. ૬
 કુંજ નજીક ઉપવન, વન, બાગો, અગણિત છે તૈયાર જોને;
 ચંપકવર્ણી કુંજ(નાં) વર્ણનો, શ્રીથી પણ ના થાય જોને. ૭
 શ્રીજીના સંકલ્પ-વિકલ્પો, કાન્ત સંજયી થાય જોને;
 વિરહ જવાળથી જળતાં શ્રીજી, સખીઓ કરતી સાજી જોને. ૮

તમાલતરૂમાં કાન્તબ્રાન્તિ થઇ, કનકલતા પીતાંબર જોને;
 મધ્યે જ્યોત્સ્ના હાસ્યરૂપમાં, આદિબન આગમન જોને. ૯
 ભીંત ઉપરનું ચિત્ર દેખીને, શ્રીભ્રમ વાળ્યો ખૂબ જોને;
 મૂર્છા આવી જાન બૂલાયું, સખી ચેષ્ટા અનુકૂળ જોને. ૧૦
 વર્ણન કરીએ કઇ જાણમાં ? પીડ ત્રિરહ શ્રીઆંમ જોને;
 શ્રીનો જોટો કઇ દુનિયામાં, મળી શકે ઓ, રંગ ! જોને ? ૧૧

૯૪

* કૃષ્ણ કે યમુના ?

તાલ—ગઝલ.

આજ મ્હારી ભુદ્ધિ ખિચારી, ખેર મારી જાય—ટેક.

કૃષ્ણ લાગે કન્હૈયો લાગે,

લાગે આ તો નંદનો કુમાર—આજ.

પણ ભ્રમ એ તો, દેહ નહિ આ;

કાળી કાલિંદીનો એ પ્રવાહ—આજ.

કમલ, વદન સમ, લાગે પણ એ;

નક્કી નહિ એ તો મુખ સ્યામ—આજ.

નીલોત્પલ એ, નયનયુગ્મ નહિ,

કેશ નહિ ભરોની હાર—આજ.

“ કહે સખિ !—શું સાચું ને જોડું ? ”

રંગો કહે જોડે “ સાચી વાત ”—આજ.

* યમુના દેખીને રાધાજીને શ્રીકૃષ્ણ માટે ભ્રાંતિ થાય છે.

૯૮

૯૫

શ્રીનો અપૂર્વ ભાવ.

બીહાગ—ત્રિતાલ.

વિરહ અમિતા તાપથી, શ્રી સંતાપિત થાય;
 સખી સર્વે ચિંતા કરે, કરવો શો ઉપાય ? ૧
 સ્થિતિ ભયંકર દેખીને, કીધો અંત દરાવ;
 પ્રિયતમ લાવો તાકિદે, ઉતરે શ્રીનો તાવ. ૨
 ઘટ-ઘટ વ્યાપી લાગળ(ને), આપ્યા ત્યાં તત્કાળ;
 ખેસાર્યા શ્રી(ની) ગોદમાં, ઘસાડો ભૂપાળ. ૩
 પ્રાકૃત આનંદ કાયદો, વિરહ દુઃખ સંતાપ;
 સંમેલનથી શાન્ત થઇ, આનંદ થાય અમાપ. ૪
 આ દૈવીદુઃખ વિરહનું, મિલન વધારે ખાસ;
 કાન્ત(નું) વધે માધુર્ય જેમ, વધે પ્રેમ શ્રી(ની) પ્યાસ. ૫
 બન્નેનું ઐશ્વર્ય જ્યાં, સરખું ત્યાં શું થાય ?
 પ્રેમમધુરિમાશ્વર્તનો, પારજ કેમ પમાય ? ૬
 પ્રિય-પ્યારી બન્નેઉને, તૃપ્તિ નહિ લગાર;
 મિલન વધારે દુઃખ એ, અકલ્પની પશુ બહાર. ૭
 પ્રિય-પ્યારીના ભાવથી, સખીઓ સહુ હરખાય;
 યુગલમિલનદર્શનની, રંગને આશા થાય. ૮

૯૬

શ્રીકૃષ્ણનું કુંજ તરફ ગમન.

(હરિનો મારગ છે શરનો નહિ કાયરનું કામ જોને-એ રાહ.)
 લાલાએ નોકરને કાઢ્યા, શયન સ્થાનથી દૂર જોને;
 પાછળની ખારીથી નિકળ્યા, બની જઇ આતુર જોને. ૧

- આડી વાટો લીધી લાલે, હાંયામાં છુપાય જોને;
 ધરણી(એ) હૃદયે લઇ લાલાને, પહોંચાડયા તે સ્થાન જોને. ૨
 *પ્યારીજીના વિરહ તાપમાં, બૂલ્યા નિજનું જાન જોને;
 ડગલે-પગલે શ્રીજી દેખે, હૃદયે શ્રીનું ધ્યાન જોને. ૩
 સખીઓ આવી પ્રેમ વધારે, પ્રિય-પ્યારી સુખ કાજ જોને;
 શ્રી સન્મુખ ઉભાં પશુ લાલા, દેખે નહિ નિર્ધાર જોને. ૪
 વૃન્દા કરમાં કર મૂકે પશુ, હરિને ન મળે જાન જોને;
 સખીઓ આનંદસાગર ફૂળી, મદનકેશિમસ્તાન જોને. ૫
 પ્રિયપ્રીતિશંકાથી શ્રીજી, છુપાય ને વળી જાય જોને;
 વામભાવ મૂકીને આન્યાં, નાથ રંગની પાસ જોને. ૬

(૮) નિશા લીલા.

ગાન તાન નૃત્ય આદિ કીડાઓ.

(કન્વાલી.)

- બ્રહ્મ પ્રેમી જઇ જોડા, પ્રિયા માયાની સંગાથે;
 મણિમયમંદિરે શોભે, સ્યામ-સ્યામા સખી સાથે. ૧
 ગંધ ને પુષ્પમાળાઓ, શીતજળ આદિ વસ્તુઓ;
 લાવી વૃન્દા(એ) મૂક્યાં જ્યારે, યુગલ સરકાર સ્વીકારે. ૨
 કાન્તને રાસ ઇચ્છા થઇ, તુરત તજ્જવીજ સૌ ખની ગઇ;
 નૃત્ય વિધવિધ પ્રકારોથી, થયાં બાકી રહી નહિ કંઇ. ૩
 યુગ્મ, હૃદયીશ તાંડવ, લાસ્ય, આદિ નૃત્યો તથા ઉદાસ;
 ગાન કેલિ રતિ પરિહાસ, રાસનો રંગ જામ્યો ખાસ. ૪

પછી વનમાં પધાર્યા જાય, મયૂરી નૃત્ય હીઠો તાલ; ૫
 સૂણી બમરી ને કોકિલ ગાન, કહે “કરીએ વને મુક્તાન.”
 બગીચી વેણુ લાલાએ, ભૂતા તરને કુશળ પૂછે;
 ભૂતા, તર આદિ ઉત્તર દે, પ્રાણીઓ પ્રેમ સ્વીકારે. ૬
 નૃત્ય કરતી હિની અટવી, હસ્ત શાખા રૂપી શ્લોકવી;
 બમર ધ્વનિગીત આરંભી, પુષ્પથી હાસ્ય દાખવતી. ૭
 ધરા નાચે મહુ ભાવે, નૃત્ય ને નૃત્ય સહુ ઠામે;
 ભૂતા, તરઓ બધાં નાચે, પ્રેમથી વાધુ પરતાપે. ૮
 કૃષ્ણ શ્રી મેળ તે કેવો ? મેઘ ને વીજળી જોયો;
 સુધારસ સગનો વાધ્યો, કુદરતે તાકડો સાધ્યો. ૯
 શ્વેતવર્ણ શશિકરણો, ગોપીના પીતમાં બળિયાં;
 રજતમાં જેમ બળિયું હેમ, સૂર્ય-શશિ એક ઠામે જેમ. ૧૦
 વાણિ ચાતુર્યના ભાવો, અતાવે કાન્ત કાન્તાઓ;
 રચાયાં કાવ્ય માર્મિકા, બધાંયે કાવ્યમાં એકો. ૧૧
 કર્યા કાલિંદીનાં દર્શન, ધર્યું જાણે મનુજનું તન;
 તરંગોરૂપ કર હિજળે, નયન પત્રોરૂપી ઝગજગે. ૧૨
 જનું જળ=રૂપ નાસાઓ, જમગરૂપી થયા કણો;
 ગંધ સેવાળના રંગે, બની શોભા બધા અંગે. ૧૩
 કરી ઇચ્છા જવા સામે, તીરે કીડા તથા કાળે;
 કર્યું જળ છાછડું ગંગે, ગયા લાલા પ્રિયા સંગે. ૧૪
 કરી કીડા વળ્યા પાછા, જમાવી ચઢની કીડા;
 રચાયો રાસનો આરંભ, જૂવે છે દૂરથી એ રંગ. ૧૫

ઝીઝોટી-તાલ દાદરો.

(દીનનો દયાળ છોડી કોને શરણ જાઉં ?—એ રાહ.)

રાસખેલ અજબ બન્યો, વર્ણવે શું કોઈ ?
 વર્ણવે શું કોઈ લાલ ! વર્ણવે શું કોઈ ?—રાસખેલ૦
 શાસ્ત્ર માત્ર ખૂબ રમ્યા, રાસખેલ માંહિ;
 એક શબ્દ શું કહીએ ? બાકી નહિ કાંઈ—રાસખેલ૦
 ગાનતાન, નૃત્ય-વાલ, તાલના પ્રકારો;
 પંજાન, રમૂર્જના, ડગમક, ઈશ્રુતિ બધું નિહાળો—રાસખેલ૦
 નૃત્ય કરે કાન્ત શ્રીજી, સંગમાં ઉમંગે;
 સખી વાલ તાલ દષ્ટ, હર્ષભરે રંગે—રાસખેલ૦
 ઝણઝણાટ નુપૂરોના, તાલબંધ ચાલે;
 રણુરણાટ મેખલાનો, ચૌદલુવન ફાલે—રાસખેલ૦
 મૃમિનૃત્ય, પવિત્રનૃત્ય, નૃત્ય રહસ્તક નામે;
 દિવ્ય ગોપી સર્વ પ્રકારો કરી બતાવે—રાસખેલ૦
 અજબ શ્રીજી નૃત્ય ફક્ત પાદપાની હાલે;
 અન્ય કોઈ અંગ કિંવા કુંડળો ન હાલે—રાસખેલ૦
 રાસવર્ણુનો મનુષ્ય, શું કરે પ્રિયારા ?
 ભલ-ભલા કવિ ને ભક્ત, કરી કરીને હાર્યા—રાસખેલ૦
 વાલમાં ન થાય (જે) સુર, ગોપીઓ (તે) સુણાવે;
 રાગ, ગોપીદીકનો, જૂદો-જૂદો જણાયે—રાસખેલ૦

૧ (૪) પ્રકારનાં. ૨ (૧) પ્રકારની. ૩ (૧૪) પ્રકારનાં.

 ૪ (૨૨) પ્રકારની. ૫ આકાશમાં. ૬ અંગ મરોડીને જાતજાતની
 આકૃતિઓ કરી બતાવે, જેમકે મયૂર, સર્પ વિગેરે.

શ્રમિત ગાપી(નો) સ્વેદ, કાન્ત, લૂછી વાયુ ઢાળે;
ભક્તને આધીન દીન, રંગ લેને ખોળે—રાસખેલ૦

૯૯

શ્રીકૃષ્ણે રાધાજીને ચંદ્રમાની ઉપમા આપ્યાથી રાધાજીનો રોષ.

ગરબો.

વેણી ગુંથીને મહિં કુલ હું તો ભૂલી—એ રાહ.

ચાંદાની ઉપમાથી રાધિકાજી રૂંધ્યાં;
ફેંડે એમાં કંઈ નવાઈ ? એા સાહેલડી !—ચાંદા૦ ૧
ચાંદામાં શ્યામ, મૃગલાંછનો ભર્યા;
ક્ષયનો રોગી વળી એ ચાંદ—એા સાહેલડી !—ચાંદા૦ ૨
ચેતના વિનાને ચાંદ, જડ વળી દીસે;
પારકાના તેજનો પ્રકાશ—એા સાહેલડી !—ચાંદા૦ ૩
નિજ પ્રકાશ કે સુગંધી લેશ ના મળે;
તેત્રકમળ હીન છે ગમાર—એા સાહેલડી !—ચાંદા૦ ૪
દોષો ગણાવું કેટકેટલા સખી ?
પ્યારને છે કંઈ એ ભાન ?—એા સાહેલડી !—ચાંદા૦ ૫
બકુટી ખેંચીને, પ્યારી રોષનાં ભર્યાં સખી;
હલે “ચાલો ખેલો સહુ રાસ” —એા સાહેલડી !—ચાંદા૦ ૬
રાસમાંથી ગુપ્ત નીસરી ગયાં શ્રીજી;
નજરો ચુકાવી, રંગ બાદ—એા સાહેલડી !—ચાંદા૦ ૭

રાધાજી, શ્રીકૃષ્ણના વેશમાં.

ગરબો.

ઉંચા નીચી આંગલીયાની ડાળનો—એ રાહ.

રાધા રાણી જ્યાં નહિ ત્યાં અંધેરનો;

માયાવિષ્ણુ તે પુરુષ શ્રીચારો શું કરે ? ૧

પ્યારા મુંઝાઇ રીકા પડ્યા, ને શોધે છે ઠામ ઠામેનો;

પ્રાણુથી પ્યારી તે રાધિકા ક્યાં ગયાં ? ૨

લલિતાદિ સખીઓનેરે, પૂછે મોરસિવાળોનો;

શ્રીજી વિયોગે તે વાદળાં ફરી વળ્યાં. ૩

દેતી દીક્ષાસા સર્વે સખીઓ, “આવશે સત્વર સ્વામીજી;”

પ્યારીજી વિયોગે તે શામળા ઢળી પડ્યા. ૪

પહોંચ્યા લાલજી જમુનાતીરે, રાધિકાના જપે જપરે;

શ્રીજી સંતાઇને આ નીરખી રહ્યાં. ૫

કાનાને વેશે શ્રીજી ગયાં ત્યાં, ‘રાધે’ કહી પુકારેનો;

ખીજો તે કાનો જોઇ કાનજી છકી રહ્યા. ૬

(રાધાજી)—“મારી પ્યારી રાધા છેને, તમે તે કાણુ કહો લાલારે;”

(શ્રીકૃષ્ણ)—“હું કાનો મારી રાધા રીસાઇ ગયાં.” ૭

ચાલ્યા સંવાદો પ્યારી સાથે, અંતે ભેદો ભાગ્યા ને;

સાહેલી પાસે રંગમાં બંને જઇ મળ્યાં. ૮

યુગલસ્વરૂપ લલિતા સખીને પૂછે છે.

ગરબો.

નંદકુંવર અક્ષયેલા હો સ્યામ, તારું મુખકું જોવા આવીજીરે—રાહ.
 “બોલો લલિતા સાહેલડી હો સાચું કાણુ! કબજી સાચો દેખોજીરે.”
 “*પ્રીતમ પ્યારા (૨) નીરખી નીરખીને, હુંતો, ગુંચાષ ગમધુંજીરે—મોં
 બંનેય સાચ્યાં (૨) કાને કહું તે જૂઠું, હુંતો, ગુંચાષ ગમધુંજીરે—મોં
 પારખાં આપો (૨) સાચાપણાનાં. હુંતો. ગુંચાષ ગમધુંજીરે—મોં
 એક તો રાધા (૨) ખીજો જણાએ કાન, હુંતો, ગુંચાષ ગમધુંજીરે—મોં
 પ્રીતમ પ્યારી (૨) એક સ્વરૂપ તેથી, હુંતો, ગુંચાષ ગમધુંજીરે—મોં
 કાનજી રાધા (૨) ભજવે એ વેશ તેથી, હુંતો, ગુંચાષ ગમધુંજીરે—મોં
 ભેદો તો ભાગ્યા (૨) રંગના નાથજીએ, હુંતો, ગુંચાષ ગમધુંજીરે—મોં

૧૦૨

રાસના આરંભમાં શ્રીકૃષ્ણજી અંતર્ધાન થવાથી રાધાજીનો વિરહ સંતાપ.

રાગ કેદારો—ત્રિતાલ.

ભજન ખીન ખીરથા જનમ ગયો—ભજન—એ રાહ.

અમિત થઇ ભટકું, વનવનમાં—અમિત થઇ—ટેક૦

બાળપણમાં ભાન ગુમાવ્યું, આગ ઉઠે તનમાં—અમિત૦

પ્રાણ ગયા ક્યાં? બોલ સખીરી, ફાળ પડે મનમાં—અમિત૦

જોગણુ થદને જંગલ જંગલ, જોડે રથજો રથજોમાં—અમિત૦

પંખી પશુઓ! વૃક્ષ લતાઓ! ભાળ દીયો પળમાં—અમિત૦

જોખમ જોઇ કહે સહુ જૂઓ, રંગ રંગેરંગમાં—અમિત૦

રાસમાં શ્રી રાધાજી અંતર્ધાન થવાથી શ્રીકૃષ્ણનો વિરહ સંતાપ.

ગરબો.

મારા હૈયાની વાતડી પૂછશોમાં—ટેક.

“ આપશો કે કોઇ આપશો કે ?
મારી આંખોની કીકલી આપશો કે ?—એ રાહ.
મારો ગુન્હો તે કોઇએ ખતાવશો કે ?—મારીં
મને ઘેલો ગાંડો શું કોઇ માનશો કે ?
બહાવરો ગણી શું કોઈ તરછોડશો કે ?—મારીં
સખા સખા પંચભૂત કોઇ સૂણશો કે ?
કોઇ આ ફકીર પરે કૃપા લાવશો કે ?—મારીં
લીધો ભેખ પ્રિયાકાજ બહેમ આણશો કે ?
દષ્ટ શ્રીજી મારો જીવ કો ખચાવશો કે ?—મારીં
ચઉદ લોક ભમી યાડયો દયા આણશો કે ?
દઉં જે માગો તે પ્રિયાને દેખાડશો કે ?—મારીં
ઠઠા મસ્કરી તે ઠઠ શું ચલાવશો કે ?
અંતે મુજનેએ શું સહુ ગુમાવશો કે ? ”—મારીં
પુરૂષ પ્રકૃતિ શું કોઇ છુટાં પાડશો કે ?
રંગ નેત્રમાં મળ્યાં તે કોઇ માનશો કે ?—મારીં

૧૦૬

૧૦૪

લુલીયા જમાલીયાની રમત.

ધીમા ધીમા ચાલોને મારા પ્રાણરે—એ રાહ.

“=આવો લુલીયા જમાલીયા ઓ સ્યામરે !

જમી શું વખાણું? સૃષ્ટિ બધી જોઈ રહી, બની બહાવરી ગઈ,
બંધુ રામરે—આવો.

સાખી.

“ પકડાશે સખો તેહનો, નિકાલ કરશે લાલ: ”

અનુમત સર્વે થઈ અને, ઠરાવ રાખ્યો બહાલ.

“ કાચબૂહો તમે બધી સલુણી નારી, કાજ લીલા દીધાં રૂપ ગોપી પ્યારી:
આવો પેસો કાયામાં સાહેલી મારી, તમે તમામરે ”—આવો.

સાખી.

સૂક્ષ્મ સખી સાથે લીધું, સૂક્ષ્મ પ્રિયાએ રૂપ;

પેકાં પ્રિયની કાચમાં, પકડે કાને ભૂપ ?

થાક લાગ્યો ખોળાને ખૂબ લાલાશને, માયા નિજની છતાંય મોહ માયાવિને;
લાલલાયારી જોઈ દયા આવી શ્રીને, ગુમાવી હામરે—આવો.

સાખી.

પ્રકટાતી સખીઓ બધી, ઠરાવ બીજો થાય;

“ પકડે પ્રિયને જે સખી, વેણી ગૂથે રાય. ”

* આ રમતમાં જેનો દાવ હોય તેનો ડાખો અથવા જમણો હાથ અને પગ ભેગાં બાંધવામાં આવે છે. પછી મર્યાદિત જગ્યામાં રમનારાઓએ ધ્રુમવાનું હોય છે. વિશેષમાં સાકમારી અથવા ‘ડાગદારી’ ના ખેલ માફક લુલીયા જમાલીયાની નજદીકમાં ફરે અથવા તેને સ્પર્શ કરીને છટકી જાય તે ઉત્તમ ખેલ ગણાય છે. = રાધાજી કહે છે.

દાવવાળી સખી પૂંઠ લાક્ષાની લે, ચાલાકીથી પકડે શ્યામ બેળેબેળે;
શ્યામ પકડાય કે સખીરૂપે બને, વિકટ કામરે—આવો.

સાખી.

સખીઓનાં સંકટ લહી, લીધાં રૂપ અનેક;
વેણી ગુંથે સર્વની, કીધાં રાજી નેક.
દેવી હેરે બધી, નામ કાનાં લખ્યે ? આ વાતો અલૌકિક કાને કહીએ ?
વસો લુલીયા જમાલીયા શ્રી રંગા હૃદયે, ઓ શ્રી કાન્તરે !—આવો.

૧૦૫ (અ)

આંધળા#ગોવાળીયાની રમત.

બાગ દેખ બાગ દેખ બાગ દેખરે—એ રાહ.

આંધળા ગોવાળીયાનો ખેલ મચ્યો ત્યાંય;
શર્ત "શ્યામ કે શ્રી ધરે, = ગોદમાં તે જાય." ૧
શ્યામ કે શ્રી કાષ્ઠ સખીથી નહિ xધરાય;
શ્યામ રાધા, રાધા શ્યામથીજ તે ઝડાય. ૨
અન્ય સખી કાષ્ઠને, મળેજ નહિ દાવ;
સહુ કહે "ઘાટ હવે, શી રીતે ધડાય ? ૩
શ્યામ કે શ્રી દાવમાં, ઝડાઓ જઈ ખાસ;
જોથી બેઠમાંથી કાષ્ઠ, આવે નહિ પાસ " ૪
શ્યામદાવમાં સખી, પડે જે કાન્તહાથ;
આંખ ખોલતાં બધાં, જુએ શ્રીકૃષ્ણ(ની) બાથ(માં). ૫

* આ રમતમાં જેનો દાવ હોય તેની આંખે પાટા આંધવામાં આવે છે, અમુક મર્યાદિત જગ્યામાં બધાંએ રહેવાનું. વારાવાળો જેને પકડે તેનો વારો દાવ આપવાનો આવે. = પકડે. x પકડાય.

તેમ કાવચાં શ્રીના, સખી જાણ કલ્યાણ;
આખાં યોજનાંજ કાન્તરૂપ બની જાય. ૬
તત્ત્વમાં શ્રી, કાન્ત, સખી કાલ નહિ બિન;
રંગ લીલામાં કરો કૃપા કરી હે) શ્રી ! લીન. ૭

૧૦૫ (ખ)

*** શ્રીકૃષ્ણની, સખીઓ સાથેની ગુલગુલામણીની રમત.**

મારી હુંડી સ્વીકારો મહારાજરે શ્યામળા ગીરધારી—એ રાહ.

ખેલે ગુલગુલામણીનો ખેલરે માવજી મતવાલા—ટેક.

અંતરિક્ષમાં જુએ છે, દેવ છેલરે—માવજી.

અહ્માજીને મન થયું, બન્યા ગોપ કુમાર; (૨)

લાલાને કરી ગુલામણીરે, વહાલે ઓળખી કહ્યું “અહ્માય”રે—માવજી.

સખા પુછે છે “નામ શું ?” જુહું શેં બોલાય ? (૨)

નામ અહ્માતું કયુલીયુરે, વારો આવ્યો અહ્માનો ત્યાંયરે—માવજી.

લાલો કરે ગુલામણી, વિધિ સમજે નહિ કાંય;

દેવદેવીઓનાં નામ લેરે, પાર આવે ના વિધિનો મુઝાયરે—માવજી.

કૌતુક અનુપમ ત્યાં બને, અહ્મા લે નિજ નામ;

પાટા છોડી જુએ પ્રજાપતિરે, અહ્માંડોના અહ્મા તે હામરે—માવજી.

* આ ગુલગુલામણીની રમતમાં જેનો વારો હોય તેને એક છોકરાના પગમાં પાટો બાંધીને માથું મુકાવીને ખાંગો રાખે. પછી તેના વાંસાપર છોકરા વારા ફરતી આંગળી ઉભી મૂકીને થોડી ગલગલી કરે; જે આંગળી ઉપરથી ગલગલી કરનારને પારખી કાઢે તો તે કરનારનો વારો આવે. પેલો છોકરો કહે કે “ગુલગુલામણી કાણે કરી ?” તેના જવાબમાં સાચું નામ દે તો કહેશે કે “આવ હસાણા આવી જા;” ખોટું નામ પડે તો કહેશે “જા હસાણા નાસી જા.”

પોતે પશુ નિબંધે જુએ, અસંખ્ય લલ્લાઓ દેખાવ;
 એક એક લલ્લાનાં ચરતકારે, અને હાથેનારે પાર ન જમાવરે—માવજી
 ગોપબાલના વેશમાં, પદ્મ મિત્રભય થાય;
 ખીજા કોઇ દેખે નહિ, વિધિ જઇ પડ્યા લાલિના પાયરે—માવજી
 દીની લાલાએ રજા, થયા તે અંતર્ધાન;
 સખાએ દેખ્યું તેજપુંજ, લાલ ! રાખો એમાં રંગનું ધ્યાનરે—માવજી

૧૦૫ (ક)

દાગીનાની પેટીની વિગેરે લીલા.

હીંચ.

મારે આવ્યો અલૌકિક દાવરે કોઇ મને શું કરશે?—એ રાહ.
 લખ્યા છઠીના લેખો લલાટરે—ફાક તમે શું કરશો?—ટેક.
 પુરૂષ પ્રકૃતિનો જે ઠર્યો મિલાપરે—ફાક તમે શું કરશો ?
 અલંકાર કર્યા રત્નના અમૂલરે—ફાક તમે શું કરશો ?
 જસોદાએ બરી પેટી નહિ બૂલરે—ફાક તમે શું કરશો ?
 કહે “લો જટિલાને રાધાજી કાજરે”—ફાક તમે શું કરશો ?
 પડ્યો બેઠમ લાલને છે આશું આજરે?—ફાક તમે શું કરશો ?
 અલંકાર કાઢી માંહિ પેઠા આપરે—ફાક તમે શું કરશો ?
 જટિલા કહે “શું રત્ન તણો ભારરે?—ફાક તમે શું કરશો ?
 નવ પડે કોઇ ખીજનો વિશ્વાસરે—ફાક તમે શું કરશો ?
 તેથી લેતું અલિમન્યુ બાપ ખાસરે”—ફાક તમે શું કરશો ?
 લીધી પેટી શિરે ખતીને લાચારરે—ફાક તમે શું કરશો ?
 મુકી ઓરઠામાં શ્રીજીના તે વાશરે—ફાક તમે શું કરશો ?
 કહાત્યું સાણુએ “ખોલજો એકાંતરે”—ફાક તમે શું કરશો ?
 રત્ન રત્ન મળ્યાં પ્રિયાજીને કાન્તરે—ફાક તમે શું કરશો ?

બેટ જીવ અને શિવજીની થાયરે—ફેક તમે શું કરશો ?
 માયા જોર ત્યાં જરીયે ના જણાયરે—ફેક તમે શું કરશો ?
 કરે દાણુલીલા માનલીલા લાલરે—ફેક તમે શું કરશો ?
 નયનવાણિયુદ્ધલીલાના તાલરે—ફેક તમે શું કરશો ?
 લાલ લે અનેક વેશ પ્રિયા કાજરે—ફેક તમે શું કરશો ?
 થઇ વનિતા બનાવે લીલા સાજરે—ફેક તમે શું કરશો ?
 દેવી, માલી, જોગી, આદિના લે વેશરે—ફેક તમે શું કરશો ?
 વિવિધ લીલા કરે અનેરી બેશરે—ફેક તમે શું કરશો ?
 થઇ વિરહિણી સખી ગયા શ્રીપાસરે—ફેક તમે શું કરશો ?
 “લાવો લાલ અગર કાઢુછું શ્વાસરે”—ફેક તમે શું કરશો ?
 દોર હાકતાં બન્યાં શ્રીજી ત્યાં લાલરે—ફેક તમે શું કરશો ?
 સખી ભક્ત રીઝે દેખી યુગલચાલરે—ફેક તમે શું કરશો ?
 પુરૂષપ્રકૃતિની જળલીલાઓ થાયરે—ફેક તમે શું કરશો ?
 નહિ બેદ છતાં રંગ બેદ ગાયરે—ફેક તમે શું કરશો ?

૧૦૬

અન્યકીડાઓ પછી શયન.

રાગ સદર.

શીતળ મૃદુ વાલુકામાં, કેલિ પછી જામી;
 મંડળી ભરાઇ, ચાતુરી અનેક ચાલી. ૧
 ખાલે ફળો, ફુલ આદિ, લાવી વૃન્દા જે જે;
 કરી મધુપાન થઇ, મત્ત જમે તે તે. ૨
 કુંજનો વિહાર મદન, રંગમેર જામ્યો;
 નાયિકા ‘સ્વાધીન*ભર્તૃકા’ નો ભાવ સ્થાપ્યો. ૩

* અલંકાર શાસ્ત્રમાં નાયિકાના ત્રણ પ્રકાર છે, સ્વકીયા, પર-

કામકેલિ, કપટયુદ્ધ, યુગલરૂપ ગ્રાહ્યાં;
 બહાર આવી સખી સંગ, વાગ્વિનોદ ચાલ્યા. ૪
 શ્રમ ઉતારવા સહુનો, જમુનાજળ કીડા;
 યષ્ઠ અપૂર્વ, દેવ-દેવીઓ કહે “ શી લીલા ? ! ” ૫
 મદનદંડ આદિ યુદ્ધ, વિવિધ ત્યાં મચ્યાયાં;
 બહાર આવી વસ્ત્ર અલંકાર સહુ સખ્યાં. ૬
 રતનખચિત મંદિરે, તયાર પુષ્પ શય્યા;
 હ્રદયયુગલ શયન કરે, રંગ જીવે હચ્ચા(માં). ૭

ક્રીયા, સામાન્યા. દિવ્ય અલંકારમાં ‘ સ્વક્રીયા ’ તથા “પરક્રીયા” બેજ છે. ‘ સામાન્યા ’ વેશ્યા સ્વરૂપની તે દિવ્યશૃંગારમાં નથી. વળી દિવ્ય નાયિકાના બીજા ત્રણ પ્રકાર; મુગ્ધા, મધ્યા તથા પ્રગલ્ભા. હવે મુગ્ધા-કેવળ-મુગ્ધા-કન્યાનો એકજ પ્રકાર; પણ મુગ્ધા તથા પ્રગલ્ભાના પાછા ત્રણ પ્રકાર; ધીરા, અધીરા, ધીરાધીરા મળી કુલ સાત પ્રકાર થયા. હવે સાત ‘ સ્વક્રીયા ’ ના અને સાત “પરક્રીયા” ના મળી ચઉદ, તથા એક મુગ્ધા મળી પંદર પ્રકાર છે. વળી નાયિકાની ‘ અવસ્થા ’ આઠ પ્રકારની તે ૧ અભિસારિકા, ૨ વાસકસજ્જની ૩ હિતકંઠિતા, ૪ ખંડિતા, ૫ વિપ્રલબ્ધા, ૬ કલહાન્તરિતા, ૭ પ્રૌષિત-ભર્તૃકા, ૮ સ્વાધીનભર્તૃકા. આમાંથી સ્વાધીનભર્તૃકા તે, વલ્લભ આ-યત્તઆધીન હોઇને હમેશ પોતાની નિકટ જોઇએ તં; જેમ કે વન-લીલા, જગકીડા, કુસુમશયન આદિ, તેની એજા. જ્યારે નાવક પ્રેમ-વશ થઇને ક્ષણકાળ પણ ન રહી શકે તે સ્વાધીનભર્તૃકાને “ માધવી ” કહે છે.

મહનનો પરાજય.

(ખમાયથ)--ત્રિતાલ.

(દર્શન બિન અખિયાં તરસ રહી—એ રાહ.)
 રતિપતિને ખબર થઇ હરિફ તણી,
 હરિફ તણી, હરિકાઇ તણી—રતિ૦
 નંદનંદનનો નિરખી તમાશોરે;
 ગયો છક થઇ “ આ તે કાણુ હશે ધણીરે ?—રતિ૦
 મુજ બળ ચાલે નહિ આ નરપરરે;
 લાખો સ્ત્રી સંગે ખેલે કેવો અસંગ બનીરે ? !—રતિ૦
 મારતિ, શુકવિષ્ણુ સર્વે હાર્યારે;
 બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, શિવ, મુનિ ગયા રામ *ભણીરે—રતિ૦
 થયો હું =અનંગ ભલે શિવના પ્રકાષેરે;
 છતનાર નહોતો કાઇ, હજી તો(હું) ધણી રણીરે—રતિ૦
 રમણુ તથા રમણીયો કાઇનેરે;
 નહિ કામનો વિકાર, શી રહેણી કરણીરે ?—રતિ૦
 ભરિયા આ નરમાં કાટિ કંદર્પોરે,
 બગમોહક (હું) મોહિત થયો રંક ભણીરે ! ”—રતિ૦
 નામ પડયું પ્યારાનું મહનમોહન ત્યાંથીરે;
 વદે કંદર્પારિ ગોવિંદ રંગાનો ધણીરે—રતિ૦

બ્રહ્માંડોના મદનોના દિગ્વિજય સારૂ યુગલસ્વારી. પ્રભાતીયું.

કોણુરે સમાના કામની, દત્ત કૃણીયલ રામા—એ રાહ.
સ્વારી ચાલી રાધે શ્યામની, સખીઓ સહુ હરખાયજી;
મદનો બ્રહ્માંડોના જીતવા, કંપે ધરણીની કાયજી—સ્વારી૦
સેનાપતિ લલિતા સખી, ત્યાં તે હોયે મણાયજી ?
હાથી ઘોડા ઉંટ પાલખી, રથની ગણના ન ચાયજી—સ્વારી૦
શકવર્તી લાખોનાં લશ્કરો, નહિ લેખામાં લેજીજી;
સર્વે ચોક્કા જ્યાં મહારથી, ત્યાં તે શું હોમ શેષજી ?—સ્વારી૦
શુદ્ધિ તર્કા યોગ યાન-ત્યાં, હારીને નાસી જાયજી;
સખી વિણ નહિ કોઇ સૈન્યમાં, આ તે શે' સમજાયજી ?—સ્વારી૦
સર્વરૂપે સખીઓ દીસે, અસ્ત્ર શસ્ત્રો અપારજી;
નહિ રે જોયાં, નહિ સાંભળ્યાં, પ્રાકૃત કલ્પના બહારજી—સ્વારી૦
ઐરાવત સખીઓ બની ગઇ, યુગલ થયા અસવારજી;
સખીનું કટકદળ ઉપડયું, કોણુ રહામું જોનારજી ?—સ્વારી૦
મદન સહસ્રોતું રૂપ તે, એક સખીમાં સમાયજી;
કાટિ અક્ષૌહિણી સખી *અટો, ક્યાંથી લ્યો ઉપમાયજી ?—સ્વારી૦
કાટિ બ્રહ્માંડોના કામદેવ, જીતી લાવ્યાં સંગજી;
મદન આ સૃષ્ટિનો દેખીને, કહે ઓ ! આ શી વાતજી ?—સ્વારી૦
દંડવત પડીને માગે ક્ષમા, રંક થઇને મદનજી;
સાર્થક નામ રંગા થયું, પ્યારા મદનમોહનજી—સ્વારી૦

છેવટની વિનંતિ.

ગરબો.

પ્રભુ વિશ્વાધાર, જીવન જીવનના આધાર, વંદુ વિભુ ! વારંવાર—રાહ.
આવો શ્યામ શ્યામ, મારા અંતર્યામી રામ—રાધે રાધે રાધે શ્યામ. !
આપું હૈયે ઠામ, નાંખો નીરાંતે મુકામ—રાધે રાધે રાધે શ્યામ. !
અખિલ અગણ્ય બ્રહ્માંડની લીલા, નહિ ત્રજ લેશ સમાન—આવો
રંગ હૃદય એ ત્રજલીલાનું, સ્થાન કરો ધનશ્યામ !—આવો

યુગલ આરતી.

જયજય રાધેકૃષ્ણ ! જયજય યુગલ સ્વરૂપ ! (રં)
જયજય પૂરૂષ પ્રકૃતિ, માયા ઇશ અનુપ—જયજય
સગુણ બ્રહ્મ સાકાર, કૃષ્ણ રૂપે આગ્યા; (ર)
સત્ ચિત્ આનંદરૂપે, (ર) દુનિયાંતે ભાવ્યા—જયજય
માનુષીલીલાકાળ, રમત ગમત કીધી; (ર)
આનંદ જૂદો પાડી, (ર) શ્રી(નો) કાયા લીધી—જયજય
એક છતાં થઈ બેઠે, કરી લીલા અણુભોજ; (ર)
કવિઓ ગાતાં માતાં, (ર) વહે વગાડી ઢોલ—જયજય
મારી શી ગુંજશ ? યુગલ સ્વરૂપ ગાવા; (ર)
સ્થૂંત દેહનો દંડવત, (ર) ખીમ નહિ દાવા—જયજય
આરતિનો અધિકાર, આ દેહે માનું; (ર)
ખીજું કાંઈ ન સમજું, (ર) રાખો જે જાનું—જયજય
સૂઝાડયું તહે જેમ, તેમ અમે ગાયું; (ર)
મનબુદ્ધિ જ્યાં વિરમ્યાં, (ર) તુજ શરણું સહાયું—જયજય
અંતર ખેસી નાથ, જણો રજ રજને; (ર)
રંગો ક્યાં ? જ્યાં પત્તો, નહિ હરિહરઅજને—જયજય

(૭) પરચુરાણુ પદો.

૧

જીવનો શિવપ્રતિ ઉત્ક્રમણુ માટેના પ્રેમીપંથનો ક્રમ.

ભેરવીની છાય—ત્રિતાલ.

અંધીયારી પિયાગ્રિન રેનરે—એ રાહ.

પ્રેમી પંથે શ્રીના શિવજીવ મગશેરે—ટેક૦

મગશે જરેર, સંશય સહુ ટળશે, પૂર્વપાપ પથુ બળશેરે—પ્રેમી૦

પ્રેમી પ્રભુએ પ્રેમે, અવતરી પ્રેમરૂપે;

પ્રેરેલો પ્રેમીને (એ પંથ) જડશેરે—પ્રેમી૦

‘ પૂર્વ સંસ્કારો ’ સથે, ‘ સત્સંગો ’ ના સંગાથે;

‘ લીલા શ્રવણુ ’ ‘ જન કરશેરે ’—પ્રેમી૦

‘ પૂર્વરાગ ’ પંજી, રૂપરાગ ’ રચી, ‘ અભિસાર દૈવી ’ કરશેરે—પ્રેમી૦

‘ ઉઃકંઠા ’ અને ‘ માન ’ કરી, ‘ કલહાંતરિતા ’ થઇ;

‘ આક્ષેપાનુરાગે ’ જળશેરે—પ્રેમી૦

‘ વતકાત્યાયની ’, સાધક પંજી બની, ‘ મહારાસે ’ જઇ મળશેરે—પ્રેમી૦

‘ માથુર વિરહ ’ ભાવે, ‘ મધુરમિત્રન ’ આવે, આત્મનિવેદન(માં)

મળશેરે—પ્રેમી૦

૨

રાસલીલાના અધિકાર વિષે.

લાવણી.

રાસલીલા સુજીવા અધિકાર, નહિ સર્વેને એ સિદ્ધાંત;

ગૌરમહાપ્રભુ જાને કહે છે, અંતિમ કાંટિનો એ પ્રાંત. ૧

“ રાસરીલા સાંભળવા શું હું, છું અધિકારી ? ” કહે છે ગૌર;
 “ બણી તપસ્યા અતે સાધક, થાય પાત્ર ‘ સુશુલા ’ એ સૂર. ૨
 ‘ અનુભવ ’ નો તો, તોપણ નહિ, અધિકાર મનુજને કોઇ પણ વાત;
 પ્રેમરસમયી ઉપાસના માટે, પ્રભુ કૃપા જરૂર સાક્ષાત. ૩
 સુપ્રસન્ન ચિત્ત વળી સુનિર્ભળ, ઉજ્જવળ કોમળ પરમ થવાય;
 ત્યારે થાય મનુષ્ય અધિકારી, તે વિશુ ‘ વિડંબના ’ કહેવાય. ” ૪
 ગૌર મહાપ્રભુનો *સિદ્ધાંત, ધરી દિલમાં કરી ખૂબ વિચાર:
 પાત્ર બનીને સુશુભે લીલા, રંગો વિનવે વારંવાર. ૫

૩

દિવ્ય ઉજ્જવલ રસના અધિકાર વિષે.

મહાડ.

રસમાં રસરાજ ઉજ્જવળ દિવ્ય શ્રેષ્ઠ, સ્વીકારે પંડિત સરદાર-ટેકં
 એ રસ છે અતિ ગૂઢ અગમ્ય, ના પામરનો અધિકાર;
 ‘ આસ્વાદન ’ નો વિષય રસરાજ એ, ‘ ભાષા ’ ને વશ ના કરાયરે-રસમાં
 કહે ગૌરાંગ મહાપ્રભુ, જાતે આ, વાત કરીને સિદ્ધાંત;
 “ મુંગાના *આસ્વાદન માફક, એ રસ ભાષાની બહાર ” રે-રસમાં
 છેવટનાં વર્ષો ગૌરપ્રભુ રહ્યા, એ રસમાં દિનરાત;
 ફક્ત રાયરામાનંદ ખીજ, સ્વરૂપ ગોસાંધ સંગાયરે-રસમાં
 એ અનુભવની ઝાંખી કીધી ફક્ત, છ ગોસાંધએએ સાક્ષાત;
 અનુભવનો કર્યો લેખ પરંતુ, અનુભવી માટે એ વાતરે-રસમાં

* આ સંબંધમાં ગૌરમહાપ્રભુએ અનેક વખત કહેલું છે:
 જોમકે ‘ નીલાચલે જનમાધુરી ’ નું પાનું ૨૦૦ જુઓ.

* આ સંબંધમાં પણ ઉપર માફક જુઓ પાનું ૨૦૬

‘પુસ્તકરૂપે પ્રકાશ પામીને એ, રસ વાધ્યો ઘેરેઘેર;
 પાત્ર અપાત્રની કોને પડી છે ? પરિણામ કાળો ફેરવે-રસમાં
 પાત્ર નહિ છતાં દાસ પ્રયાસ આ, વશ થઈ વૃત્તિને ખાસ;
 પ્રકટ કરે છે મધુરરસ ખીનો, ખીનો રાખી માફી આશરે-રસમાં
 અરજ ગૌરાંગને રંગની, પડજો આ, બજનો સત્પાત્રને હાથ;
 રથળ ને, સમય, પાત્ર, સંજોગોને લઈ, કાંતિ કરો રંગનાથરે !-રસમાં

૪

લાવણી.

રાય રામાનંદના ચિન્મયદેહથી મહંમદશાહિમ બાવ.

શ્રીચૈતન્યમહાપ્રભુ કહે છે, “ ચિન્મય દેહ ” કહે જે શાસ્ત્ર;
 કસોડીમાંથી સાચો નિકળ્યો, એક રાય રામાનંદ માત્ર. ૧
 તેના મનનો બાવ તે જ જાણે, ન સમજવા ખીજ પાત્ર;
 કહે ભાગવત બાવ તેનું, પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ દિસે એ ગાત્ર. ૨
 વજ્રવધુ સાથે કહ્યો જે રાસ, વિદ્યાસ સાંભળે કહે જે જન;
 કામરોમથી મુક્ત થાય, ત્રિગુણોના ક્ષોભથી પર થઈ તન. ૩
 મહાધીર થઈ પ્રાપ્ત કરે, ઉજ્જવલ મધુર રસના બાંકાર;
 પ્રેમભક્તિમાં લીન સદા, સચ્ચિદાનંદ થઈ કરે વિહાર. ૪
 જગન્નાથની સન્મુખ નૃત્ય, કરે યુવતી મુરલિ સુકુમાર;
 રનાન વસ્ત્ર આભૂષણ રાય, સજે પણ લેશ ન *કામવિકાર. ૫

* રાયરામાનંદ જગન્નાથજીના દેવદાસીઓ-મુરલિઓને જોતે
 રનાન કરાવી મર્દન કરી વસ્ત્ર આભૂષણ સજવી, નૃત્યકળા તથા હાવભાવ
 બધું સિખવાડતા તે વખતે તેમનો પ્રાકૃત દેહ શ્રીલકુષ્મ નહિ, પણ
 કેવળ આપ્રાકૃત ચિન્મય દેહ બની જતો. આનું જ નામ ‘ ચિન્મય દેહ, ’
 કે જ્યાં કામવિકારનો મંથ પણ નહિ !

મારો પણ વિશ્વાસ મને નહિ, એક રાયને છે અધિકાર;”
 દેહ એજ અપ્રાકૃત રંગા ! અહંબ્રહ્મા રામાનંદ રાય. ૬

૫

કવાલી.

શ્રી શંકરાચાર્ય તથા શ્રી ગૌરાંગમહાપ્રભુનાં સામાન્ય તત્ત્વ.

ભક્તિ ને જ્ઞાનમાં પૂરા, શંકરાચાર્ય છે શ્રરા:
 તત્ત્વને જ્ઞાનનો સારો, લીધો આખો જ ઇશ્વરો. ૧
 બીજા આચાર્ય છે ભક્તો, પ્રભુ ગૌરાંગ છે એકો;
 ઇશ્વરો પ્રેમભક્તિનો, લીધો પૂરો આ સૃષ્ટિનો. ૨
 બ્રહ્મ આનંદ શંકરનો, ગૌર આનંદ છે રસનો;
 તત્ત્વમાં એક પણ ભાસે, ભિન્ન દ્વારગ્રહી પાસે. ૩
 અવગુરુ અકથ્ય એ આનંદ, દિગ્વિચિન્મય વદે શું જન ?
 થાય ભાષાશરણુ જ્યારે, તૂર્ત પ્રાકૃત બને ત્યારે. ૪
 બ્રહ્મ આનંદ હજારો, લીધા આનંદ(માં) નિહાળો;
 લીધા આનંદ હજારો, બ્રહ્મ આનંદમાં ભાળો. ૫
 બગાઇઓ કરે નિજની, મતીજા, નિત્ય ગજગજની:
 જ્ઞાની કે ભક્ત એ ઉણા, તપાસો અંગના ખૂણા. ૬
 સ્થાનને કાળ સંજોગો, પાત્ર જોઈ વદા સંતો;
 પ્રભુની એ બંધી આજ્ઞા, સર્વથા સત્ય, નહિ મિથ્યા. ૭
 તમારૂં શ્રેષ્ઠ એ સાચું, નિંદરા અન્ય એ કાચું;
 નિમનંદે કુખો ભાઇ, બૂલીને રંગ ! જુદાઇ. ૮

કાનરો.

જ્ઞાન અને ભક્તિમાં શ્રુતિનું સોડહમ્ સત્ય છે.

શ્રુતિ સોડહમ્ કહે પુકારી—ટેક.

કહે ગોડીયા સંત મહંતો, (અચિંત્ય) બેદાબેદ વિચારી—શ્રુતિ.

“ જેવા પ્રેમવિશ્વાસવિવર્તો, એક હોય ” એ વાણી;

“ ના સો રમણુ ના હામ રમણી, ” રામાનંદ ઉચ્ચારી—શ્રુતિ.

“ શ્રીચૈતન્યચરિતઅમૃતમહાકાવ્ય ” *વદે વિચારી;

દ્વૈતપણાનું ઐક્ય કરે, પ્રતિપાદન બેઃ વિદારી—શ્રુતિ.

વળી જૂઓ ચૈતન્યચંદ્રઉદય=નાટકમાં ધારી;

દ્વૈતભાવ નાસે છે પ્રેમ, તણા રસમાં, બલિહારી!—શ્રુતિ.

રાધાજી કહે “ સખિ નવ જાણું, કાણુ કૃષ્ણ કંસારી ?

કાન ન સૂણે, આંખ ન દેખે, નહિ કોઈ નર કે નારી. ”—શ્રુતિ.

કૃષ્ણભાવ લે જ્યારે ગોપી, ગૌર અને શ્રી રાણી;

તેજ શ્રુતિનું સોડહમ્ સાચું, રંગા ! અન્ય વિકારી—શ્રુતિ.

* પ્રેમ્ણોડતિકાષ્ટા પ્રતિપાદનેન ।

દ્વયોઃ પરૈક્ય પ્રતિપાદ્ય વાસીત્ ॥

= સખિ ન સ રમણો નાહં રમણીતિભિદાવયોરાસ્તે ।

પ્રેમરસેનોભયમન ઇવ મદનો નિમેષબલાત્ ॥

અહંકાન્તા કાન્તસ્ત્વમિતિનતદાનીં મતિરભૂત્

મનોવૃત્તિર્લુપ્તા ત્વમહમિતિનો ધીર વિહતા ।

મમાન્ મર્તા માર્યાડહમિતિ યદિદ્વાનીં વ્યવસિતિ ।

સ્તથાપિ પ્રાણાનાં સ્થિતિરિતિ વિચિત્રં કિમપરમ્ ॥

શ્રી રધુનાથદાસ ગોસ્વામીનો વૈરાગ્ય.

(સંતો અમે બહેવારિયા શ્રીરામનામના—એ રાહ.)

રધુનાથ ગોસાંઈ ! હો વૈરાગ્ય શેખરા !
 સાડીઆવી *તાસો દીક્ષાની મોજ માણુતા—રધુનાથ૦
 સવિક્ષ્પ સમાધિની, માંહ સાધુ રૂમે;
 વાત બીજી ના બાળે, દોહ તાસ ઉધે—રધુનાથ૦
 ઉંધમાં પણ ખ્યાન તેનું, ઝાડ નીચે વાસો;
 લોકો હેરત પામે દેખી, સંતનો તમાસો—રધુનાથ૦
 આખા દિનમાં પાવશેર, છાશનો ખોરાક;
 કાણવાળી કંથામાં તે, કાઢે દિન-રાત—રધુનાથ૦
 પંડિતાઈમાં પૂરા સ્વામી, વૈરાગ્યે નહિ જોડ;
 સંત એવો લાલ ! આપી, રંગ પૂરો કાડ—રધુનાથ૦

૮

શ્રી રૂપ ગોસ્વામીનું નિરભિમાનપણું.

હોરીની ચાલ-તાલ દીપચંદી.

(જીવા જાઓની આજ કાઈ પનિયાં બરન—એ રાહ.)

ધન્ય રૂપરે ગોસાંઈ, તુજ સાધુચરણ—ટેક.
 સંતો જગમાં, હાંહરિ સંતો જગમાં, થયા બહુએ;
 પ્રભુનું નિત્ય લાઇને શરણ—ધન્ય૦

પંડિત સંત અને ગુરુ દેખો, શાસ્ત્રી, પુરાણી, આચાર્યો જુઓરે;
 નર દેખ્યો અભિમાન વિનાનો ?
 જ્યાં બતલાવો (ત્યાં) પડું હું ચરણ—ધન્ય૦
 જપ, તપ, જ્ઞાન, ભક્તિ કિંવા વિદ્યા, અથવા પદવીનું જો માન મળેરે;
 મતને પોતાના મથે સિદ્ધ કરવા,
 સોમાંથી નગ્નાણુંનું એ આચરણ—ધન્ય૦
 અભિલાષી દિગ્વિજય તણો એક, પંડિત નામ સુણી રૂપનુરે;
 આગ્યો, સહી કરી તુર્ત ગોસાંધએ,
 લેશ નહિ પંડિતાઇ સ્મરણ—ધન્ય૦
 જીવ ગોસાંધ એકા શિષ્ય બહારે, નિરખી પંડિતને *પોમાતો ઘણોરે;
 પ્રશ્ન કર્યો કંઈ, ઉત્તરમાં તે,
 વિજયપત્રો ફેંકી આગ્યો શરણ—ધન્ય૦
 ગુરુ દેખી શિષ્ય પાંડિત્યનો ગર્વ, શિષ્ય ત્યજ્યો તત્કાળ રૂપેરે;
 કહે અભિમાનજ શત્રુ સંતોને,
 દુઃખ થયું જીવ બણે મરણ—ધન્ય૦
 અનુગ્રહ ગુરુનો મેળવવાને, ત્યજી ખાનપાન પશ્ચાત્તાપમાંરે;
 વર્ષ થયાં બન્યા હાડપિંજર જીવ,
 મહાપ્રભુએ કર્યું ગુરુનું શ્રમન—ધન્ય૦
 તણુ કરતાં પણ નીચ માનીને, વૃક્ષ મડનરીક્ષતાને ગ્રહીરે;
 અધરામાં અવરૂં ગાંડશ્વરપંથનું,
 રંગ કહે અભિમાન હરણ—ધન્ય૦

શાલિગ્રામની મૂર્તિની બાળકીલા.

(રાગ-જંગલો)-ત્રિતાલ.

જખરી તમારી ટેક,

ઓ *ભટ્ટારે ! જખરી તમારી ટેક—ટેક.

પ્રભુ ગૌરાંગે દીધા, શાલિગ્રામ તમેનેરે;

તન મન યુગલમાં છેક—જખરી૦

આજા ધારીને શિરે, પૂજન નિત્ય કરતારે;

દિલ લગી સ્યામ તનુ એક—જખરી૦

વ્યભિચારીની પેડે, અહોરાત્ર જવલંતારે;

દિલ નહિ કોઇ રીત ચેન—જખરી૦

શણુગારો સમ્મતા, દેખી =મદનમોહનનેરે;

મન મહિં વ્યાપ્યો બહુ ખેદ—જખરી૦

“નહિ મૂર્તિ હું પાસે, ક્યારે આ દિન દેખુરે ?”

નટવરે દયા કીધી નેક.—જખરી૦

શાલિગ્રામમાંથી, +રાધારમણ બનીયારે;

સત્વર ખેડે રૂપ એક—જખરી૦

ભટ્ટાર ગાંડા ઘેસા, ભાન ભૂલીને નાચેરે;

હે પ્રભુ ! આ શો તારો ભેદ ?—જખરી૦

વન્દાવન ખિરાજે, શાલિગ્રામની મૂર્તિએ;

રંગ જૂએ ખેડે એકમેક—જખરી૦

* શ્રીગૌરાંગ મહાપ્રભુના ૭ ગોસ્વામીમાંના શ્રીગોપાળભટ્ટ ગોસ્વામીજી. = મદનમોહનની મૂર્તિને, કોઇ ગૃહસ્થે આપેલાં વસ્ત્ર અલંકાર પહેરાવીને શણુગાર સમ્મતાતો હતો.

+ રાધાકૃષ્ણભાવદર્શક એક મૂર્તિ બની ગઈ.

શ્રીસનાતન ગોસ્વામીનો ત્યાગ.

ગઝલ—તાલ દાદરો.

ગઝલ—(અફસોસકે આંખોસે દેખાઇ નહિ દેતા)—એ રાહ.

શાઆશ ! ગોસ્વામી સનાતન ! ત્યાગના શિરતાજ !—ટેક.

મથુરાં નગરમાં એક ચોખે, ઘેર એક કુમાર;
 તોફાન તેનાથી થયા, તોઆ અને લાયાર—શાઆશ૦
 ગોસાંઇ ત્યાંથી નિસર્યા, દેખી (ચોખેછ) આઘ્યા ધર ખહાર;
 “લઇ જાઓ સ્વામી ! બાળને, માનું ધણો આભાર”--શાઆશ૦
 સ્વામીએ પ્રભુને જોળખ્યા, લઇ ચાલ્યા કંધે સ્થામ;
 વૃન્દાવનમાં કોઇ વૃક્ષ નીચે, સ્થાપિયો મુકામ—શાઆશ૦
 બાટી ધરાવે સ્વામીછ, પ્રેમોર્મિનો ન પાર;
 ભગવાન કહે ‘ મીડું તો નાંખો, સ્વાદ થાય લગાર. ’—શાઆશ.
 ગોસાંઇ કહે ‘ માગો તમે, મીડું પ્રભુ તો આજ;
 વૈરાગ્ય મારો ધૂળ કરવા, ધાર્યું શું જદુરાજ ?—શાઆશ૦
 જે સ્વાદ કરવા હોય લાલ્લા ! તજવીજ કરી લ્યો આપ;
 મુજ પાસ બીજું નહિ મળે, સાચું કહું નિષ્પાપ !”—શાઆશ૦
 કોઇ વહાણુ વેપારી તણું, છીપ્યું જમુના માંઘ;
 સુણી નામ વેપારી ગયો, ગોસાંઇજીની પાસ—શાઆશ૦
 ગોસાંઇ કહે “હું હુદ છું, મુજમાં નથી કંઇ તાત !
 વિનતિ કરો ભગવાનને, છે આ ખડા સાક્ષાત ”--શાઆશ૦
 કૌતુક બન્યું ત્યાં થઇ ગયો, બટુ મૂર્તિનો આકાર;
 દેખાઇ મૂર્તિ મદનમોહન, તેજના ભંડાર—શાઆશ૦
 “ મંદિર બનાવું પ્રેમથી, જે બહાણુ તરશે આજ; ”
 કહીને પ્રભુને આવીયો, છીપ્યું હતું જ્યાં જહાજ—શાઆશ૦

તરતું દીકું એ બહાણને, મંદિર બનાવ્યું ત્યાંય;
 ભોગાદિ વૈભવ ઠાઠની, રાખી મણા નહિ કાંય--શાબાશ૦
 મૂર્તિ બીરાજે હાથ એ, નગરી કરોલી માંલ;
 રંગો કરે દંડવત પ્રણામો, ભૂપર નાખી કાંય--શાબાશ૦

૧૨

રાધાજીની વેણી.

કાફી--તાલ દીપચંદી.

(કાનુડો કામણુગારોરે--એ રાહ.)

આ શું ઘેલું બાધ બોલેરે ?

આતે શું ? આતે !--આ શું-ટેક.

પ્યારીજીની વેણી તેને ' નામણુ ' કહી છે શ્યાણુ;

આ તે કાઈ સાચું માનેરે ?--આતે શું૦

રસઘાન હજી પૂર્ણ રૂપને શું થયું નહિ ?

હવે કરવું શું અહિરે ?--આતે શું૦

સનાતન ચિંતા કરે, ચિત્ત રાત-દિન ફરે;

ચિત્તકું ન કામ કરેરે ?--આતે શું૦

એવામાં યોગાનુયોગે, શ્યામ રાધાકુંડ સંગે,

સનાતન સ્નાન કરેરે--આતે શું૦

ગોતું મારી બહાર આવી, દષ્ટિ નાંખી ગયા ચોંટા;

અપૂર્વ કૌતુક દેખેરે--આતે શું૦

પાંચ સાત વ્રજવાસીપદિણી બાળા પ્રકાશી;

એક તેમાં રૂપરાશિરે--આતે શું૦

૧ રૂપ ગોસ્વામી. ૨ સનાતન ગોસ્વામી. ૩ શ્યામકુંડ
 તથા રાધાકુંડના સંગમ ઉપર.

તેના શિરે નાગ બાળ્યો, સનાતન પાડે રાઝ્યો;
 અદસ્ય થયો તમાશોરે—આતે શું°
 ચેત્યા તે જ્વારે પગોસાંધ, રૂપવાણી સત્ય માની;
 સાક્ષાત તણી ઐધાણીરે—આતે શું°
 રંગો વ્રજમાં જઇને, આશામાં નિત્યે રહીને;
 સેવા માગે ચિત્ત દઇનેરે—આતે શું°

૧૨

એક સાધુની પ્રેમસમાધિ.

લાવણી.

(મુજ ઉપર ગુજરી પિતા પાદશાહ જાણી—એ રાહ.)
 *વ્રજના ગોવર્ધન ગામ મહિં એક સાધુ,
 લીલામાં નિશદિન મસ્ત બાન નહિ ખીજું. ૧
 જળકીડા જોતાં લાગી તાલાવેલી,
 માનસગંગામાં પડ્યો સમાધિ લાગી. ૨
 દિન સાત રહ્યો જળમાં, લીલાને જોતો,
 કોઇ નરને નહાતાં સ્પર્શ થયો ત્યાં તેનો. ૩
 કાઢ્યો અવધૂતદશામાં એ ખાવાને,
 જળ-જંતુ કરડી ખાધી બધી કાવાને. ૪
 કોઇ સિદ્ધ સાધુએ ચેતન કાધો ત્યાંયે,
 શી લીલા પ્રભુ ! ત્હારી ? રંગો શું ગાયે ? ૫

૪ તે વખતે. ૫ સનાતન.

* આ હકીકત ત્રીસ વર્ષ ઉપર શ્રી ગોવર્ધનમાં માનસી
 ગંગામાં બની હતી. નજરે જોનાર વ્રજવાસીઓ હજી પણ છે.

૧૨૬

૧૩

પ્રેમસમાધિ.

(સુંદર શામળીયા ! નામ જપીશ નિત્ય તારું--એ રાહ.)
 સિદ્ધ દશામાં ચિન્મયદેહે, પંડિત શ્રીનિવાસ સનેહે;
 નિસર્ગા સેવા કાજે—શ્રીહરિ તવ ચરણે.
 ચિન્મય *યમુને, સ્નાન પ્રસંગે, નયની પાડી પ્યારી રાધે;
 પંડિત જનને શોધે—શ્રી હરિ.
 સ્થૂળ શરીર જડવત દેખાયું, કારણ કોઇ થકી ન કળાયું;
 તથુ દિન એમજ ચાલ્યું--શ્રી હરિ.
 માણસ માત્ર મુંઝાય બહુ ત્યાં, અકલ્પ ના ચાલે કંઈ તેમાં;
 જનને કહેવું હવે ક્યાં ?--શ્રી હરિ.
 આખર શ્રીએ શિષ્ય પાઠવ્યો, ગુરૂ સમાધિમહિં છે સમજ્યો;
 ચિન્મય દેહ બનાવ્યો--શ્રી હરિ.
 સિદ્ધદેહ ગુરૂ આગળ લાવ્યો, ગુરૂ કહે “ભાષ ! તું કીક આવ્યો;”
 નયની તે લપ્ત આવ્યો—શ્રી હરિ.
 શિષ્ય, ગુરૂના પ્રાકૃત દેહે, ચેતન પ્રાપ્ત કર્યું તે વારે;
 રંગ લીલા ગુણ ગાયે--શ્રી હરિ.

૧૪

અવ્યભિચારી ભક્તિ વિષે.

દેશની ચાલ--ત્રિતાલ.

(જાઓ જાઓરે કનાઇ ! મોસે રાર ક્યું મયાઇ ?--એ રાહ.)
 વાહ વાહરે કિશોરી ! તારી ઢિઠાઇપર હું વારી--ટેક.
 વર્ણન શું કરું ? હક તુજ ભારી.

* યમુનામાં.

* ભગત ગયો યાત્રાએ = દ્વારિ, કમગણિત થઇ જાપ લીધાની;
 લીલાની તહે કીધી મનાઇ--ચાહ વાહરે
 સંતનહડ પશુ ઓહડ જોવી, યોગ અગન પગથી સજગાની;
 ઝટપટ નરવપુ દીધું નાંખી,
 રંગને એહીની વગાડ--વાહ વાહરે.

* શ્રીકૃષ્ણની વિહારભૂમિ પવિત્રોત્તમ શ્રી વ્રજભૂમિમાં સુપ્રસિદ્ધ
 સૂર્યકુંડ ઉપર આજથી એકસો વર્ષ ઉપર ગૌડીય વૈષ્ણવ સિદ્ધ
 જાવાજી રહેતા હતા. તેઓ શ્રી દ્વારિકાં દર્શન કરવા જઇને ગરમ
 જાપ લઇ આવ્યા તેથી વૃન્દાવનેશ્વરી શ્રી રાધિકાજીએ વ્રજલીલામાં
 ગ્રહણ ન કર્યા અને તેથી તેમને લીલાસકૃતિ થઇ નહિ. આ વિર-
 હના કારણે અંગુષ્ઠમાંથી અગ્નિ પ્રકટ કર્યો અને એ અગ્નિથી પોતે
 ભસ્મીભૂત થયો. આ બનાવ વ્રજમાં હજી પણ પ્રસિદ્ધ છે.

= દ્વારકાં.

સમાપ્ત.

આજ લેખકનાં જીવન પુસ્તકો.

મહારા ધર્મવિચાર:—ભાગ ૧ લો—પ્રસ્તુત પુસ્તકમાં ધર્મ સિદ્ધાંતની કલાઓનું સરલ ભાષામાં ન્યાયની દૃષ્ટિએ સારી રીતે દિગ્-દર્શન કરાવ્યું છે. ગુજરાતમાં પ્રચલિત ધર્મ પંથોનું વિવેચન ખીળ ભાગમાં આવશે. આ ભાગમાં પ્રાચીન તથા અર્વાચીન મીઠાશયી વિવેચન કરી તત્ત્વજ્ઞાનને મુકાબલા સાથે સત્ય પ્રતિભામાં જતાવવામાં આવ્યું છે. આ પુસ્તક વડોદરા રાજ્યના કેળવણી ખાતામાં ધનામ તરીકે તથા શાળા લાયકેરી તરીકે મંજૂર કરવામાં આવ્યું છે; તે ઉપરાંત સરકારી કેળવણી ખાતામાં “ડીવીઝનલ વર્નાક્યુલર બુક કમીટીમાં રોકાઈને લાયકેરી બુક ફોર સેકન્ડરી સ્કુલ્સ” તથા ટ્રેનીંગ કોલેજમાં લાયકેરી બુક તરીકે આખા ઇલાકામાં મંજૂર કરવામાં આવ્યું છે. કિંમત રૂ. ૧-૮-૦ ડબ્લ કાગળ પાકું પુંકું.

રંગમાળા તથા શ્રીકૃષ્ણ કીર્તનાંજલિ:—શ્રી સનાતની પરમ વૈષ્ણવ ભક્તોને માટે આ એકંદર નવીન ભભકભરી ભાષામાં તત્ત્વજ્ઞાનથી ઝળહળતા સુંદર પદોનું અત્યુત્તમ પુસ્તક છે. આ ભજનમાળાના દરેક ભજનમાં શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માના ગુણાનુવાદ સારી રીતે ગાઇ તેના પદે પદે શ્રી કૃષ્ણ રહસ્યનું ઉમદા અને મહનજ્ઞાન ધણીજ સરલ ભાષામાં જતાવવામાં આવ્યું છે. આ પુસ્તક પણ ઉપર મુજબ વડોદરા રાજ્ય તરફથી મંજૂર થયું છે. કિંમત રૂ. ૦-૧૨-૦

શ્રી કૃષ્ણદર્શન:—ભાગ ૧ લો—આ પુસ્તક ગુજરાતી ભાષામાં તદ્દન નવીન પદ્ધતિથી નવી દૃષ્ટિવાળા નવયુવકોને વાસ્તે ધરગથ્ય ભાષામાં આલેખવામાં આવ્યું છે. શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માના ગુણાનુવાદ મંબીર વિચારમાં ન્યાય અને સત્યના સિદ્ધાંત દર્શાવતી તાદૃશ્ય અસરકારક રીતે હૃદયદ્રાવક ભાષામાં વિવેચન કરી દ્વૈત અદ્વૈતનું સારી રીતે દર્શન કરાવવામાં આવ્યું છે. હાલના જડવદી વિદ્વાન યુવકોને વાસ્તે ખાસ મનન કરવા લાયક છે. કિંમત રૂ. ૧-૪-૦

શ્રી અન્થોનિ પ્રિ. પ્રેસ
વનમાળીવાંકાની પોળ,
શાહપુર, અમદાવાદ.